

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN

**POLITICKÝ VÝVOJ
ŠPANĚLSKÉ REPUBLIKY
1931 – 1939**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Praha, 2005

Mgr. Miloš Kosina

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

11.11. 2005

Mgr. Miloš Kosina

Úvod

Dějiny Španělska v první polovině 20. století představují nesmírně zajímavé téma jak z hlediska historického, tak politologického. Vzhledem k tomu, že jsem tyto obory studoval, mohu využít své vědomosti získané během pětiletého studia a moje rigorózní práce tudíž nebude čistě historickou prací, ale objeví se v ní i politologické úvahy zejména v souvislosti se systémem španělských politických stran. K tomuto tématu mě přivedl jednak dlouholetý zájem o dějiny 20. století, ale také o politické strany v jednotlivých evropských státech a vztahy mezi nimi. Studium španělštiny v předchozích letech spolu s výběrovými přednáškami prof. Nálevky mě podnítily, abych se hlouběji seznámil s nejnovějšími dějinami Pyrenejského poloostrova. Moje dřívější znalosti španělských dějin minulého století byly velmi povrchní a teprve poté, co jsem nastudoval prameny a četnou literaturu k tomuto tématu, mohu říci, že jsem pochopil složitost vnitřního vývoje této románské země. Kládl jsem si mnoho otázek: Proč vydržela republika ve Španělsku jen pět resp. osm let? Proč se nepodařilo spory mezi levicí a pravicí vyřešit mírovou cestou a dialogem? V čem bylo španělské stranictví jiné než v ostatní Evropě? Jakou roli sehrály odbory ve vnitřní politice? Jaký byl vztah menšin ke španělskému národu a do jaké míry se cítily být jeho součástí? Jak bylo možné, že marginální politické síly se staly v průběhu války rozhodujícími a vedoucími? Tyto a mnoho dalších otázek jsem se pokusil zodpovědět na následujících stránkách této práce. Při mém studiu mě provázely i četné problémy. Prameny se rozcházelý v líčení mnohých událostí, neboť někteří autoři ač se snažili být objektivní, podvědomě sympatizovali s tou či onou stranou konfliktu a tudíž jejich líčení událostí nebylo zcela nestranné. Nejvíce to bylo patrné při interpretaci květnového povstání roku 1937 v Barceloně. Pravicoví autoři ho vnímali jako neschopnost levice udržet v zemi pořádek, komunisté ho vyložili jako důsledek nedisciplinovanosti anarchistů a jako trockisticko-fašistické spiknutí proti republice a anarchisté jako odboj proti sílicímu vlivu komunistů a Sovětů v zemi. Osobně jsem se snažil na celý problém nahlížet nezaujatě v čemž mi byl nápomocný jednak časový odstup a také absence emocí, které u účastníků konfliktu nepochybně sehrály velkou roli a nelze jim to vyčítat. Nicméně každý autor – i profesionální historik – má vlastní názory a politické přesvědčení a jeho úkolem je nepromítat vlastní postoje do děl, která vytváří. I já jsem se maximálně snažil o to, aby můj výklad byl nezaujatý a ryze objektivní.

Na následujících řádcích se pokusím srozumitelně vyložit a současně kriticky analyzovat politické dějiny republikánského Španělska v průběhu osmiletého trvání éry Španělské

republiky. Pro pochopení historických souvislostí je třeba začít výklad o několik desítek let zpět – v prvních dvou kapitolách se věnuji vládě Alfonse XIII., první světové válce, diktatuře Primo de Rivery, formování protikrálovské opozice až k obecním volbám v dubnu 1931, které přinesly změnu režimu. Stručně charakterizují počátky republiky a vytvoření přechodné vlády „všenárodní koalice“, která podala demisi po červnových volbách v roce 1931, ve kterých zvítězila levice a moci se ujali socialisté a liberálové pod Azaňovým vedením. Tzv. „rudé dvouletí“ – *bienio rojo* – je předmětem třetí kapitoly. Největší část mé práce představuje prezentace španělských politických stran, vztahů mezi nimi a jejich evoluce. Ve čtvrté kapitole podrobně představuji španělskou pravici – republikány, monarchisty a fašisty, na což navazuje kapitola pátá - tehdy se po listopadových volbách v roce 1933 dostala pravice k moci – toto období bývá označováno jako „černé dvouletí“ – *bienio negro*. Volby v únoru 1936 přinesly opětovné vítězství levici – o období od února do července 1936, kdy vypukla občanská válka pojednává kapitola šestá. V sedmé se věnuji španělské levici a prezentuji její jednotlivé složky – republikány, autonomisty, dělnické strany a odborové organizace. Napjaté vztahy mezi levicí a pravíci, stejně jako tenze mezi levicovými stranami samotnými přispěly k silovému řešení kritické politické situace v polovině třicátých let. Nenávist mezi komunisty a anarchisty byla mnohdy silnější, než mezi komunisty a fašisty. Proto velkou pozornost věnuji zejména extrémním silám španělské politické scény, které sehrály klíčovou roli během občanské války. Časté střídání vlád, které bylo typickým jevem meziválečné Evropy – a Španělsko v tomto směru nebylo výjimkou – je předmětem osmé kapitoly, kde se věnuji vládám *Frente Popular* v průběhu války. Poslední - devátá kapitola - nazvaná „Politická unifikace povstaleckého tábora“ - uzavírá politický vývoj Španělska v průběhu osmi let, kdy z občanského konfliktu vzešla jediná státostrana, která zůstala u moci následujících více než třicet let.

Mezník republikánské éry představuje rok 1936, kdy se země ocitla ve stavu občanské války. Co se týče období let 1936 – 1939, soustředím se explicitně na politický vývoj a roli politických stran ve válce, resp. nárůstu vlivu extrémních sil – komunistů v republikánském táboře a falangistů v nacionalistickém. Válečné operace a jejich průběh nejsou předmětem této práce, neboť problematika občanské války jako takové již byla mnohokrát popsána a existuje k ní četná bibliografie, tudíž jsem vojenskou historii pominul a věnoval se čistě politické stránce věci.

Je nezbytné zmínit z jakých prací jsem vycházel a jaké materiály byly pro mé studium nosné. Jako hlavní pramen jsem využil archivní fondy Ministerstva zahraničních věcí ČR, a to především *Politické zprávy z Vyslanectví ČSR z Madridu, Barcelony a Burgosu*. Zejména

ročníky zpracované **Vlastimilem Kybalem** jsou velmi objektivní, psané s erudicí historika a diplomata velmi dobře se orientujícího v tamějších poměrech. Stejně tak jsem využil Kybalovy články o Španělsku v československých dobových periodikách, a to např.: *Soud nad králem Alfonsem XIII.* v Národním večerníku z 26. a 27. listopadu 1931, *Program španělské vlády a výhled do budoucnosti* v Národních listech z 3. května 1931, *Die katalonische Frage* v Prager Presse ze 7. listopadu 1931, *Vývoj náboženských poměrů ve Španělské republice* v Naší době, roč. 39 z roku 1932 a *Politický vývoj Španělské republiky 1931 – 1933* v tomtéž časopise č. 6-7/1934 nebo *Sněmovní volby ve Španělsku* v Zahraniční politice z roku 1933. Velmi podrobně přiblížil republikánskou ústavu českým čtenářům právník **Vratislav Kalousek** ve svém článku v Moderním státě z roku 1933, roč. VI, č. 5, nazvaném *Ústava Španělské republiky*. Poutavá je i práce novináře **Emanuela Vajtauera** *Španělsko v ohni*, Praha, 1937. Autor sám byl poměrně kontroverzní postavou české žurnalistiky, neboť od svých anarcho-komunistických počátků se dostal až ke kolaborantskému aktivismu během druhé světové války. Ve Španělsku nějaký čas pobýval a jeho práce je tak plná každodenních postřehů autenticky líčících tamější poměry. Výrazně protimonarchisticky zaměřený je spisek španělského publicisty **Vicente Blasco Ibañeze** *Krále Alfons XIII. demaskován* s podtitulem *Vojenský terror ve Španělsku*, Praha, 1925. Ač tento pramen přináší zajímavé postřehy z každodenního života za Primovy diktatury, je třeba číst jej s kritickým pohledem, neboť autor je ovlivněn emocemi, které mu ztěžují schopnost objektivního hodnocení.

Z českých historiků se moderním španělským dějinám věnoval **Bohumil Baďura**, jehož články vyšly ve Sborníku k problematice dějin imperialismu. Baďura se zabývá otázkou formování fašistického hnutí ve Španělsku a jeho prvopočátků, stejně jako předpokladům a možnostem falangistů vzhledem k uchopení moci v zemi. Velice poutavě popisuje evoluci španělského fašismu, kdy se z periferní úderky stala v průběhu občanské války nejvlivnější složka pravicového tábora a následně jediná strana v zemi. Další podnětné studie k tomuto tématu vyšly z pera **Františka Hrbaty**, který se kromě falangy podrobněji zabýval i přechodem od monarchistického státního zřízení k republikánskému – článek v Historickém časopise 22 z roku 1974 - *Pád monarchie a vznik druhé republiky ve Španělsku*, přehledně líčí cestu ke změně režimu na Pyrenejském poloostrově. Vedle toho napsal i knihu *Komunistická internacionála a protifašistické hnutí v letech 1933-1935*, Praha, 1963, která i přes jistá ideologická kliše vykládá vztah evropských komunistických stran a Sovětského svazu k buržoazním demokraciím a nastupujícímu fašismu. Ačkoliv pasáž o španělské tematice není příliš obsírná, bylo pro mě užitečné si tuto knihu přečíst. Za jednoznačně nejlepší práci, která

v poslední době vyšla, považují knihu **Jiřího Chalupy** *Zápisky o válce občanské*, Praha, 2002, z nakladatelství Lidové noviny. Autor vychází jak z četné zahraniční literatury, tak z archivního studia a kniha je odborným elaborátem a přehledným dílem, které čtenáře seznamuje nenásilnou formou s hlavními aktéry španělské politické scény a jejich postoji. Stejně jako Hrbata a Baďura se zabývá vývojem falangismu, ale stejnou pozornost věnuje i socialistům, kteří se během třicátých let vyvinuli z reformně levicové do revoluční a extrémně levicové strany. Velká část knihy pojednává o generálu Frankovi, jakožto stěžejní postavě občanské války. Chalupa nastiňuje jeho cestu k moci a charakterizuje státní systém, který nastolil po roce 1939. Užitečné je si přečíst i knihu *Jak umírá diktatura* od téhož autora, která se sice nevztahuje k tématu této diplomní práce, nicméně se „Zápisky o občanské válce“ tvoří komplexní celek španělských nejnovějších dějin. **Libuše Neckářová** je další českou historičkou studující republikánské Španělsko. Její kniha *Španělsko a Lidová fronta 1931-1936*, která vyšla v nakladatelství Academia Praha v roce 1986, sice poskytuje určitý faktografický materiál, nicméně je silně poznamenána marxistickými dogmaty a autorka výrazně přeceňuje úlohu španělských komunistů v první polovině třicátých let. Navíc vychází povětšinou ze sovětských autorů a její dílo bylo evidentně napsáno na zakázku režimu. Ve stejném duchu je i její článek ve Sborníku k problematice dějin imperialismu 10 z téhož roku, *Úkoly buržoasně demokratické revoluce a předpoklady vzniku Lidové fronty ve Španělsku*. Podobně je na tom i článek **Bohumila Kučery** *Španělsko lidové fronty – nový typ státu*, Brno, 1976, který vyšel v Acta Universitatis Brunensis Iuridica 19. Marxistickým světonázorem je výrazně poznamenána i další, jinak čtivá práce z pera **Arthura Londona** *Španělsko, Španělsko...*, Praha, 1963. Autor se věnuje především vojenským operacím v průběhu občanské války a úloze československých interbrigadistů. Rozebírá i postoje velmocí ke Španělsku a jejich podíl na porážce republikánů resp. vítězství nacionalistů. Populárně laděnou prací z edice Epocha je kniha **Romana Cílka** *Krvavá předehra. Španělsko 1936 – 1939*, Praha, 2004, která se řadí mezi nejnovější česká díla zabývající se tímto tématem. Nejvíce mě zaujaly kapitoly věnující se zahraniční politice ČSR vůči republikánskému, potažmo frankistickému Španělsku a také pasáže o čs. interbrigadistech. Problematice španělské občanské války se ve svých pracech *Světová politika ve 20. století I.* a *Z neznámých stránek historie* věnuje i profesor **Vladimír Nálevka**, jemuž bych na tomto místě rád poděkoval za podnětné rady a poskytnutí literatury, bez níž by tato práce nevznikla.

Mezi zahraniční historiky studující éru republiky resp. Frankův režim, patří **Paul Preston**, jehož objemná práce *Franco. Krvavý diktátor nebo spasitel Španělska?*, Praha, 2001, vyšla i v češtině. Z jeho pera vzešla i vynikající kniha *!Comrades! Portraits from the*

Spanish civil war, London, 1999, kde jsou podány obrazy několika osobností, které hrály významnou roli v tehdejší Španělsku. Velmi mě oslovily zejména portréty Manuela Azañi, Indalecia Prieta a Juliána Besteira. Dalšími výbornými knihami tohoto plodného autora jsou *Revolution and war in Spain 1931 – 1939*, Londýn, 1984 a *La guerra civil española*, Barcelona, 2000. **Stanley G. Payne** se věnoval tématice falangismu, což dokládají dvě vynikající díla – *Falange. A History of Spanish Fascism*, London, 1962 a novější *Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español*, Barcelona, 1997. Ač se v mnohém překrývají, je určitě užitečné si přečíst obě tato díla, která mají stěžejní význam pro poznání španělské formy fašismu. Vedle těchto dvou prací věnovaných explicitně fenoménu falangismu však napsal i obecnější díla jako např. *Unión Soviética, comunismo y revolución de España 1931 – 1939*, Barcelona, 2003 nebo *El régimen de Franco*, Madrid, 1987, kde popisuje caudillův režim. Mezi nejnovější práce o republice a občanské válce patří dílko *Los mitos de la guerra civil*, Madrid, 2003, jehož autorem je **Pío Moa**, který vnáší do diskuse o republikánské éře a občanské válce nový, většinou hispanistů¹ odmítaný pohled. Jeho tvrzení, že občanská válka začala již v říjnu 1934 levicovým pučem, který vyprovokovala PSOE a *Esquerra*, jež také viní ze zvěrstev v letech 1936 – 1939, zcela boří doposud všeobecně přijímaný výklad o jednoznačné vině nacionalistů na rozpoutání konfliktu.

Osobnosti generála Franka bylo věnováno nespočetné množství knih, a proto zmíním jen ty, ze kterých jsem při svém studiu vycházel. Kromě již výše zmíněných mě zaujaly práce od **Andrée Bachoud** – *Franco aneb úspěch obyčejného člověka*, Praha, 2000 a **Sheelagh Ellwood** – *Franco. Člověk, voják, diktátor*, Brno, 1999. Jedná se o díla biografická, která čtenáře seznamují s osobností vítěze občanské války, nicméně jsou zde i pasáže o republikánské politické každodennosti, vztahující se k tématu mé práce. Jednou z nejnovějších prací je dílo **Antonyho Beevora** *Španělská občanská válka*, Praha, Plzeň, 2004, které kromě vojenské historie a válečných událostí přibližuje i vztahy mezi politickými stranami a jejich roli v celém konfliktu. Podobného ladění je *The Spanish Civil War*, London, 1986 z pera **Hugh Thomase**. Z memoárové literatury mě nejvíce ovlivnila velmi čtivá práce britského spisovatele **George Orwella** *Hold Katalánsku a ohlédnutí za španělskou válkou*, Praha, 1991. Autor sám byl účastníkem války, a to nikoliv jako interbrigadista, ale jako milicionář POUM, proto je jeho náhled na válku zcela jiný, než jak jej prezentovali marxističtí autoři jako například nejvýraznější žena ve španělské politice a pozdější předsedkyně Komunistické strany Španělska **Dolores Ibárruri**, jejíž *Dějiny KSŠ* byly přeloženy do několika jazyků a

¹ Tento výklad odmítá např. liberální britský hispanista Paul Preston. Pío Mou naopak podpořil americký historik S.G.Payne, který k jeho knize napsal předmluvu.

v roce 1962 i do češtiny. Co se týče přehledových prací, je třeba zmínit *Dějiny Španělska*, Praha, 1995 z edice Lidových novin a především výbornou práci od **Ramóna Tamames** *La República. La era de Franco*, Madrid, 1988, kde je chronologicky a podrobně vylíčena španělská historie od počátků druhé republiky až do Frankovy smrti. Velmi užitečné byly pro mě zejména pasáže o politických stranách, ale i o republikánské ústavě a důležitých zákonech – např. o autonomii. Další přehledovou práci představuje objemná kniha autorského kolektivu pod vedením význačného španělského historika **Manuela Tuñón de Lara**, která vyšla jako devátý svazek v edici *Historia de España* pod názvem *La crisis del Estado: Dictadura, República y Guerra, 1923 – 1939*, Barcelona, 1981. Aktualizovanou analýzu španělských dějin 30.let minulého století podává ve druhém svazku *Historia de España en el siglo XX* **Javier Tusell** pod názvem *La crisis de los años treinta: República y guerra civil*, Madrid, 1999. Tentýž autor napsal knihu *La Segunda República*, Madrid, 1997, jež vyšla jako 12. svazek kolekce *Historia de España*. Velmi podrobně líčí španělské dějiny 19. a 20. století **Raymond Carr** ve své práci *España 1808 – 1975*, která vyšla v Barceloně v roce 1985. Španělské problematice se okrajově věnuje i **Paul Johnson** ve svých *Dějinách 20. století*, Praha, 1991. Při svém studiu jsem vycházel jak ze studia zahraničních periodik – například časopis *Ayer – Revista de historia contemporánea* mi poskytl spoustu zajímavých informací, tak z internetových stránek <http://www.segundarepublica.com>, kde jsou biografie jednotlivých aktérů španělské politiky ve třicátých letech.

1. Španělsko za vlády Alfonse XIII.

Dějiny Španělska mezi světovými válkami lze bezpochyby označit jako jedno velké drama. Nejvýznamnějšími mezníky byla diktatura generála Primo de Rivery, pád monarchie, následný vznik druhé republiky a krvavá občanská válka, z níž vzešla autoritativní fašizující diktatura. Bezprostředně po skončení první světové války, které se Španělsko neúčastnilo, se země ocitla na křižovatce dějin. Znechucení konstituční monarchií Alfonse XIII. a soudobými politickými stranami bylo značné a touha po „novém Španělsku“ ovládala všechny společenské vrstvy. Každá politická skupina však měla o novém společenském řádu diametrálně odlišné představy, ať už to byli liberálové, republikáni, socialisté nebo anarchisté, jejichž vliv na Pyrenejském poloostrově v žádném případě nebylo možné podceňovat. Změnu – i když ve zcela jiném pojetí než levice, si přáli i monarchisticky smýšlející lidé, tj. konzervativci, generalita, karlisté a další složky pravicového spektra. Počátek dvacátých let minulého století byl ve Španělsku ve znamení společenské krize. Lid byl rozhořčen z dosavadní liberálně-monarchistické vlády a v zemi bylo jen málo politiků, kteří nebyli v očích veřejnosti zprofanováni. Ačkoliv se Španělsko první světové války neúčastnilo a mohlo tak těžit ze své neutrality, stále zůstávalo málo rozvinutou agrární zemí, jenž byla pozadu v technické úrovni výroby.

Stejně jako všude v Evropě i ve Španělsku se první poválečná léta stala dobou sociálních zápasů, demonstrací a rolnických bouří. K tomu je nutné přičíst i gradaci národnostního hnutí Katalánců, Basků a Galicijců. Ústavní režim byl ve Španělsku zaveden 30.června 1876 a od té doby byla země dědičnou konstituční monarchií, ovšem režim nebyl ani čistě parlamentní, neboť král jmenoval ministry podle své vůle, ani reprezentativní, protože cortesy byly rovněž jmenovány. Zemi ovládali tzv. *kasikové* (*caciques*), což byli v podstatě vládci krajů, jakási obdoba hejtmanů, kteří měli ve svém regionu neomezenou moc a bez jejich svolení se nedalo prakticky nic prosadit. Dalším rysem poválečného Španělska, ostatně jako většiny evropských zemí, bylo časté střídání vlád. U moci se střídali již po několik desetiletí konzervativci s liberály.

V politickém dění se po několik století výrazně angažovala také katolická církev. Na začátek roku 1923 byly ohlášeny parlamentní volby. Liberálové se netajili svými snahami omezit moc církve, což vyvolalo značné pobouření jak u domácího kléru, tak ve Vatikánu. Celý spor se týkal §11 ústavy, který zaručoval církvi značnou moc i v politické sféře a který chtěli liberálové korigovat. Klérus začal vyhrožovat liberální vládě, že pokud nevyškrtně ze

svého volebního programu formuli o revizi §11, církev aktivně zasáhne do předvolebního boje v kostelech a kazatelkách.² Vláda se nakonec podvolila tlaku episkopátu a ministr, jenž příslušný návrh inicioval, podal demisi. Na tomto příkladu lze názorně ilustrovat jakou moc měla katolická církev ve Španělsku. V žádné evropské zemi nebyl klérus tak vlivný a nikde tak často nezasahoval do politiky. To, na čem se shodlo celé levicové politické spektrum od anarchistů po liberální buržoazii, byla nutnost učinit přítrž neomezené moci církve, která se stala brzdou moderní společnosti. Ostatně anarchisté, věrní své taktice přímé akce, útočili na církevní objekty poměrně často, ovšem nikoliv v takové míře jako po roce 1931 – tehdy lehly popelem stovky kostelů. Vlastnost, která trefně charakterizuje španělskou církev je nesmiřitelnost. Klérus ovládala středověká dogmata od kterých se nebyl schopen oprost ani na počátku dvacátého století a jakýkoliv kompromis, který by připustil být jen mírný pokrok směrem k moderní společnosti, byl rozhořčeně negován. Katolická církev byla oporou královského režimu, ztotožnila se s monarchií, a proto odmítala jakoukoliv společenskou změnu, která by přirozeně vedla k oslabení jejího postavení. Jejími nepřáteli byli všichni demokraticky a levicově smýšlející lidé. Naopak spojence měla přirozeně na královském dvoře, v armádě, mezi šlechtou a v politické sféře ji bránili konzervativci, karlisté i část fašistů. Tradiční baštou katolíků byla Navarra a Baskicko – paradoxem dějin se později stalo, že baskičtí katolíci bojovali na straně republiky proti povstalcům, které podporoval španělský klérus.³ Vztahy mezi církví a státem byly určeny konkordátem, uzavřeným v roce 1851. Od té doby bylo římsko-katolické náboženství výlučným náboženstvím španělského národa, což pro příslušníky ostatních církví de facto znamenalo, že vykonávaly svůj kult tajně a dá se říci ilegálně. Samotná katolická církev požívající ohromných privilegií se stala státem ve státě. Určovala co je mravné a co není, pod jejím přísným dozorem bylo veškeré školní vyučování v celé zemi. Samozřejmostí byla každodenní výuka náboženství; krucifixy a piety povinně zdobily školní třídy. Král Alfonso XIII. s predikátem „Katolické Veličenstvo“ nad ní držel ochrannou ruku, přičemž vydržování katolického kultu a církevních hodnostářů bylo financováno ze státních peněz. Vliv církve pronikl do armády, justice, státní správy, vnitřní i zahraniční politiky. Zdrojem ideové a hospodářské moci církve byly kláštery. Vzhledem k tomu, že negramotnost španělského obyvatelstva byla až do počátku třicátých let masová, nebylo výjimkou, že po bohoslužbách církev politicky agitovala a v čase voleb svým ovečkám „závazně doporučila“ jakou stranu mají volit. Zápas o zachování své úlohy v zemi úspěšně svedla i před volbami v roce 1923, kdy se jí podařilo přinutit liberální vládu

² TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 89

³ tamtéž, s. 28

k odvolání návrhů na laicizaci státu. Osou politiky všech druhorepublikových vlád za účasti socialistů a levých liberálů bylo okleštit vliv církve natolik, aby již nikdy nemohla znovu nabýt stejného postavení jako za monarchie, přičemž prvním krokem k tomu byla laicizace školství.

Volby v roce 1923 skončily vítězstvím doposud vládnoucích liberálů. Nejvíce mandátů získali demokraté v čele s markýzem Alhucemasem, dále liberálové, které vedl hrabě Romanones a liberální levice pod vedením Santiaga Alby. Na pravici uspěli liberální konzervativci vedení Sánchezem Guerrou.⁴ Antidynastická opozice republikánů a socialistů zatím nedosáhla významnějších volebních úspěchů. Ačkoliv měli liberálové v cortesech převahu, jejich kabinet byl slabý a neschopný vyřešit závažné vnitropolitické problémy jako byla agrární reforma, otázka postavení církve, problematika Maroka a Katalánska. Místo toho se soustředili na boj o moc v parlamentě a na královském dvoře. Tímto počínáním diskreditovaly politické strany nejen samy sebe, ale i konstituční režim v očích veřejnosti. Zatímco v zemi sílil odpor proti profesionálním politikům, král začal hledat východisko z krize, které by neohrozilo jeho postavení a hlavně monarchii. Pro pochopení hlubších souvislostí je nutné vrátit se dále do minulosti, osvětlit systém vlády Alfonse XIII. a popsat tehdejší politické strany. Teprve poté lze pochopit, proč vlastně došlo k převratu, jehož hybnou silou byl Primo de Rivera.

17.května 1902 se ve věku šestnácti let – to byl podle ústavy věk, ve kterém již mohl sám panovat – ujal vlády **Alfonso XIII.** (*1886 - †1941) z rodu bourbonsko-habsbursko-lotrinského a ukončil tak regentskou vládu své matky Marie Kristiny.⁵ Byl to předčasně vyspělý mladík, který měl zálibu v aktivní politice a bral s plnou vážností všechny funkce a iniciativy, které mu podle ústavy jako hlavě státu příslušely. Dlužno poznamenat, že král vládl podle ústavy z roku 1876, tudíž systém státní moci byl stejný před rokem 1902 i po něm. Král byl dle článku 52 a 53 vrchním velitelem armády. Na rozdíl od svého otce i matky (královny-regentky) se Alfonso XIII. díky své ctižádosti stal předním politikem a přestal být pasivní součástí konstitučního mechanismu. Nestal se z něj však skutečný státník a nedokázal se povznést nad úzce dvorské prostředí, v němž žil. V okamžiku, kdy dosedl na trůn, skončila souvislost s režimem restaurace a v politice se objevily nové tváře; došlo ke generační obměně politiků. Předními osobnostmi, které utvářely španělskou politiku během prvních dvaceti let 20.století, byli vedle krále konzervativci Eduardo Dato a Antonio Maura,

⁴ ARTERA, Ubierto a kol., Dějiny Španělska, Praha, 1995, s. 600

⁵ Alfonso XIII. byl synem Alfonse XII. (1857 – 1885) a Marie Kristiny (1858 – 1929). Alfonso XII. vládl od roku 1874, kdy jej monarchisté po pádu první republiky zvolili králem. V zahraniční politice se orientoval na Rakousko-Uhersko a Německo.

liberálové José Canalejas a hrabě Romanones a socialista Pablo Iglesias. Dalšími neméně významnými politiky byli Alejandro Lerroux, s nímž se setkáme i po vzniku druhé republiky, Santiago Alba a Francisco Cambó. Ačkoliv to byla nová generace politiků, všichni byli o mnoho let starší, než král. Došlo k výměně osob, avšak politický režim zůstal beze změn. Ústava z roku 1876 jen potvrdila vůdčí úlohu dvou politických stran – konzervativní a liberální, které se střídaly u moci.

Vůdcem **Konzervativní strany (Partido Conservador)** v této době byl **Francisco Silvela** (*1845-†1905), který nastoupil po charismatickém Cánovasovi. Silvela byl předsedou vlády v přechodném období do plnoletosti Alfonse XIII. Ačkoliv byl předsedou konzervativců, nejvýraznější osobností strany byl rodák z Mallorky **Antonio Maura** (*1853-†1925). Oba byli přesvědčení katolíci, odpůrci kasikismu, prosazovali reformu místní správy a usilovali o ozdravení politického života. V roce 1903 Maura nahradil Silvelu v čele strany a v letech 1904, 1907-1909 a několik měsíců během let 1918, 1919 a 1921 byl předsedou vlády.⁶ Krizové události v roce 1909 se pro něj staly skutečnou zkouškou. Španělé byli poraženi v Maroku a následná mobilizace záložníků vyvolala bouři odporu v Barceloně, kde měli silné pozice tradičně pacifističtí anarchisté. Byl popraven průkopník anarchismu Francisco Ferrer Guardia, což pobouřilo jak domácí, tak zahraniční levici.⁷ Liberálové se v důsledku těchto událostí postavili na stranu levice a v zemi vznikla ústavní krize, způsobená rozkošem mezi dvěma hlavními stranami. Král zbavil Mauru moci a otěže vlády převzal šéf liberálů Moret, na což Maura reagoval hrdým, leč neuváženým odchodem z aktivní politiky, čímž de facto utvrdil krizi systému dvou stran a vlastní stranu postavil před volbu, zda setrvat v odporu či se vrátit k dlouholeté praxi bipartismu. Do čela Konzervativní strany se propracoval advokát sympatizující s aristokratickými kruhy **Eduardo Dato** (*1856-†1921). Na jedné straně byl konzervativnější než Maura, na druhé straně však prosazoval a také prosadil některé sociální reformy. V roce 1913 sestavil konzervativní vládu, která nahradila Moretovu liberální.

V roce 1903 se předsedou **Liberální strany (Partido Liberal)** stal Galicijec **Eugenio Montero Ríos** (*1832-†1914), bývalý ministr a vysokoškolský profesor. O vůdčí pozici ve straně s ním bojoval Andalusan **Segismundo Moret** (*1838-†1913), profesor finančnictví a ministr vnitra v období restaurace. Nicméně dominantní postavou v Liberální straně byl **José Canalejas** (*1854 v El Ferrolu-†1914), který byl na svém vrcholu v letech 1910-1912. Bylo na něm, aby vyřešil většinu hlavních problémů, které v oné době Španělsko sužovaly: otázku postavení církve, marocký problém, katalánskou otázku, sociální požadavky dělníků,

⁶ ARTERA, Ubierto a kol., Dějiny Španělska, LN Praha, 1995, s. 605

⁷ Zejména ve Francii proběhla řada demonstrací proti jeho popravě.

narůstající vliv antimonarchistické opozice a zlepšení vztahů s konzervativní stranou. V rámci možností se mu podařilo tyto problémy zmírnit a částečně vyřešit, politický život byl za jeho vlády normalizován. Po jeho smrti stranu opět postihla krize ve vedení; o moc soupeřili markýz de **Alhucemas** (Manuel García Prieto) a hrabě de **Romanones** (Álvaro de Figueroa). Romanones (*1863 v Madridu-†1950) se narodil v neobyčejně bohaté rodině, promoval na univerzitě v Bologni a jeho následná politická kariéra se prolínala s celým obdobím vlády Alfonse XIII. Působil v různých obdobích jako ministr vnitra, veřejného školství, spravedlnosti a několikrát dosáhl i na post nejvyšší – předsedu vlády. Sám napsal: „Vášně vládnout se podobá sexuální vášni.“⁸

Na konzervativní a liberální straně spočívala stabilita královského režimu. Obě to byly strany středu. Levice a pravice v pravém smyslu, jak je známe z období druhé republiky, v tehdejší době politiku nevytvářely. Strany se střídaly u moci podle zavedeného a dlouho fungujícího modelu. Obě strany spolu byly svázané – byly závislé jedna na druhé a obě tvořily pilíře monarchistického Španělska. Opozice měla také svou dlouhou historii a tradici. Zleva jí tvořili v rámci parlamentarismu socialisté a republikáni a mimo něj anarchisté. Zprava režim kritizovali tradicionalisté (jaimisté, karlisté). Ačkoliv obě hlavní strany byly centristické, obě měly určitým způsobem blízko k některé z opozičních skupin. Zatímco republikáni tíhli k liberálům, tradicionalisté měli některé společné rysy s konzervativci. Pokud provedeme ryze hypotetickou politologickou úvahu, lze uvažovat o dvou typech užívání vlády: buď budou spolupracovat liberálové s konzervativci a prosadí společný centristický program nebo se každá ze stran spojí s opozičním proudem, ke kterému má blízko: konzervativci spolu s tradicionalisty by tak tvořili pravici, zatímco liberálové s republikány, příp. socialisty levici. Anarchisté by stáli mimo systém. Tento model, i když v mnohem složitější podobě, se prosadil po roce 1930. Avšak pluralita politických stran se stala skutečností mnohem dříve – již roku 1917. Bylo zjevné, že stále více Španělů se neztotožňovalo ani s jednou z politických stran a postupný rozklad uvnitř konzervativní i liberální strany tomu jen napovídal. Krize v roce 1917 nastolila potřebu reformovat systém, na kterém monarchie stála, a to si uvědomoval i sám Alfonso XIII., který se v roce 1909 postavil za liberály a tudíž i za politiku otevírání se vůči levici. Rozklad obou ústavních stran se počínaje první světovou válkou promítl i do podoby sestavování vlád. K moci se dostaly buď úřednické vlády, které neměly vyhraněnou politickou koncepci anebo vlády národní

⁸ ARTERA, Ubierto a kol., tamtéž, s. 608

koncentrace, jak tomu bylo i v jiných zemích v průběhu války, ačkoliv Španělsko bylo přísně neutrální.

2. Od Primo de Rivery k pádu monarchie

13.září 1923 přišel státní převrat, který provedl generální kapitán Katalánie **Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, markýz de Estella** (*1870 - †1930). Vytvořil vojenské direktorium, které král Alfonso XIII. potvrdil zvláštním dekretem a tím fakticky pohřbil ústavní život v zemi. Primo de Rivera, který stál v čele vojenské vlády a stal se diktátorem „ve službách krále“, měl mimořádnou pravomoc, zatímco ostatní členové direktoria byli pouhými „přisedícími“. Král byl o chystaném puči samozřejmě informován a ani se mu nesnažil zabránit, spíše naopak. Bez kooperace s panovníkem by se diktátor nemohl zmocnit vlády a rozpustit parlament. Král podpořil *coup d'Etat* s cílem likvidovat konstituční monarchii, čímž porušil svou ústavní přísahu z roku 1902.⁹ Králův tichý souhlas s pučem nakonec zbavil většinu španělské veřejnosti iluzí o monarchii a sílily republikánské nálady. Pobouření byli nejen liberálové, ale i lidé v minulosti podporující monarchii. I známí rojalisté jako Niceto Alcalá Zamora a José Sánchez Guerra se veřejně zřekli své dynastické věrnosti.¹⁰ Proti monarchii se už v minulosti zformovala široká opozice, jak levicová tak pravicová. Antidynastickou opozici zprava představovali tzv. *karlisté* neboli *integristé* (přívrženci dona Carlose z 19.století), zleva proti monarchii bojovali již tradičně *anarchisté*, *republikáni*, *socialisté* a nově po roce 1920 také *komunisté*. Diktatura však způsobila, že Alfonso XIII. měl odpůrce i mezi tradičními rojalisty v řadách katolíků a konzervativců.

Primo de Rivera veřejně prohlašoval, že leitmotivem jeho převratu bylo odpolitizovat veřejný život s cílem zabránit vnitřnímu rozvratu Španělska.¹¹ Měl odpor vůči profesionálním politkům a parlamentarismu a od počátku proklamoval svoji apolitičnost. Smýšlením byl konzervativce a katolík; neustále kladl důraz na Boha a Církev svatou. Svůj zahraniční vzor měl v Benitu Mussolinim a fašistické Itálii. Nabízí se otázka: Proč Riverův puč prošel tak hladce? Na tuto otázku jsem již částečně odpověděl – měl za sebou krále a co se týče španělské veřejnosti, ta převrat přijala lhostejně, neboť byla znechucena již řadu let politiky z povolání, kteří nijak nepřispěli ke zlepšení materiální situace statisíců zbídačených lidí. Španělé si s sebou stále nesli břemeno porážky od USA v roce 1898, která je připravila o Filipíny a Kubu. Tím také do země přestalo plynout bohatství z kolonií a v zemi nastaly hospodářské problémy. Poslední španělské kolonie, které se nacházely na africkém kontinentě

⁹ TUSELL, Javier, La Segunda República, Madrid, 1997, s. 41

¹⁰ tamtéž, s. 43

¹¹ PRESTON, Paul, Franco. Krvavý diktátor nebo spasitel Španělska?, Praha, 2001, s. 46

nemohly ekonomiku výrazněji sanovat.¹² Rozvoj ekonomiky také brzdily feudální způsoby aristokracie a církve. Stálým problémem zůstával i kasikismus – systém, jímž vládní orgány ovládaly venkov.

Primo de Rivera dovedl faktu, že složil přísahu králi a tím mu byla svěřena legislativa i exekutiva, náležitě využít. Vydal množství dekretů, rozpustil 16.zářím 1923 sněmovnu i volitelnou část senátu, zrušil ústavní svobody atd. V ilegalitě se ocitli komunisté a anarchisté, zatímco socialisté s režimem kolaborovali. Politika Primo de Rivery byla výrazně antikomunistická, nacionalisticky centralistická a ultrakonzervativní. Paralyzoval činnost dosavadních politických stran a snažil se najít bázi pro vlastní masové hnutí, které by bylo pevně v jeho rukou a legitimizovalo jím zavedený režim. V roce 1924 založil **Vlastenecký svaz (Unión Patriótica)** v jehož čele stanul dosud neznámý monarchista Calvo Sotelo.¹³ Cílem této strany, nebo spíše hnutí, mělo být odpolitizování veřejného života podobně jako to učinil Franco o třináct let později, když na bázi falangy vytvořil masovou stranu, která se stala jedním z pilířů jeho režimu. Avšak narozdíl od falangy jak ji známe z období, kdy se etabloval Frankův režim, nedosáhla *Unión Patriótica* takových úspěchů. Nerozrostla se do takové velikosti jak diktátor předpokládal, měla však za sebou vojsko, klérus a *Katolickou akci*. Nebyla to masová organizace, ale strana úředníků, vojáků a veřejných činitelů. Nicméně její existence do jisté míry napomohla přechodu od vojenské diktatury k civilní, což se stalo začátkem prosince 1925. Tím však diktatura zeslábla, začala se rozměšňovat, aby na počátku roku 1930 padla. V zájmu objektivit je nutné dodat, že za vlády Primo de Rivery byla nastartována modernizace země. Diktátor reorganizoval státní správu snížením počtu úředníků, podnikl pokus o agrární reformu a sociální reformní politiku. Došlo k hospodářskému ozdravení prostřednictvím veřejných stavebních prací – budování silnic, železnic a zavlažovacích zařízení.

Opozice proti diktatuře o sobě nedala vědět bezprostředně po převratu, ale vystoupila až později. To souviselo s převládající náladou ve společnosti, již dominovala lhostejnost a únava. Prvním veřejným protestem se stalo vystoupení hraběte Romanonese, který byl předsedou senátu a vůdcem liberální koncentrace a Melquiada Alvareze (předseda sněmovny). Ti předali králi memorandum, v němž upozornili na nezákonnost, která vznikla rozpuštěním sněmovny. Král zareagoval způsobem sobě vlastním – oba muže zbavil jejich funkcí, čímž byl ústavní život ve Španělsku pohřben definitivně. Riverova diktatura

¹² Španělé ovládali Río de Oro (Španělská Sahara), Río Muni (Španělská Guinea), Kanárské ostrovy a severní Maroko.

¹³ V následujících kapitolách se o něm zmíním mnohem podrobněji, neboť jeho násilná smrt v létě 1936 se stane rozbuškou občanské války.

nemilosrdně perzekvovala a pronásledovala všechny, kdo se postavili proti ní. Dovedla udělat z přesvědčených monarchistů republikány (Alcalá Zamora, José Sánchez Guerra) a ze socialistů spojence konzervativců. Ve vězení se ocitly stovky významných osobností, mj. i pozdější předseda vlády Berenguer. Formující se opozice byla tudíž velmi pestrá. Tvořili ji intelektuálové (José Ortega y Gasset, prof. Unamuno, Blasco Ibañez), konzervativci a přirozeně celé levicové spektrum a podstatné je, že z většiny už na bázi republikanismu. Spisovatel republikánského smýšlení Blasco Ibañez byl snad nejostřejším kritikem poměrů své doby: „Úpadek monarchie je úplný...Alfonso XIII. je dnes vězněm Primo de Rivery, svého spoluviníka...Alfonso XIII. je lhář, intrikán, pravý potomek Ferdinanda VII.“¹⁴ Tyto myšlenky vyslovil autor v době, kdy ještě mnoho lidí ani nepomyslelo na to, že se Španělsko už za pár let stane republikou. Servítky si, co se týče kritiky režimu, nebrali ani komunisté a mnohem vlivnější anarchisté. Bezprostředně po převratu vydalo vedení PCE spolu s madridskou federací CNT a dalšími anarchistickými skupinami prohlášení, v němž vyzvali dělnické hnutí k boji proti vojenské diktatuře a oznámili vytvoření *Akčního výboru pro boj proti válce a diktatuře*.¹⁵ Apelovali i na vedení UGT a PSOE, aby i jejich organizace vstoupily do jednotné dělnické fronty. Předáci těchto organizací A.Saborit a L.Caballero však 15.zář 1923 vydali apel k dělníkům, kde je vyzývali, aby se vzdali zbytečného boje, který jim přivodí jen represe.¹⁶ Socialisté tak nastoupili cestu soužití s režimem v rámci zachování vlastní existence. Vedení PSOE a UGT vyjádřilo diktátorovi loajalitu a do jisté míry s ním i začalo spolupracovat. Avšak ne všichni s touto politikou souhlasili. Proti vyslání Larga Caballera¹⁷ do Riverovy Státní rady se vyslovili Indalecio Prieto i Fernando de los Ríos. Nakonec se ale výkonná komise PSOE rozhodla, že se Caballero stane poradcem ve Státní radě. Socialistická strana byla vůči diktátorovi natolik loajální, že ještě v roce 1926 se odmítla připojit nejen k levicové, ale ani k buržoazní opozici vůči nedemokratickému režimu. Trvalo dlouho, než se španělští socialisté zapojili do republikánského hnutí; posléze se ale stali jeho důležitou složkou.

Rozklad diktatury započal v prvních měsících roku 1930. Ačkoliv se režim Primo de Rivery jevil od počátku jako poměrně stabilní, ve skutečnosti to byl kolos na hliněných nohou. Dokládá to fakt, že pozbýval široké sociální základny, která by jej podržela. Režim procházel už od počátku krizovými obdobími, které se vždy podařilo zažehnat s pomocí krále.

¹⁴ IBAÑEZ, Blasco, Vicente, Král Alfons XIII. demaskován. Vojenský teror ve Španělsku, Praha, 1925, s. 17

¹⁵ Dějiny KSŠ, Praha, 1962, s. 25

¹⁶ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 75

¹⁷ S kontroverzní osobností Larga Caballera se setkáme o několik let později, kdy bude předsedou vlády a stoupencem krajně levicových názorů resp. proletářské revoluce.

Nyní, když pád diktatury byl neodvratný – po celé zemi probíhaly demonstrace pod heslem svržení diktátora i monarchie, nepokoje zachvátily i armádu – se král od Primo de Rivery distancoval a ve snaze udržet se i nadále u moci a zachovat monarchii, jej hodil přes palubu. Zhrzený diktátor podal 28.ledna 1930 demisi a emigroval do Paříže, kde nedlouho poté zemřel. Král se domníval, že návratem ke konstitucionalismu se mu podaří udržet ve Španělsku monarchii. Byl však zcela odtržen od reality; většina národa už bourbonské království pohřbila, a to zažívalo své poslední dny. Agónie monarchistického Španělska již byla neodvratná, avšak král se ještě pokusil o manévr s novým vládním kabinetem, který měl odvrátit jeho pád.

Alfonso XIII. pověřil sestavením vlády přednostu své vojenské kanceláře, generála Berenguera. Nová vojenská vláda měla mimoústavní a prozatímní charakter. Významným členem kabinetu se stal jeden z nejvlivnějších mužů tehdejšího Španělska, který se pyšnil 32 šlechtickými tituly – vévoda z Alby a Barwicku, od roku 1927 předseda Akademie dějin. Bývalý ministr války **Dámaso Berenguer y Fusté de Xauen** (*1873 - †1953) slíbil, že se vrátí k ústavě z roku 1876, amnestoval politické vězně, povolil návrat exulantů, uvolnil cenzuru, obnovil právní stát, avšak nikoliv demokracii. Měl proti sobě početnou a rozmanitou opozici od rojalistů, kteří se vzdali dynastické věrnosti, po socialisty. Dřívější stoupenec monarchie smýšlením konzervativní liberál - Alcalá Zamora - po pádu diktatury prohlásil: „Jsem pro republiku schopnou života, vlády, republiku konzervativní, jež by dovedla získat pro sebe vládnoucí síly středních vrstev a intelektuálního života.“¹⁸ Obával se však sociálního vření, které s sebou republika nutně musela přinést. Zatímco část buržoazních sil chtěla republiku „bez účasti socialistů“, většinu PSOE ovládla myšlenka odmítající převrat za spolupráce s buržoazií. Ostatně i komunisté v této době odmítali buržoazní revoluci a chtěli ihned po svržení monarchie zahájit revoluci proletářskou.¹⁹ Tyto neshody v republikánském táboře byly jen předzvěstí rozporů mnohem větších, které následovaly o několik let později. Rovněž bylo nutné vyřešit, kdo bude onou vedoucí silou převratu a jaký charakter bude mít nový stát, resp. kdo určí směr vývoje.

Politický život ve Španělsku po pádu diktatury byl ve znamení přeskupování sil a vzniku nových stran. Systém bipartismu již nebyl obnoven a Španělsko nastoupilo model typický pro románské země – tzn. pluralitní systém více politických stran (po vzoru francouzské III. republiky). Byl opuštěn anglo-americký model střídání dvou stran u moci a došlo ke

¹⁸ HRBATA, František, Pád monarchie a vznik druhé republiky ve Španělsku, in: Historický časopis 22 (1974), s. 61

¹⁹ Dějiny KSSŠ, s. 78

klasickému rozdělení stran na levicové, střed a pravicové. Republikánský tábor tvořili na levici a středu *socialisté (PSOE)*, *Radikálně socialistická strana* v čele s M.Domingem a *Republikánská akce* M.Azaňi. Na pravici se profilovali *radikálové* A.Lerrouxe a *liberální republikáni* A.Zamory a M.Maury. Značná část dřívějších liberálních monarchistů přešla do pravicově-republikánského tábora. Proces vznikání a zanikání stran přirozeně pokračoval po vyhlášení republiky a charakteristice jednotlivých uskupení se budu podrobně věnovat v následujících kapitolách.

Cesta k republice byla nastoupena 17.srpna 1930 v San Sebastián. Zde byl podepsán pakt, který kodifikoval existenci širokého antimonarchistického bloku za účasti výše zmíněných politických sil s výjimkou PSOE a její odborové centrály UGT, které se jednání zatím oficiálně neúčastnily. Přítomna nebyla ani extrémní levice v podobě anarchistů a komunistů. Komunisté jednak nebyli pozváni a navíc, jak jsem již uvedl, odmítali etapu buržoazní revoluce a usilovali o dělnický stát; nebyli tudíž ani součástí koalice republikánských stran.²⁰ Naopak přizváni byli zástupci Katalánců a Galicijců (C.Quiroga).

Vedoucí silou koalice se stali liberálové a konzervativní republikáni, kteří tvořili páteř nově zvoleného *Revolučního výboru*. Jeho členy byli: Azaňa, Zamora, Prieto, Quiroga, Aiguader a Galarza.²¹ Prozatím byla určující složkou pravice (Zamora, Maura), neboť leví republikáni ještě neměli dostatečný vliv a socialisté řešili otázku, zda se vůbec mají k hnutí připojit. Besteiro, Gomez a Saborit byli proti, neboť se domnívali, že buržoazní revoluce je věcí republikánů a tudíž se do ní socialisté nemají plést. Nicméně socialistická strana a její odbory byly natolik početné a silné, že jejich nepřipojení se k paktu by mohlo vážně ohrozit celý proces vznikání nového státního zřízení. Republikáni apelovali na vedení PSOE a UGT, aby s nimi spolupracovali a svým laxním postojem neohrozili „společnou věc“. Poté, co socialisté do paktu prosadili konkrétní sociální požadavky a agrární reformu, vyslali do *Revolučního výboru* tři zástupce – Caballera, Prieta a de los Ríose. Tím se uzavřel proces formování protikrálovského tábora a ten mohl přejít do fáze útoku.

V prosinci 1930 byl publikován manifest podepsaný čelnými signatáři sansebastiánského paktu, vyzývající ke svržení monarchie. Jednalo se o první oficiální projev sjednocených antimonarchistických sil ve Španělsku. Převrat domluvený na 15.prosince 1930 ztroskotal v důsledku selhání jeho přípravy. Berenguerova vláda zasáhla – nechala uvěznit Zamoru a Mauru a zastřeleni byli dva vzbouřivší se důstojníci, kteří vyhlásili republiku v Jace. Avšak

²⁰ Komunistická strana Španělska byla na počátku třicátých let 20.století úderkou o několika stovkách členů, která v zemi neměla žádný vliv.

²¹ TAMAMES,Ramon, tamtéž, s. 26-28

situace v zemi byla již natolik napjatá, že vládě nezbyl prakticky žádný manévrovací prostor a 14.února 1931 podala demisi. Král pověřil sestavením nového kabinetu politického matadora Sáncheze Guerru. Tento muž, ač smýšlením monarchista, měl kontakty s republikány a do jisté míry je i respektoval – počítal s jejich vstupem do vlády. Guerra byl navíc odpůrcem režimu Primo de Rivery, a proto si ho král vybral. Tento úhybný manévr však ztroskotat na celé čáře. Republikáni nejenže odmítli vstup do vlády, ale požadovali navíc odchod krále. *Revoluční výbor* v této době představoval reálnou politickou sílu, zatímco prestiž monarchie byla den ode dne nižší. Ani armáda již nepředstavovala pro krále záruku, že ho udrží u moci. Jedinou oporou Alfonse XIII. zůstala katolická církev; veřejnost už byla z drtivé většiny republikánsky naladěná. Epilogem monarchie se stala vláda admirála **Juana Bautisty Aznara y Cabanase** (*1860 - †1933), která nastoupila 18.února 1931 a jejímž jediným významným činem bylo vyhlášení obecních voleb na duben toho roku. Král stále žil v zajetí mylného dojmu, že on je prvním mužem Španělska a tímto činem se mu podaří formálně obnovit konstituci. Zapomněl ale na to, že jeho diskreditace v očích veřejnosti a politických špiček způsobená identifikací se s diktaturou, rozbíjením legálních stran a nesvoláním cortesů po pádu Rivery, byla stěží napravitelná. Tím proti sobě popudil i odstavené politiky z období před diktaturou, intelektuály a umělce. Profesor Miguel de Unamuno prohlásil: „Přišla doba osvobození lidu španělského od dynastie habsburské, potřísněné krví a blátem...“²² Alfonso XIII. však přicházel s dalšími novými návrhy, které by udržely jeho rodinu u moci. Vyslovil ochotu se vzdát trůnu ve prospěch svého třetího syna – sedmnáctiletého dona Juana, který studoval námořnickou školu v Cádizu a byl jeho jediným potomkem schopným vést zemi, neboť prvorozený syn – princ asturský – byl paralytik a druhorozený don Jaime byl hluchoněmý. Za Juanovy nezletilosti měla vládnout regentská rada v čele s katalánským konzervativcem Franciskem Cambó. Mnohé význačné osobnosti španělského veřejného života byly však přesvědčeny, že už není cesty zpět. Nejvýstižněji to vyjádřil Angel Ossorio, prezident Madridské advokátní komory a obhájce Alcalá Zamory: „Abdikace Alfonse mohla zachránit monarchii před šesti měsíci, dnes už je pozdě.“²³ Králi samotnému poradil zanechat trůn bez krvavých stop, neboť je to v jeho vlastním zájmu pro případ pozdější restaurace monarchie, kterou Ossorio jako rojalista nevyklučoval. Naopak ultrakonzervativec La Cierva králi navrhoval zavedení nové vojenské diktatury v čele s generálem Barrerou.

Vzhledem k tomu, že *Revoluční výbor* odmítal přistoupit na jakýkoliv kompromis s králem, pád monarchie byl neodvratný. Obecní volby z 12.dubna 1931 tak měly oficiální

²² HRBATA, František, tamtéž, s. 67

²³ Zprávy politické, 10/31, 14.4.1931

nádech referenda o osudu bourbonského království. Výsledek byl překvapivý pro obě strany – zatímco král čekal vítězství a zažil trapné zklamání, republikáni neočekávali tak masivní úspěch (z 50 provincií řeklo své „ano“ republice 46).²⁴ Král se ani po tomto debaklu nemínil vzdát a spoléhal na armádu, která měla vznikající republiku rozdrtit silou. Jeho „černým koněm“ byl velitel *Guardia Civil* **José Sanjurjo Sacanell** (*1872 - †1936), který se ovšem odmítl angažovat ve prospěch zdiskreditované monarchie. Dokonce sami monarchisté doporučili králi, aby odstoupil, chce-li přežít. 14.dubna 1931 byla vyhlášena druhá španělská republika, Aznarova vláda abdikovala a Alfonso XIII. se vzdal výkonné moci, kterou vykonával od roku 1902. Po rozmluvě se Sanjurjem bylo rozhodnuto, že král bude odvezen do přístavu Cartagena a odtud do Anglie. Před svým odjezdem napsal manifest, ve kterém uznal, že se lid ve volbách jasně vyslovil proti němu, ale i přesto se nevzdává žádné ze svých královských prerogativ, nýbrž pouze dočasně suspenduje jejich užívání, dokud se při volbách do cortesů nepozná pravé smýšlení španělského lidu. Měl prý dost prostředků, aby udržel svá práva v boji se svými protivníky, avšak neužil jich, nechtěje vyvolat občanskou válku. Počká na výsledky červnových voleb a skloní se před rozhodnutím lidu.²⁵ Alfonsův manifest lze vyložit tak, že vlastně neabdikoval, ale pouze se dočasně vzdálil ze země, aby zabránil prolévání krve.

Monarcha opustil palác 16.dubna dvacet minut po deváté hodině zadní bránou v doprovodu několika četníků a dvořanů. Z Cartageny odplul lodí do Marseille a odtud do Paříže, kde se spojil s královnou a ostatními členy rodiny.²⁶ Téhož dne se moci ujal *Revoluční výbor* v čele s Alcalá Zamorou, který vystupoval jako prozatímní vláda. Ta oznámila, že provede revizi všech aktů po roce 1923, kdy došlo k rozpuštění cortesů. Byla zaručena nedotknutelnost soukromého vlastnictví a političtí vězni amnestováni. Řečeno slovy admirála Aznara: „Země šla spát jako monarchie a probudila se jako republika.“²⁷

Sansebastiánská koalice, která se dostala 14.dubna 1931 k moci, sjednocovala širokou frontu politických sil – od pravicových republikánů až po socialistickou stranu. Kromě sedmi politických stran (Liberální republikánská pravice, Radikální strana, PSOE, Republikánská akce, Autonomní republikánská organizace Galicie, Radikální socialistická strana, Katalánská republikánská akce) vstoupila do republikánsko-socialistické vlády i řada dalších politických organizací, které vyslovily podporu prozatímní vládě – například socialistické odbory UGT. Tato koalice však nepředstavovala všechny síly, které bojovaly proti monarchii. Mimo stála

²⁴ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 39

²⁵ Zprávy politické, 13/31, 18.4.1931

²⁶ Zprávy politické, 11/31, 16.4.1931

²⁷ HRBATA, František, tamtéž, s. 67

CNT, která v dubnu 1931 znovu vyhlásila svou věnost anarchistickým cílům a metodám boje a rovněž komunisté, kteří požadovali pokračování v revoluci a vyzvali dělníky a rolníky, aby nedopustili nové upevnění moci velkostatkářů a buržoazie.²⁸ Cílem CNT bylo sjednocení všech vykořisťovaných pro boj za revoluční zničení kapitalismu a státu a v perspektivě nastolení libertářského komunismu – sociálního systému založeného na svobodné komunitě federalizované v místním, oblastním a národním měřítku. Komunisté na jaře 1931 vydali brožuru *Que deben hacer los obreros y campesinos?*²⁹, ve které vyzvali dělníky k boji za zkrácení pracovní doby, snížení nezaměstnanosti, vytváření revolučních dělnických gard a rolníky k vytváření vlastních sovětů v každé vesnici a k zabírání velkostatkářské půdy. Vládu vyzvali k odzbrojení a rozpuštění *Guardia Civil*, požadovali demisi ministra vnitra Maury a zřízení revolučního lidového tribunálu, který by soudil osoby zodpovědné z doby diktatury – hlavně generály Berenguera a Molu. Nicméně jejich výzvám v této době nebylo možné přikládat velkou váhu, neboť PCE byla periferní stranou, ne-li sektou, sestávající z několika stovek fanatiků. I tak se v předvečer parlamentních voleb pokusili zvrátit stávající vývoj a v Andalusii vyhlásit sovětskou republiku. Za neúspěšným pokusem stál Ramón Franco. Tento muž měl za sebou kariéru úspěšného pilota, vyznamenaného králem a jmenovaného kapitánem letectva. V roce 1930 byl degradován za jistý vojenský přečin a z uražené ješitnosti přešel do řad odpůrců monarchie, osnoval vojenské povstání v prosinci 1930 a po jeho nezdaru uprchl do ciziny. Po vyhlášení republiky se vrátil a byl jmenován šéfem vojenského letectví. Několik dní před volbami označil socialistické a republikánské strany za reakcionářské a vyhlásil na Madridu nezávislou „komunistickou andaluskou republiku“. Jeho utopický revoluční experiment rázně ukončil velitel *Guardia Civil* generál Sanjurjo, který ho zatkнул. Nicméně o pár dní později byl Ramón Franco zvolen na kandidátce *Esquerry* a jako poslanec získal imunitu a bylo zastaveno jeho stíhání.³⁰ Nová republika se tak již od svého vzniku musela rázně vypořádávat se svými odpůrci jak zprava (monarchisté), tak zleva (komunisté, anarchisté).

V prozatímní republikánské vládě (14.4.1931 – 15.10.1931), která byla koalicí sedmi stran, hráli rozhodující úlohu představitelé pravice: liberální demokraté **Niceto Alcalá Zamora** (předseda vlády), Miguel Maura (ministr vnitra) a radikálové Alejandro Lerroux (ministr zahraničí) a Marcelino Domingo (ministr veřejné osvěty a umění). Bylo ale zjevné, že v nové republice bude významnou silou i socialistická strana, která měla ve vládě tři

²⁸ Dějiny KSS, s. 37

²⁹ přel. Co mají dělat dělníci a rolníci?

³⁰ Zprávy politické, 25/31, 5.6.1931

zástupce – Indalecia Prieta (finance), Francisca Larga Caballera (práce a sociální péče) a Fernanda de los Ríos (spravedlnost). Ministerstvo války vedl za Republikánskou akci Azaña a resort námořnictví spravoval Casares Quiroga (ORGA). Dvě křesla ještě získali radikální socialisté (Alvaro de Albornoz y Limimiana jako ministr veřejných prací a zemědělství) a jedno katalánští autonomisté (ministr národního hospodářství Nicolau d'Olwer). Prvním činem této vlády bylo vypsání voleb do Ústavodárného shromáždění na 28.červen 1931; souběžně s tím byl 14.duben prohlášen státním svátkem. Na mnoha místech se projevila spontánní euforie ze svržení monarchie a hněv madridského lidu se vybíjel bouráním soch Isabely II., Karla III., Filipa IV. a ničením sakrálních objektů. V Seville a Bilbao komunisté vtrhli do věznic a osvobodili všechny trestance. Lidé zasypávali květinami hroby zesnulých republikánských a socialistických politiků. Místo posledního odpočinku Pabla Iglesiase pro záplavu květin téměř nebylo vidět. Slavnostních manifestací se účastnily převážně ženy, mládež a dělnictvo, z jehož podnětu byl okamžitě zrušen letní čas. Dekretem z 15.dubna byl rozpuštěn Senát a senátoři zbaveni svých doživotních funkcí, které jim zajišťovala ústava z roku 1876 resp. jmenování králem. Byla podstatným způsobem revidována legislativní činnost z dob diktatury – např. dekret z 1.června stanovil, že napříště již nebudou udělovány šlechtické tituly a vyznamenání zahrnující v sobě právo šlechtictví. Stávající tituly udělené do současnosti pozbyly pro jejich držitele oprávnění využívat výsady a privilegia z nich vyplývající. V úředních spisech a veřejných listinách měly být nyní všechny osoby uváděny jen křestním jménem a příjmením bez připojení titulu a predikátu.

Volební výsledky byly poznamenány atmosférou nadšení z vyhlášení republiky, takže monarchisté získali pouhých 36 mandátů. Levicové strany disponovaly 265 poslanci a pravice 219 křesly z celkových 484. Vítězem voleb se stala Španělská socialistická dělnická strana (PSOE) se 117 mandáty. Na druhém místě skončila středo-pravicová Radikální republikánská strana s 93 poslanci, třetí místo náleželo radikálním socialistům (59 mandátů). Komunisté vyšli z voleb zcela naprázdno. Jediná dělnická organizace, která se nezúčastnila červnových voleb, byla anarchistická CNT, která ve svých řadách soustředovala již půl milionu členů. Většina předáků CNT tvrdila, že ustavení republiky nemá žádný význam a jen zdržuje sociální revoluci.³¹ Nicméně část anarchistů kandidovala jako jednotlivci a podařilo se jim získat 14 mandátů. Tím, že CNT bojkotovala volby a komunisté propadli, se PSOE stala jediným vlivným obhájcem zájmů dělnictva na celostátní úrovni. Celkově volby vyhrála levice, a to rozhodlo o charakteru prvního dvouletí republiky, které bývá nazýváno *bienio rojo*

³¹ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 85

(rudé dvouletí). Pro přehled zde uvádím tabulku s celkovým výsledkem voleb z 28.června 1931.³²

Politická strana (hnutí)	Mandáty
Španělská socialistická dělnická strana (PSOE)	117
Radikální republikánská strana (PRR)	93
Radikální socialistická strana (PRS)	59
Monarchisté	36
Katalánská levice (Esquerra)	32
Konzervativní republikánská strana a Pokroková strana	27
Republikánská akce (Acción Republicana)	27
Agrární strana	26
Autonomní republikánská organizace Galicie (ORGA)	16
Nacionalistická strana Basků/Navarry (PNV)	14
Ve službě republiky (Agrupación al Servicio de la República)	14
Anarchisté (Federales)	14
Liberálně demokratická strana	4
Regionální liga Katalánska (Lliga)	3
Nezávislí	2

³² převzato z: TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 40

3. Azaňova vláda a *bienio rojo* (1931 – 1933)

Cílem republikánů bylo začít hned po volbách s vypracováním ústavy, která by legalizovala a upevnila politický systém nastolený po pádu monarchie. Ještě před tím cortesy formálně zbavily Alfonse XIII. jako despotu a diktátora trůnu a byl s ním *in absentia* zahájen soudní proces, který nedosáhl prakticky ničeho, avšak pobouřil konzervativce. 9. prosince 1931 byla schválena většinou 368 hlasů při absenci pravice ústava, která dala Španělsku demokratické zřízení podle vzoru Výmarské republiky. Přijatá ústava měla demokratický charakter a v mnoha jejích ustanoveních se jasně projevil vliv socialistů. Ústavodárný sněm zvolil jedenadvacetičlenný výbor pro její vypracování, kterému předsedal profesor trestního práva na univerzitě v Madridu a člen PSOE **JUDr. Jimenéz de Asúa**. Článek 1 této ústavy deklaruje: „Španělsko je demokratickou republikou pracujících všeho druhu, v níž vládne svoboda a spravedlnost.“³³ Dále byl v ústavě zakotven unikamerální systém (zrušení Senátu), Španělská republika byla označena jako jednotný stát (*Estado integral*) nevylučující autonomii obcí a zemí a byly přijaty nové státní symboly – rudo-zlato-rudou státní vlajku z dob monarchie nahradila rudo-žluto-fialová trikolora. Aktivní volební právo příslušelo všem občanům obou pohlaví starším 23 let, pasivní volební právo bylo vymezeno stejným věkovým limitem. Fixní počet zákonodárců ani ministrů nebyl explicitně určen, proto při každých volbách jejich počet kolísal.³⁴ Byli voleni na dobu čtyř let a prezident republiky měl pravomoc cortesy za určitých okolností rozpustit. Ministrem mohl být jmenován i politik, který zároveň nebyl poslancem. Členové vlády byli odpovědní cortesům a podle článku 64 sněmovna mohla vyslovit nedůvěru buďto celému kabinetu, nebo jen jednotlivým členům.³⁵ Postavení prezidenta bylo kompromisem mezi pravomocemi jeho německého a francouzského kolegy. Byl volen sborem, který se skládal ze členů parlamentu a zvláštních volitelů, kteří byli vybráni všeobecným, rovným a tajným hlasovacím právem. Hlavou státu se mohl stát každý občan španělské národnosti starší čtyřiceti let s výjimkou duchovních, vojáků a členů královského rodu. Funkční období prezidenta bylo šest let a po dobu jeho nepřítomnosti ho zastupoval předseda parlamentu.³⁶ Prezident dle vlastní úvahy jmenoval a propouštěl premiéra a na jeho návrh ministry, měl pravomoc vypovídat válku, uzavírat mír a ratifikovat mezinárodní dohody, stejně jako rozhodovat o vystoupení země ze Společnosti

³³ NECKÁŘOVÁ, Libuše, Španělsko a Lidová fronta 1931-1936, Praha, 1986, s. 33

³⁴ KALOUSEK, Vratislav, Ústava Španělské republiky, in: Moderní stát, roč. VI, č. 5, 1933, s. 129, čl. 86

³⁵ KALOUSEK, Vratislav, tamtéž, s. 125

³⁶ KALOUSEK, Vratislav, tamtéž, s. 126, čl. 69

národů.³⁷ Mohl být sesazen, navrhla-li to třípětinová většina zákonodárců, nicméně odvolání z funkce mohl vyslovit jen sbor, jenž ho zvolil. Prezident mohl být trestně stíhán za porušení svých ústavních povinností. Ústavní listina se skládala ze 125 článků a formálně ukončila platnost ústavy z roku 1876, která však byla diktaturou od roku 1923 suspendována. Zatímco předcházející ústavy se inspirovaly ve Francii, tato čerpala zejména z německé, ale i z rakouské, mexické a československé předlohy.

Článek 26 byl výrazně zaměřen proti církvi, což se dotklo konzervativního předsedy vlády Alcalá Zamory, který na protest podal demisi a spolu s ním z vlády odešli i představitelé pravicových republikánů. V této vládní krizi se uvažovalo o tom, že prezidentem republiky bude zvolen stávající ministr zahraničí Lerroux, jehož resort by převzal španělský delegát ve Společnosti národů Salvador Madariaga, přičemž odejít z exekutivy měl být i Prieto. Nakonec došlo jen k výměně dvou osob – premiérem se stal **JUDr. Manuel Azaña y Díaz (15.10.1931 – 15.12.1931)**, který si ponechal i ministerstvo války a vnitro převzal místo Maury Quiroga, na jehož resort námořnictví nastoupil José Giral. Toto hladké řešení krize upevnilo republikánský režim. Mandát první Azaňovy vlády byl však omezen odhlasováním ústavy a uvedením prezidenta do úřadu, což se stalo 10.prosince, kdy byl Zamora zvolen jako jediný kandidát hlavou státu. Azaña tedy formálně podal demisi svého kabinetu, avšak sestavení nové exekutivy se nečekaně zkomplikovalo. Prezident sice po konzultacích s předními politiky Azaňu znovu pověřil vyjednáváním o nové koalici, do ní ale odmítli vstoupit radikálové kvůli jejich odporu k socialistům. Lerroux měl vizi vlády republikánsko-liberálně-demokratické bez účasti PSOE a po svém návratu ze zasedání Rady Společnosti národů v Paříži na toto téma jednal s Azaňou. Ten to však negoval, neboť nebyl odhodlán vládnout bez socialistů. Radikální předák nesouhlasil s legislativní činností vlády, kde se uplatňovaly socialistické tendence v otázkách hospodářských i zemědělských a odmítl v ní figurovat. Středo-pravicoví radikálové nazírali na způsob řešení závažných politických, hospodářských a sociálních problémů země jinak, než koaliční strany a celková orientace vlády jim byla proti mysli. Lerroux měl i výhrady ke katalánskému ministru financí Jaime Carnerovi, nikoliv pro jeho neodbornost, ale pro jeho aktivity, neboť od počátku své politické činnosti v roce 1902 se angažoval v katalánském nacionálním hnutí³⁸ a radikálové měli k autonomismu, jak známo, velmi rezervovaný postoj. Doposud v kabinetu setrvali, protože nechtěli porušit jednotu nutnou v prvních měsících republikánského režimu. Byli nejsilnější republikánskou stranou a ve vládě nebyli s to uplatňovat svůj program, čímž ztráceli voliče ze

³⁷ KALOUSEK, Vratislav, tamtéž, s. 128, čl. 76

³⁸ J.Carner založil a řídil deník „El Poble Catalán“ a patřil mezi přední katalánské separatisty.

středních, ale i konzervativních a umírněně rojalistických vrstev. Radikálové tak dobrovolně odešli do opozice, kde se začali sblížovat s pravicí.

Prezident republiky měl tři možnosti: buď nechat vzniknout vládu většinově socialistickou, většinově radikální nebo koaliční. První dvě možnosti byly hned vyloučeny – jak PSOE, tak PRR se odmítly účastnit vlády, které by předsedal vůdce jedné z nich. Jako nejschůdnější se tedy jevila třetí možnost – Azaña zahájil vyjednávání a zajistil si účast socialistů, radikálních socialistů a *Esquerry*, ale spolupráci nabídl i radikálům. Ti však trvali na svém a do staronové koalice nevstoupili. **Druhá Azaňova vláda (15.12.1931 – 12.6.1933)** se zakládala na stejné bázi jako ta odstoupivší – počet ministrů jednotlivých stran nebyl změněn a za Lerrouxe byl do funkce ministra zahraničí jmenován nezávislý republikán sympatizující s radikálními socialisty a premiérův přítel Luis de Zulueta. Tento barcelonský rodák a madridský profesor filozofie byl poprvé zvolen poslancem v roce 1908 jako člen koalice katalánských levicových stran, v roce 1919 byl zvolen podruhé a o čtyři roky později znovu. Po republikánském převratu se účastnil politického života ve straně reformistů Melquiada Alvareze a po svém zvolení za Badajoz působil jako nezávislý republikán. Byl jmenován prvním velvyslancem Španělské republiky ve Vatikánu, Svátý stolec jej však odmítnul přijmout kvůli jeho antiklerikální činnosti. Zulueta byl nejagilnějším členem Sdružení přátel Československa a Španělsko-slovanského ústavu. Nováčkem ve vládě byl ještě ministr bez portfeje a člen hnutí Ve službě republice, neposlanec Ramón Caranda. Novému kabinetu vyslovil parlament důvěru 296 hlasy proti čtyřem³⁹ a jeho složení pro přehled zopakují, neboť se jednalo o nejdéle sloužící vládu v dějinách republiky. V úřadu vydržela půldruhého roku.

Premiér a ministr války: Manuel Azaña (AR)

Finance: Jaime Carner (Esquerra)

Komunikace: Ramón Caranda (ASR)

Námořnictví: José Giral (AR)

Práce: Largo Caballero (PSOE)

Spravedlnost: Alvaro de Albornoz (PRS)

Školství: Fernando de los Ríos (PSOE)

Veřejné práce: Indalecio Prieto (PSOE)

Vnitro: Casares Quiroga (AR)

Zahraničí: Luis de Zulueta (nez.)

Zemědělství a průmysl: Marcelino Domingo (PRS)

³⁹ Zprávy politické, 39/31, 18.12.1931

Vlády se ujala liberální buržoazie podporovaná socialisty, avšak ke změně došlo pouze na vrcholu moci, nikoliv v armádě, policii a úřednictvu, které byly z drtivé většiny rojalistické. Sám Azaña byl sice vynikající řečník a publicista, nebyl však mužem činu. Měl značný vliv na ostatní členy vlády, která pod jeho vedením postupovala příliš opatrnicky a nedůsledně co se týče reform. Definoval čtyři hlavní překážky na cestě Španělska k modernímu státu a společnosti: zaostalé zemědělství, zpolitizovanou a neakceschopnou armádu, nadměrný vliv církve na společenský život a chod státu a regionální separatismus.⁴⁰ Prosazoval zkonfiskování půdy velkostatkářům a její následné rozdělení mezi bezzemky, vytvoření profesionální a přísně apolitické armády, omezení vlivu církve a sekularizaci veřejného života – tím bylo míněno zejména školství, nad nímž měl převzít kontrolu na místo církve nekonfesní stát, a konečně, udělení autonomie Katalánsku, popř. Baskicku a Galicii a tím uspokojit tamní nacionály a potažmo je přimět ke spolupráci i na vládní úrovni. Co se týče armády, bylo nutné zredukovat počet důstojníků (jeden důstojník připadal na devět vojáků), ale reforma byla provedena polovičatě, neboť z plánovaných 12.000 propuštěných důstojníků jich nakonec odešlo jen 6500 a nezbyly peníze na modernizaci výzbroje.⁴¹ Azañova neochota s důstojníky jednat v nich vyvolala odpor jak vůči jeho vládě, tak proti republice.

Nejdůležitějším úkolem vlády zůstávala pozemková reforma. Ne však pro Manuela Azaña, který byl svou podstatou filozofující velkoměstský reformátor, přikládající větší váhu zápasu s církví o laický stát, svobodě slova a katalánské autonomii. To byly priority důležité, nicméně v situaci, kdy na venkově lidé umírali hlady a žili v nelidské a všudypřítomné bídě, druhotné. Azaña a jeho ministři zemědělství venkovu nerozuměli a neprojevovali o něj velký zájem. Negramotní a vyhladovělí vesničané odmítali poslouchat fráze o svobodě slova a demokracii a razantně se dožadovali půdy a chleba. Do poloviny roku 1932 se o reformě jen diskutovalo a i po jejím nastartování se vlekla neskutečně pomalu. Příčinou byl i nedostatek financí, za něž by stát mohl vykoupnou půdu mezi bezzemky rozdělovat. Daňový systém v tehdejším Španělsku přiváděl do státní pokladny minimum financí a stát tak měl omezené možnosti. V rámci úspěšného provedení zemědělské reformy bylo třeba zavést nový daňový režim. K tomu se vláda neodhodlala, avšak spolu se socialisty v parlamentu odhlasovala zkonfiskování půdy španělské šlechtě bez náhrady.⁴² To byl krok správným směrem, ale situaci na venkově zásadním způsobem neřešil. Nakonec však k žádné konfiskaci šlechtické půdy stejně nedošlo, neboť vše uvízlo v sítích byrokracie a nestačilo se realizovat během

⁴⁰ MOA, Pío, *Los mitos de la guerra civil*, Madrid, 2003, s. 80

⁴¹ *tamtéž*, s. 82

⁴² Jednalo se o odvetu za podíl některých šlechticů na Sanjurjově puči v roce 1932, který byl potlačen.

krátkého volebního období Azaňovy vlády. Po nástupu pravice byly zrevidovány všechny reformní kroky předchozí vlády a situace se vrátila zpět před duben 1931. Ministr zemědělství a předseda *Radikálně socialistické strany* Marcelino Domingo byl navíc zcela neschopný. Svému resortu vůbec nerozuměl a Azaňa ho vzal do vlády jen proto, že jeho strana tvořila jakýsi dorozumívací most mezi socialisty a republikánskou levicí.⁴³ Venkovská chudina už nehodlala dále čekat na pomalou vládní reformu a začala s násilnými zábory půdy, které na některých místech přerostly v krvavé střety s *Guardia Civil*. Vláda byla navíc pod tlakem pravice, takže bylo poměrně obtížné prosadit některé radikálnější návrhy v parlamentu.

Nejvíce nepřátel Azaňovi vynesly jeho proticírkevní opatření. Chtěl prosadit opatření, která byla v civilizovaných zemích samozřejmostí (civilní sňatky, rozvody, laické školství); ne však ve Španělsku, které bylo pod silným vlivem katolické církve po staletí a ta se nehodlala své moci ze dne na den vzdát. Navíc mnoho lidí církvi stále věřilo a kněží využívali mši pro ideologickou protivládní propagandu. Proto byli věřící popuzeni militantním Azaňovým ateismem. Nicméně ve prospěch vlády svědčila fakta – na mše chodilo méně než 20% obyvatelstva a v některých oblastech dokonce méně než 5%.⁴⁴ Při vyhlášení republiky v roce 1931 bylo ve Španělsku 66.785 kostelů a kaplí, 4568 klášterů, kolem 20.000 farářů, mnichů a dalších církevních osob.⁴⁵ Vláda vyplácela církvi každoroční podporu ve výši 60-70 milionů peset. Na konci dvacátých let, kdy většina národa vystoupila proti diktatuře a monarchii, panovala ve společnosti i značná averze vůči kléru. Po vyhlášení republiky tyto nálady ještě zesílily – primas španělské katolické církve kardinál **Pedro Segura** uveřejnil poselství, které uvádělo, že ve Španělsku nastupují „nepřátelé Krista“.⁴⁶ Po tomto extempore požádala vláda Vatikán, aby kardinála Seguru sesadil. Výzva zůstala bez odpovědi, ale Svatý stolec doporučil španělskému episkopátu, aby nový režim uznal, což se také stalo. Tím však neskončila agitace církevní hierarchie proti republice a Azaňově vládě. Klérus využíval kazatelen pro politickou agitaci a neustále se vměšoval do veřejných záležitostí. Poté, co vešlo ve známost, že Segura vzdorně podporoval ex-krále Alfonse XIII., kterému mj. vděčil za rychlý kariérní postup, bylo zapáleno na 20 až 30 kostelů.⁴⁷ Navzdory tomu byla jejich návštěvnost ve Španělsku nejnižší ze všech katolických zemí. Kardinál Segura však prohlásil, že ve Španělsku je člověk „buďto katolík, anebo vůbec nic.“⁴⁸ Dělníci a rolníci nenáviděli

⁴³ Radikálně socialistická strana (PSR) vznikla secesí z Republikánské radikální strany (PRR) a svým programem oslovovala jak část dělnictva, tak maloburžoazii.

⁴⁴ BEEVOR, Antony, Španělská občanská válka 1936-1939, Praha, Plzeň, 2004, s. 30

⁴⁵ NECKÁŘOVÁ, Libuše, Španělsko a Lidová fronta 1931-1936, Praha, 1986, s. 43

⁴⁶ „En España reinan los enemigos de Cristo.“

⁴⁷ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 93

⁴⁸ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 30

církev proto, že kázala smíření se s chudobou, zatímco sama hromadila ohromný majetek. Vzdělanci zase nemohli vystát represivní vliv, který měl klérus na mnohé aspekty života – zejména na školství a zdravotnictví. V některých částech země přestala církev děti vyučovat čtení, aby později nemohly studovat marxistické spisy; místo toho se recitoval katechismus. Úroveň negramotnosti tak kolísala mezi čtvrtinou až polovinou populace. Kvalitní vzdělání poskytovaly pouze církevní školy, kde se platilo vysoké školné a tudíž si je mohly dovolit pouze nejmajetnější vrstvy. Proto byl antiklerikalismus velmi silný mezi učiteli, ale i mezi lékaři. Ti se totiž v minulosti vystavovali riziku velké pokuty, pokud pacientovi nepředepsali při první prohlídce zpověď. Kněží se často vměšovali do medicíny a doktory obviňovali z čarodějnictví – obávali se, že pokrok a věda by mohly oslabit vliv na jejich „ovečky“. Většinu lidí provokoval i fanatický mysticismus církve – klerikové byli posedlí líbáním kostí a údů svatých. Nikdo nevěřil ani tzv. zázrakům, které obvykle spočívaly v tom, že nějaký anarchista spáchal svatokrádež a na místě klesl mrtev.⁴⁹ Oporou církve byly naproti tomu tzv. *beaty* – černě oděné ženy, které na slovo poslouchaly kněze a vše co hlásal, bylo pro ně svaté. Ve Španělsku bylo zaznamenáno velké množství případů zešílení v důsledku církevních bludů, než z jiných příčin. Naproti tomu ateisté církvi a jezuitům přičítali na vrub přírodní katastrofy.

Azaňova vláda začala podnikat první opatření k omezení církevního vlivu - nařídila odstranit krucifixy, obrazy a sochy svatých ze školních tříd a rušila jezuitské střední školy; rozpuštěno bylo i samotné *Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Jesu)*. Církev byla, podle ústavy z roku 1931, odloučena od státu a její důchod, který jí byl vyplácen náhradou za zkonfiskovanou půdu, měl být do dvou let zastaven. Církevní řády byly přinuceny k registraci (registrováno bylo cca 35.000 kněží, 20.000 mnichů a 60.000 jeptišek)⁵⁰ a směly vlastnit jen tolik majetku, kolik ho potřebovaly k vlastnímu živobytí. 2.června 1933 byl schválen dekret, který zakazoval církevním osobám působit na základních a středních školách. Vláda ho však do voleb nestihla realizovat a po volebním vítězství katolické pravice byl dekret okamžitě zrušen. Podobně jako agrární reforma, i církevní politika byla nedůsledná – byl sice zrušen jezuitský řád, všechny ostatní ale zůstaly zachovány, byla konfiskována pouze čtvrtina církevního majetku a duchovní osoby nadále vyučovaly na světských školách. I duchovenstvo mělo své stoupence v republikánském táboře – samotný prezident republiky Alcalá Zamora odstoupil z funkce předsedy vlády kvůli článku 26 ústavy namířenému proti církvi. Pravice byla zastáncem církve a svůj politický program postavila na obraně tradičních hodnot - v první

⁴⁹ TAMAMES,Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 90

⁵⁰ BEEVOR,Antony, tamtéž, s. 31

řadě katolicismu a vydávala antiklerikalismus za nevlastenecký a zrádcofský import ze zahraničí.⁵¹ V proticírkevních bouřích bylo i veřejné mínění rozpolcené – zatímco přední spisovatelé a intelektuálové je odsoudili jako vandalství, volnomyšlenkáři a zednáři je tiše schvalovali.

Na jedné straně bylo nutné provádět reformy razantně, mělo-li se Španělsko vydat na cestu klasické západoevropské demokracie, ale při tak nesmiřitelné a nesmlouvavé opozici, která se proti republice už brzy po jejím vzniku zformovala, to nebylo vůbec jednoduché. Jak reformátoři, tak konzervativci odmítali jakýkoliv dialog a vzájemná nenávist mezi oběma tábory později nutně vyústila v občanskou válku. Azaña byl liberál a humanista, který reprezentoval střední třídy. Odmítal třídní boj, jeho hlavním cílem bylo přeměnit středověký feudální stát v liberální demokracii západoevropského typu. Ovšem útočila na něj nejen pravice, která ho vinila z bolševických experimentů, ale i radikální levice, pro níž byly vládní reformy příliš opatrné a málo razantní.

Nyní se vrátím k problematice agrární reformy, která byla nejdůležitějším úkolem vlády levicových liberálů a socialistů. K zemědělskému obyvatelstvu ve Španělsku patřila ve 30. letech více než polovina populace (57%)⁵², tj. 12 milionů osob včetně zemědělských dělníků. Téměř polovina všech rolníků byli nájemci, neboť drobní rolníci vlastnili obvykle výměry nepostačující k jejich obživě a proto si pronajímali půdu od velkostatkářů. Těm pronájem vynášel více, než vlastní obdělávání půdy. Na španělském venkově se navíc udržely některé téměř netknuté feudální přežitky. Na rolnících leželo mnoho povinností vůči velkostatkářům a církvi a kapitalismus se v zemědělství rozvíjel jen velmi pomalu. Rovněž technická úroveň obhospodařování polí byla hluboko v 19. století – traktory a moderní stroje byly řídkým jevem. Většina zemědělských dělníků získávala obvykle jen sezónní práci na tři až čtyři měsíce a po zbytek roku museli žít z výdělku z tohoto období. Těžké podmínky, ve kterých byly nuceny žít miliony rolníků, vedly k častým povstáním. Oblastmi největšího utrpení byly Andalusie a Extremadura. Tady většina *braceros*⁵³ nikdy nejedla maso a žila ve vepřovicových chatrčích, které měly místo okna otvor. Někde se nastěhovali do nově postavených prasečích chlívků, které jim poskytovaly lepší ubytování, než jejich chatrče. *Bracero* si vydělal pouhé tři pesety denně, pokud měl to štěstí, že byl vybrán na práci. Ovšem byly i oblasti, kde ženy pracovaly devět hodin denně za jednu pesetu. Většina jich však byla ochotna pracovat jen za misku polévky a kus chleba; v okolí Ciudad Real jedli rolníci trávu,

⁵¹ Ayer 50 (2003), Revista de historia contemporánea, La Guerra Civil, s. 25

⁵² TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 47-48

⁵³ bracero = nádeník, bezzemek

aby přežili.⁵⁴ Podmínky, ve kterých tito lidé žili, z nich přestaly činit lidské bytosti a daleko lépe by se jim žilo, kdyby bylo uzákoněno otroctví, které by jim poskytlo alespoň základní práva. Bezmoc je vedla k tomu, že mnohde obsadili nevyužívanou půdu a začali ji obdělávat. Majitel poté zavolal *Guardii Civil*, která po nich začala střílet. Civilní gardy byly mezi rolníky nejnenáviděnější státní institucí. Příslušníci tohoto třicetitisícového sboru, ovládaného armádními důstojníky, nikdy nesloužili ve své domovské provincii. Měli zakázáno se stýkat s místním obyvatelstvem a byli považováni za okupační vojsko cizinců, které bránilo zájmy velkostatkářů a duchovenstva. V Castilblanco byli 1.ledna 1932 čtyři gardisté, snažící se násilím zabránit schůzi, vesničany rozsekáni na kusy. Ke kolektivní zodpovědnosti se pak přihlásila celá osada.⁵⁵

Světová hospodářská krize počátkem 30.let se sice Španělska nedotkla tolik jako ostatních evropských zemí, ale prohloubila ještě více už tak propastné rozdíly na venkově. Zásadní problém byla na jedné straně masa rolníků s nedostatečným výměrem půdy a na straně druhé několik desítek jednotlivců v jejichž rukou byly rozsáhlé latifundie. V půdě mnozí spatřovali záchranu před bídou a hladem. Od republiky rolníci očekávali konečné řešení agrárního problému – rozdělení velkostatkářské půdy mezi rolníky bez náhrady. Situace na venkově byla taková, že hrozila svržením Azaňovy vlády, pokud neuskuteční patřičné zlepšení poměrů. Vláda vydala několik zákonů týkajících se rolnické otázky, ale k novému rozdělení pozemkového vlastnictví se neodvážila. Ani nová ústava neučinila v tomto směru nějaký příslib, v článku 47 byla jen vágní formulace o ochraně rolníků.⁵⁶ Když začalo počátkem roku 1932 schvalovací řízení zákona o pozemkové reformě, jeho průchod parlamentem byl neustále blokován konzervativními stranami, reprezentujícími zájmy vlastníků půdy.⁵⁷ V květnu 1932 byl konečně předložen cortesům k posouzení návrh zákona o agrární reformě (schválen 15.září 1932)⁵⁸, který byl velice skromný a předpokládal vyvlastnění pouze té půdy, která patřila královské rodině, bývalým dvořanům, osobám, které se podílely na spiknutí proti republice a také část velkostatkářské půdy za finanční náhradu. Vyvlastněná půda neměla být předána rolníkům, ale měla zůstat v rukou státu, který by ji propůjčoval k užívání. Socialisté zdůrazňovali kolektivní obdělávání půdy, což byl podle nich zárodek socialistického charakteru v kapitalistickém systému. Proto ministr práce Largo Caballero vydal 19.května 1931 dekret o kolektivním nájmu, přičemž družstva měla mít při najímání půdy přednost před

⁵⁴ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 33

⁵⁵ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 116

⁵⁶ KALOUSEK, Vratislav, Ústava Španělské republiky, in: Moderní stát, 1933, roč. VI, č. 5, s. 125

⁵⁷ Konkrétně *Acción Popular*, *Acción Nacional* a *Valencijskou regionální pravici*.

⁵⁸ NECKÁŘOVÁ, Libuše, tamtéž, s. 39

jednotlivci. Agrární reforma španělské rolnictvo zklamala, protože neřešila primární otázku – zásadní přerozdělení zemědělského vlastnictví. Vzhledem k tomu, že vláda odmítla vyvlastnit veškerou půdu, mohla si dovolit koupit pouze malé polnosti, na které během dvou let přesídlila 12.260 rodin (méně než 1% z celkového počtu).⁵⁹ Tímto tempem by trvalo několik stovek let než by se agrární problém vyřešil. Sám Caballero byl reformou zklamán, nazýval ji „lечение slepého стрева аспирином“.⁶⁰ Mnozí rolníci začali proto koncem roku 1932 opět přecházet od pasivního vyčkávání k samovolnému zabírání velkostatkářské půdy. Reforma byla polovičatá a nedůsledná, zemědělci měli pocit, že vládu venkov nezajímá a proto větší část z nich při dalších volbách hlasovala pro opozici.

Jaký recept měla na řešení agrární otázky konzervativní pravice? Dá se říci, že ač si konzervatici uvědomovali utrpení a bídny život rolníků a zemědělských dělníků, schvalovali status quo. Monarchisté byli proti jakýmkoliv radikálním změnám a proto je podporovali hlavně velkostatkáři a aristokraté. Pozemková reforma měla podle nich přijít jako důsledek zavodňovací politiky, neboť tam, kde je voda, lze přejít od extenzivního velkostatkářského obhospodařování k intenzivnímu, ve kterém by bylo výhodnější půdu rozparcelovat. Karlisté byli přesvědčeni, že do pětadvaceti let tímto přirozeným vývojem přestane být Španělsko zemí velkostatků a stane se zemí drobných a středních rodinných statků. Falangisté oproti tomu prosazovali rozdělení půdy mezi rodiny, čímž by se vytvořily dědičné statky. V sedmnáctém paragrafu jejich programu se uvádí: „Je naprosto nutné zvednutí životní úroveň sedláka... Proto chceme neodkladně vepsat do čela programu hospodářskou a sociální reformu agrární... Zajistíme všem pěstitelům výnosnou minimální cenu. Budeme žádat, aby se k půdě vrátila, vybavena příčnými prostředky, velká část dělnictva, jež města nedávno pohltila. Kdyby venkov nebyl obětován městu, zemědělské Španělsko mohlo žít blahobytně z nerušeného dovozu plodin na anglické a jiné trhy... Stát může vyvlastnit bez náhrady onu půdu, jež byla nezákonně nabyta. Velkým úkolem národního a syndikalistického státu bude navrácení bývalých obecních pozemků obcím.“⁶¹

Dalším důležitým úkolem vytyčeným vládou Manuela Azañi bylo řešení národnostní otázky. Španělsko v té době obývalo cca 23,5 milionů lidí, z čehož 7 milionů (29,8%)⁶² náleželo k národnostním menšinám (Katalánci, Baskové, Galicijci). Dvě oblasti obydlené menšinami – Katalánsko a Baskicko – patřily k nejrozvinutějším průmyslovým centrům země. V předvečer pádu monarchie se v těchto oblastech vytvořily vlivné nacionalistické

⁵⁹ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 34

⁶⁰ tamtéž, s. 36

⁶¹ VAJTAUER, Emanuel, Španělsko v ohni, Praha, 1937, s. 196-197

⁶² NECKÁŘOVÁ, Libuše, tamtéž, s. 40

strany – v Katalánsku se postupně nejvýznamnější stranou stala *Esquerra (Katalánská levice)*, v Baskicku *Národní strana Basků (Partido Nacional Vasco – PNV)* a v Galicii *Autonomní republikánská organizace Galicie (Organización Republicana Gallega Autónoma – ORGA)*. Zvláštností národnostního hnutí Basků bylo jeho těsné spojení s katolickou církví. V Galicii se v důsledku ekonomické zaostalosti národnostní hnutí neprojevovalo tak ostře jako v Baskicku a Katalánsku a mělo spíše agrární charakter. V září 1932 přijaly cortes, na základě výsledku referenda, jehož validita byla sporná v důsledku nízké účasti a bojkotu anarchistů, statut o autonomii Katalánska, které bylo vymezeno provinciemi Barcelona, Gerona, Lérida a Tarragona. Katalánština byla prohlášena za rovnoprávný jazyk se španělštinou a 20. listopadu 1932 byl zvolen autonomní parlament na pětileté funkční období, v němž získala *Esquerra* výraznou převahu (69 mandátů z celkového počtu 87).⁶³ Nekatalánci, kteří tvořili 45% obyvatelstva Barcelony, a anarchisté volby bojkotovali. Volební zápas byl již předem nastaven jako souboj levicové *Esquerry* a konzervativní *Lligy*, která pohořela. *Esquerrou* ovládaný katalánský parlament výrazně posílil celošpanělskou levici a Azaňovu vládu. Naopak totální debakl utrpěli Lerrouxovi radikálové, kteří byli na hlavu poraženi a definitivně zmizeli z politické mapy Katalánska. Z voleb vzešla vláda – tzv. *Generalidad*, v jejímž čele stanul plukovník Maciá, který byl ve třicátých letech symbolem katalánského národního hnutí. Maciá odmítal kolaborovat s celošpanělskými stranami a prohlásil: „V Katalánii mohou existovat pouze katalánské strany, neboť jest to nezbytnou podmínkou autonomie.“⁶⁴ Oznamil záměr spolupracovat s madridskou vládou, ale odmítnul se spojovat s celostátními stranami. Rovněž se vyslovil ve prospěch urychleného přijetí baskické a galicijské autonomie s tím, že budoucí ústava měla být striktně federalistická. Maciá často koketoval se syndikalisty a sledoval program radikální sociálně a revoluční politiky.

Pravomoci autonomní vlády a parlamentu byly poměrně rozsáhlé: směly vydávat některé zákony, jmenovat soudce a úředníky, zakládat školy, provádět kontrolu tisku, rozhlasu atd. Centrální vláda si pouze vyhradila právo v případě nutnosti převzít kontrolu katalánské policie do svých rukou. Statut o autonomii plně uspokojil stranu *Esquerra* i ostatní složky katalánského národního hnutí. Nicméně podle očekávání neuspokojil nejdivočejší separatisty a u vojáků jen posílil přesvědčení o nutnosti unitárního Španělska proti odstředivým tendencím. Armáda, proslulá svými vyhraněnými antipatiemi vůči katalánskému národnímu hnutí, chápala vytvoření *Generalidad* jako odplatu celé „vojenské vrstvě“ za Sanjurjův puč. I

⁶³ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 145

⁶⁴ Zprávy politické, 16/32, 26.11.1932

přes tyto negativní ohlasy osobně považují kompromis mezi Barcelonou a Madridem za skutečný úspěch Azaňovy administrativy.

Ne však v případě dalších dvou žádostí. To, čeho dosáhli Katalánci se nepodařilo ostatním národnostním menšinám. Národní shromáždění baskického lidu sice také požadovalo samosprávu, ale splnění tohoto požadavku se protahovalo a po vítězství pravice v listopadu 1933 byl návrh autonomie Baskicka smeten se stolu.⁶⁵ Žádost Galicijců o poskytnutí autonomie cortesy vůbec neprojednávaly a prohlásily ji za neodůvodněnou. Odpor republikánské vlády uzнат samosprávu Baskicka a Galicie a vyřešit speciální problémy Navarry uvolňoval prostor pro rozvoj antirepublikánské činnosti – Navarra byla baštou karlistů (monarchistů-tradicionalistů), kteří patřili mezi nejvášnivější odpůrce režimu nastoleného po pádu bourbonského království.

Španělská republika si také ponechala protektorát nad částí marockého území. Administrativní reformy zajistily Maroku některá občanská práva, avšak demokratické svobody zajištěné v ústavě se nevztahovaly na marocké obyvatelstvo. Na tomto území navíc prakticky vůbec neproběhla republikanizace koloniálního aparátu (zejména armády) a ve funkcích zde zůstalo mnoho otevřených nepřátel republiky. Španělské Maroko se později stalo základnou pro frankistické povstalce.

Posledním velkým úkolem vlád levých liberálů a socialistů byla reorganizace a depolitizace armády a především jejího velitelského sboru. Španělská armáda měla na počátku třicátých let 105.000 vojáků a jeden důstojník připadal na šest vojáků.⁶⁶ Cílem vlády byla přeměna monarchistického tělesa ve vojsko oddané republice. Premiér, který v prozatímní vládě působil jako ministr války, měl svou koncepci, ve které chtěl formovat španělskou armádu po vzoru jejího francouzského protějšku. Zasloužil mnoho času studiu vojenských problémů první světové války a byl přesvědčen, že v civilním režimu má být armáda politicky neutrální, intelektuálně na výši a profesionálně zdatná. 25.května 1931 vláda vydala dekret, který dával důstojníkům možnost odejít do výslužby s ponecháním dosavadního platu. Azaňa předpokládal, že rojalističtí důstojníci odmítnou sloužit republice a odejdou do výslužby, což se však nestalo. Jejich počet se sice snížil cca o 15.000, ale v armádě i nadále sloužil značný počet monarchistů, a to i na zodpovědných místech.⁶⁷ Vedení španělské armády, ale i policie a státního aparátu bylo z drtivé většiny monarchistické. Tedy ani vytvoření republikánské armády nebylo dotaženo do konce. Nicméně bylo zrušeno

⁶⁵ Na pořad jednání se dostal až po volebním vítězství Lidové fronty v říjnu 1936.

⁶⁶ NECKÁŘOVÁ, Libuše, tamtéž, s. 44

⁶⁷ MOA, Pío, tamtéž, s. 167

množství vojenských institucí, jež umožňovaly armádě uplatňovat jistý stupeň jurisdikce v civilních záležitostech – tím ji odsunuly do patřičných mezí a zabezpečily nadřazenost civilního řádu. Proti armádě byl namířen i drakonický „zákon na ochranu republiky“, který vedle generálů odmítala i církev, monarchisté a ultralevice.

Mám-li zhodnotit Azaňovy reformy, určitě nastoupil cestu správným směrem a nastartoval modernizaci země. Během necelých dvou let, kdy byla jeho vláda u moci, jistě nebylo možné od základu změnit celý systém, navíc měl v zádech silnou opozici, která drtivou většinu reformních zákonů blokovala a obstrukcemi v parlamentu znemožňovala jejich projednání. Navíc státní správa byla stále řízena monarchisticky smýšlejícími úředníky.⁶⁸ Velké finanční instituce, především *Španělská banka* a hlavní průmyslová odvětví, se stavěly změnám na odpor. Kromě toho došlo po pádu monarchie k ohromnému úniku kapitálu ze země. Ilegálně bylo vyvezeno asi 250 milionů amerických dolarů⁶⁹ (v hodnotě roku 1931), a to už v té době běžela naplno světová hospodářská krize. Marnotratná politika bývalého ministra financí Calva Sotela výrazně snížila zlaté rezervy. Navzdory všem překážkám se parlament poprvé v dějinách Španělska stal skutečným centrem politického života země a vláda levých liberálů a socialistů se seriózními metodami snažila transformovat zemi v demokracii západoevropského typu.

Od počátku roku 1932 začala zvýšená antirepublikánská agitace klerikálů a monarchistů, kteří odsoudili ústavu pro její „sektářský duch“ a prohlásili ji za „právnícký atentát proti náboženství“, dovolávající se legislativní nápravy. K ráznějšímu činu se odpůrci levicové vlády odhodlali až 10. srpna 1932, kdy propuklo vojensko-monarchistické povstání v Madridě a Seville. Vůdce puče generál Sanjurjo se prohlásil generálním kapitánem Andalusie a oznámil, že akce není namířena proti republice, ale proti nynější vládě. Jeho spolupracovníci markýz Cavalcanti a generálové Goded a Berenguer chtěli nastolit diktaturu, nikoliv restaurovat monarchii. Celý puč nebyl monarchistický svou podstatou, ale lidmi – drtivá většina aktérů byli rojalisté. Sanjurjo, který jako velitel *Guardia Civil* v roce 1931 odmítl podpořit krále, čímž podstatně napomohl k vyhlášení republiky, byl přítom až dosud vůči režimu loajální. Vláda na nic nečekala a energicky zakročila – povstání bylo rozprášeno a ve vězení se ocitla většina bývalých ministrů z dob monarchie a diktatury a lidí podezřelých ze sympatií k pučistům; samotný Sanjurjo uprchl do Lisabonu. Byly zastaveny pravicové listy *ABC* a *El Debate* a krajní levice v reakci na povstání začala vypalovat kostely a drancovat

⁶⁸ Largo Caballero tvrdil, že většina jeho rozhodnutí týkajících se průmyslnictví, byla úředníky na ministerstvu práce sabotována.

⁶⁹ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 32

šlechtické paláce, velkostatky a budovy pravicových novin. Na straně vzbouřenců bylo osm mrtvých a padesát raněných a v důsledku puče došlo k posílení Azaňovy vlády a jejímu posunu doleva, neboť se za ní postavili i komunisté a anarchisté. Pravice byla dočasně eliminována z politického života a začalo propouštění monarchistických úředníků a administrativních pracovníků. Vláda zkonfiskovala majetek spiklenců a část jich byla internována v Maroku a ve Francii (po dohodě s francouzskou vládou – např. Calvo Sotelo).

8.června 1933 navrhl premiér Azaña prezidentu Zamorovi změny ve vládě -- bylo nutné obsadit ministerstvo financí za nemocného Carnera a rozdělit ministerstvo zemědělství, průmyslu a obchodu do dvou samostatných resortů. Ač šlo o pouhé formality, prezident pozval ke konzultacím i nevládní republikánské strany, v čemž Azaña spatřoval nedostatek důvěry v jeho osobu a podal demisi. Po dlouhé době tak znovu nastala vládní krize vyvolaná na popud prezidenta, který pod dojmem nespokojenosti veřejného mínění a silné radikální opozice, zamýšlel utvořit kabinet všenárodní koncentrace za účasti všech republikánských stran. Prezident zřejmě jednal pod vlivem klerikálů, neboť mu příliš nebyla po chuti ateistická liberálně-socialistická vláda, která ovšem disponovala většinou v parlamentu. Zamora sice podepsal zákon o církevních řádech, i když s ním nesouhlasil, ale chtěl znemožnit přijetí zákona o církevních kongregacích, jenž by ve svém důsledku znamenal nahrazení tisíců katolických škol laickými ústavy. Sledoval tím v perspektivě linii předčasných voleb, ve kterých by pravděpodobně zvítězila pravice, jež by výše zmíněný zákon zmírnila nebo zcela negovala. Prezident tak započal rokování o sestavení nové exekutivy. Nejprve pověřil předsedu cortesů Besteira, který odmítnul na sebe vzít zodpovědnost a následně dosavadního ministra veřejných prací Prieta, jemuž hlava státu doporučila rozšíření koalice o radikály a progresisty. Uvnitř PSOE se zvedla vlna odporu proti společné vládě s radikály, ale Zamora na Prieta naléhal a nabídl se mu jako prostředník mezi ním a Lerrouxem. Prieto však odmítl jít proti vlastní straně a nové kolo jednání vedl radikální socialista Marcelino Domingo, který však rovněž neuspěl – tenze mezi radikály a socialisty byly příliš velké, vedle sebe ve vládě prostě nechtěli zasednout. Nakonec prezidentovi nezbylo nic jiného, než opět povolal Azaña, který stávající koalici rozšířil o federalisty a radikálové zůstali i nadále v opozici. **Třetí Azaňova vláda (12.6.1933 – 12.9.1933)** byla následujícího složení: ministerstvo války si opět ponechal premiér, zahraničí vedl místo odstoupivšího Zuluety Fernando de los Ríos, kterého na ministerstvu školství vystřídal radikální socialista Francisco Barnés. Námořnictví místo José Girala převzal Luis Companys z *Esquerry* a finance místo Jaime Carnera Augustín Viñuelas z Republikánské akce. V čele nově vytvořeného samostatného resortu průmyslu a obchodu stanul federalista José Franch y Roca. Ostatní posty zůstaly nezměněny. Hlavním

úkolem nové exekutivy bylo pokračovat v započaté agrární a církevní reformě. Lerroux označil nový kabinet za nejhorší možné řešení vládní krize a účast socialistů ve vládě za státu škodlivou, nicméně vyloučil možnost další obstrukce a prohlásil se za korektní opozici. Ne tak Maurovi konzervativci, kteří uveřejnili manifest k národu, ve kterém po prudkých invektivách na Azaňovu adresu opustili parlament a ohlásili, že boj s vládou přenáší na ulici. Pozice kabinetu tím však nebyla ohrožena, neboť se opírala o podporu federalistů a benevolentní stanovisko radikálů. Právě ukončená exekutivní krize posílila premiéra, jehož prestiž stoupla hlavně u Katalánců, zatímco prezident se spolu s katolíky ocitl v defenzivě. Opozice byla zmítána rozpory, ale její čas měl přijít už za tři měsíce...

4. Pravicové politické strany

Po fiasku Sanjurjova puče ze srpna 1932 se španělská pravice reorganizovala a vznikly i nové politické strany. Španělskou pravici v tomto období lze rozdělit do tří proudů:

1. republikánská pravice (Radikální strana, Liberální republikánská pravice, Pokroková strana, Republikánská konzervativní strana, agráři, Liberálně demokratická strana, CEDA, Ve službě republice)

2. monarchisté (Španělská obnova – Renovación Española, Španělská akce a karlisté)

3. autoritativní pravice (Španělská národní strana, JONS a Falanga)

Samostatný proud představuje autonomistická a konzervativní katalánská *Lliga*, kterou nelze zařadit do žádného směru.

I. Republikánská pravice

V prvním dvouletí republiky zaujímala v pravicovém republikánském táboře dominantní pozici středostavovská **Republikánská radikální strana (Partido Republicano Radical - PRR)**, vedená **Dr. Alejandrem Lerrouxem Garcíou** (*1864 v La Rambla, provincie de Cordoba †1949 v Madridě). Radikální strana byla založena v roce 1908 jako **Unión Republicana (Republikánská unie)** díky financím poskytnutým Segismundem Moretem, vůdcem Liberální strany a tehdejším premiérem. Moret doufal, že finanční podporou Lerrouxovy strany vytvoří protiváhu rostoucímu vlivu separatistů. Dlouhých třicet let stál v čele radikálů revoluční bouřlivák a svobodný zednář Lerroux, který měl v úmyslu oslovit zejména katalánské republikánsky smýšlející voliče, kteří nesouhlasili s názory anarchosyndikalistů, ani katalánských autonomistů. Sám v mládí koketoval s myšlenkami anarchismu, ale později se v Barceloně přimкнуl k hnutí tzv. *españolistů*.⁷⁰ Jeho proslovy byly systematickou výzvou k revoluci a vliv, který měl v nejlidovějších čtvrtích Barcelony vzbuzoval obavy. Proslýchalo se, že má kompromitující materiál na většinu politiků. Levice měla o jeho charakteru nevalné mínění, nicméně zcela ho nezavrhl.

Radikální strana programově hájila střední vrstvy, maloburžoazii a úřednictvo; v letech 1931-33 získala jako opoziční strana vliv i mezi dělníky a rolníky, který ztratila po vládní spolupráci s katolickou CEDA. Lerroux dokázal obratně formulovat antiklerikalismus a zatrplost nižších vrstev. Zatímco v otázkách náboženských byl příliš liberální, ve věcech

⁷⁰ Tzv. *españolisté* byli Katalánci, kteří prosazovali jednotnou Španělskou republiku.

sociálních byl vyloženě konzervativní. Radikálové se spolupodíleli na pádu monarchie a následně byli zastoupeni jak v *Revolučním výboru*, tak i v prozatímní a první Azaňově vládě v osobě Lerrouxe jako ministra zahraničí. Koncem roku 1931 byli z vlády vypuzeni a v opozici začali spolupracovat s katolickou pravíci. Mezi socialisty a levými republikány si vysloužili pověst politických korouhviček. Lerroux vzbuzoval dojem, že se spojí s kýmkoliv bez ohledu na program a ideologii, bude-li to vyhovovat jeho momentálním zájmům. Zároveň byl velmi ambiciózní a žárlil na Alcalá Zamoru, neboť počítal s tím, že předsedou vlády se stane on, jakožto dlouholetý vůdce republikánů. Nesporný je i fakt, že morální profil některých radikálních politiků byl diskutabilní. Nicméně radikální strana byla jedinou historickou republikánskou formací v zemi, neboť socialisté přijali republikánskou myšlenku až v období agonie monarchistického režimu a Azaña se svými lidmi nedokázal vytvořit masovou politickou stranu a sdružoval se spíše v přechodných formacích intelektuálního charakteru, které nemohly oslovit větší část španělské populace. Radikálové svým programem a vystupováním v konkrétních politických situacích představovali umírněující element. Někteří historici se domnívají, že Lerrouxovy radikály nezajímaly faktické problémy země, ale šlo jim jen o moc a požitky z ní plynoucí.⁷¹ Ačkoliv jsem radikální stranu zařadil na pravicové spektrum, svou politickou každodenností představovala spíše jakýsi střed – centrum, které přitahovalo voliče, kteří se neztotožnili s levíci, ani s pravíci. Lerroux se i po nástupu do funkce předsedy vlády v roce 1933 snažil hledat střední cestu, a to zejména mezi socialisty a levicovými liberály na straně jedné a katolickými konzervativci sdruženými v CEDA na straně druhé. Jeho vlády v letech 1933-35 bývají označovány jako *bienio negro* – černé dvouletí, které bylo ve znamení nástupu reakční pravice.⁷² Například v církevní otázce Lerroux prokázal, že je mužem kompromisu – aby k republice přitáhl monarchisticky smýšlející katolíky, vytvořil státní fond dotující církev. Nezměnil ústavu z roku 1931, která státní dotace církvi zrušila, ale převedl faráře do kategorie státních zaměstnanců.

Na předvolebních mítincích používal Lerroux populistické a demagogické fráze přitahující voliče ze středních městských vrstev a části buržoazie, kteří v radikálech spatřovali menší zlo pro své zájmy oproti levicovým liberálům Manuela Azaňi. Radikální stranu provázely časté secese politických nespokojenců – v roce 1929 odešla ze strany skupina lidí kolem Marcelina Dominga, kteří založili *Radikálně socialistickou stranu* a v roce 1934 stranu

⁷¹ Velmi kritický postoj k Radikální straně zaujímá zejména Paul Preston: viz *La destrucción de la democracia en España*, Madrid, 1978, s. 143

⁷² Ve skutečnosti se jednalo o vlády pravicově konzervativní, které významným způsobem nenarušily základy státu položené Azaňou, i když bylo mnoho zákonů z jeho éry revidováno a země se tak částečně vracela před rok 1931. Označení „reakční“ v této souvislosti považuji za nevhodné.

opustili nespokojenci, které vedl Diego Martínez Barrio. Ti se sdružili v *Republikánské unii* (*Unión Republicana*) a svůj odchod ze strany odůvodnili přílišnou ústupností Lerrouxe katolické pravici. Postupem času začali centrističtí radikálové překážet na politické scéně takřka všem. Jejich finanční skandály na podzim roku 1935 předznamenaly agónii celé strany – zatímco v listopadových volbách roku 1933 získali 80 mandátů a byli druhou nejsilnější stranou v zemi, o necelé tři roky později ve volbách zcela propadli. V únoru 1936 volilo radikály desetkrát méně voličů a v cortesech byli zastoupeni jen osmi poslanci.⁷³ Strana tím definitivně ztratila vliv ve vysoké politice a její předák Lerroux odešel do zapomnění. Tím španělská politická scéna přišla o nárazník mezi dvěma na smrt znesvářenými tábory. Historik S.G.Payne napsal: „Radikálové byli v jistém smyslu tou nejmorálnější politickou silou v zemi, neboť jako jediní beze zbytku dodržovali parlamentní pravidla a ctili občanské svobody. To, že nakonec skutečně z politické scény zmizeli, jen otevřelo stavidla nejhoršímu běsnění, v jehož průběhu už nemohlo být o morálce ani řeči.“⁷⁴ S tímto názorem si dovolím polemizovat. Nedomnívám se, že by radikálové byli schopni zabránit občanské válce – polarizace společnosti již byla natolik výrazná, že nikdo neměl tu moc, aby nadcházející katastrofu odvrátil. Radikálové by se dříve či později museli přidat na tu či onu stranu a vzhledem k jejich dvouletému vládnímu působení by to byl zřejmě tábor povstalecký. Ostatně svou spoluprací s katolickou a ultrakonzervativní pravicí částečně napomohli k fašizaci země. Během tzv. „černého dvouletí“, kdy se moc opět vracela církvi a jezuité znovu přicházeli do škol, došlo také k největšímu rozmachu protirepublikánských sil. Radikálové sehráli úlohu vrátného, který pustil do vlády nepřátele republiky – tím, že byly revidovány agrární zákony, odmítnuta laicizace školství a na odpovědná místa ve státní správě a armádě povoláni monarchisté – popřeli sami svou republikánskou ideu. Finanční skandály se staly posledním hřebem do rakve skomírající radikální strany.

Liberální republikánská pravice (Derecha Liberal Republicana - DLR) byla založena v průběhu agónie bourbonského království dvěma muži, kteří větší část své politické dráhy absolvovali během vlády Alfonse XIII. První z nich byl ex-poslanec a bývalý monarchista, smýšlením germanofil, **JUDr. Niceto Alcalá Zamora y Torres** (*1877 v Priego de Córdoba †1949 v Buenos Aires) a druhý bývalý královský ministr **Dr. Miguel Maura Gamazo**⁷⁵ (*1887 v Madridě †1971 v Zaragoze). Oba začali vyznávat republikánské ideje relativně pozdě – až na sklonku dvacátých let byvše znechuceni neschopností alfonsinské monarchie.

⁷³ Viz tabulka s výsledky voleb na straně 76

⁷⁴ PAYNE, Stanley, Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español, Barcelona, 1997, s. 285-286

⁷⁵ Profesor Miguel Maura byl všeobecně váženou osobností a mj. synem monarchistického konzervativního politika Antonia Maury.

Byli si vědomi nemožnosti reformovat královský režim a viděli republiku jako jediné východisko, což stvrdili svým podpisem na sansebastiánském paktu. Zamora se záhy stal předsedou prozatímní vlády a o několik měsíců později byl zvolen prezidentem republiky. Zastával názor, že je třeba vytvořit konzervativní republiku, kde by vláda nesměřovala příliš doleva ani doprava. Byl praktikující katolík a zastánce kléru před Azaňovými levicovými reformátory, nicméně se vyslovil pro odluku církve od státu a svobodu kultu. Mohl se chlubit neobyčejnou pamětí – již v sedmnácti letech se stal advokátem a ve dvaceti byl promován na doktora práv. Krátce působil jako soukromý sekretář hraběte Romanese, v roce 1904 byl zvolen poslancem a zastával různé správní úřady. Za 1.světové války projevil germanofilské smýšlení. V roce 1917 se stal ministrem veřejných prací v Alhucemasově vládě, v letech 1922 – 1923 byl ministrem války. Postavil se na stranu odpůrců Primo de Rivery a načas byl vězněn; sympatizoval s katalánskými autonomisty. Vynikal řečnickým talentem a skromností, oddaností rodině a přátelům.

Liberální republikánská pravice byla poznamenána „syndromem dvou vůdců“, což vyústilo v její pozdější rozkol. Už před prvními volbami do cortesů v červnu 1931 stoupenci Alcalá Zamory, tzv. *nicetisté*, vytvořili **Pokrokovou stranu (Partido Progresista)** a přívrženci Miguela Maury (tzv. *mauristé*), založili **Republikánskou konzervativní stranu (Partido Republicano Conservador)**.⁷⁶ Obě formace měly marginální a sezónní charakter – zatímco v prvních volbách získaly dohromady 27 poslanců, roku 1936 měly už jen tři zákonodárce. Jak Zamora, tak Maura opustili vládní křesla na protest proti článku 26, který oklešťoval moc církve.

Agrární strana (Partido Agrario) byla jasně stavovsky profilovanou formací, která svou politikou oslovovala konzervativně smýšlející malé a střední rolníky a statkáře, zejména ze Staré Kastilie a Leónu. Založil ji **JUDr. José Martínez de Velasco** (*1875 v Madridu †1936 tamtéž) a jeho nejbližším kolegou a zároveň „mužem číslo dvě *Partido Agrario*“ byl José María Cid. Ve volbách r.1933 získali agrárníci 39 mandátů a v pravicovém táboře tak byli třetí nejsilnější stranou; byli zastoupeni v Lerrouxově, Chapaprietově i Portelově vládě. V roce 1936 přišli o dvě třetiny voličů a jejich zastoupení v cortesech kleslo na 13 zákonodárců. Martínez de Velasco se stal jednou z prvních obětí občanské války, když byl zavražděn rudými komandy. Strana spolupracovala především s CEDA a monarchisty.

Liberálně demokratická strana (Partido Liberal Demócrata) se na počátku třicátých let přetransformovala z **Reformní strany (Partido Reformista)**, kterou založil v roce 1912

⁷⁶ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 33

Dr. Melquíades Alvarez (*1864 v Gijónu †1936 v Madridu). Tato pravicová strana hájila zájmy finančníků a vyšších vrstev; byla zastoupena v druhé vládě Lerrouxově (19.prosince 1933 – 2.května 1934) ministrem spravedlnosti Alvarezem Valdésem a v kabinetu Samperově Villalobosem ve funkci ministra školství. Liberální demokraté byli malou stranou, která neměla velkou oporu ve společnosti, neboť hájila zájmy malé skupiny lidí. Z devíti poslanců zvolených v listopadu 1933 zbyl v únoru 1936 pouze jeden. Alvarezovo koketování s extrémně pravicovými idejemi v posledních měsících míru ho přivedlo do vězení, kde se dožil už jen vypuknutí povstání. Několik dní nato zemřel ve vězeňské nemocnici Modelo v Madridě.

Španělská konfederace nezávislé pravice (Confederación Española de Derechas Autónomas - CEDA) představovala nejsilnější sdružení pravicových sil v průběhu republikánské éry. V říjnu 1932 se spojila **Acción Popular** s **Regionální valencijskou pravíci (Derecha Regional Valenciana)**, kterou vedl Luis Lucia y Lucia (proslulý svým uznáním legality vlády Lidové fronty v momentě vojenského povstání), s maurrasistickou **Španělskou akcí** a s menšími pravicovými uskupeními (např. **Acción Obrerista – Dělnická akce**, katolické odbory) do koalice nazvané Španělská konfederace nezávislých pravicových skupin, do jejíhož čela byl postaven podsaditý advokát **José María Gil Robles y Quinones**. Jeho svatouškovská póza a vehementní obrana katolických konzervativních hodnot vzbuzovaly nadšenou odezvu u těch Španělů, kteří byli přesvědčeni, že náboženství a dobré jméno středních vrstev bylo obětováno na oltář demokratického liberalismu. Skutečným ideovým tvůrcem a hybnou silou seskupení však byl jezuita Angel Herrera y Oria, šéfredaktor deníku *El Debate* a zakladatel **Lidové akce (Acción Popular)**. Ta vznikla v předvečer vyhlášení republiky a její mládežnickou odnoží se stala **Mládež Lidové akce (Juventud de Acción Popular – JAP)**, jejíž členové se označovali jako *japisté*. Ti se později značně zradikalizovali, neboť už se nehodlali nadále spokojit s pouhým řečením. Otevřeně napodobovali *Hitlerjugend* a během jara 1936 většina členů JAP přešla k falangistům.⁷⁷ Obě výše zmíněné organizace tvořily páteř vzniknuvší koalice CEDA, která se nikdy jasně nevyslovila pro monarchii, ani pro republiku a přijala eklektickou taktiku, jejímž cílem byla snaha rozložit republiku zevnitř. Ve srovnání s ostatními pravicovými stranami byla CEDA modernější a méně dogmatická, kladla důraz na katolické náboženství, vlast, pořádek, rodinu a soukromé vlastnictví. Hospodářskou a politickou regeneraci země podmiňovala křesťanskou obnovou společnosti. Prioritou CEDA byla revize ústavy z roku 1931, odvolání odluky církve

⁷⁷ Během jara 1936 přešlo do falangy podle Gila Roblese až 15.000 členů JAP, viz: BEEVOR, Antony, Španělská občanská válka, Praha, Plzeň, 2004, s. 43

od státu, přijetí konkordátu s Vatikánem, obnova rozpuštěných mnišských řádů a zastavení procesu laicizace školství. V otázce agrární reformy Robles souhlasil s parcelací velkostatků, ale podmiňoval ji peněžitými náhradami, které by ji fakticky učinily nereálnou. Realizace tohoto volebního programu znamenala negaci předchozího dvouletí a vrácení země zpět před rok 1931.

JUDr. José María Gil Robles (*1898 †1980) patřil mezi nejmladší španělské politiky své doby. Působil jako profesor na univerzitě v Salamance a byl inspirován italským fašismem, ačkoliv se od něj na veřejnosti distancoval. Prosazoval autokratický a korporativní totalitní stát na křesťansko-sociální bázi, který chtěl ovšem nastolit ústavní a legální cestou, přičemž mu nezáleželo na tom, zda se bude jednat o monarchii nebo republiku. Vzorem pro něj byl rakouský kancléř Engelbert Dollfuss. Cestoval po Evropě a navazoval kontakty s podobně orientovanými stranami a osobnostmi. V září 1933 navštívil sjezd NSDAP v Norimberku, v červnu téhož roku se v Paříži setkal s ex-králem Alfonsem XIII. a úzké vztahy navázal i s Mussolinim, s kterým ho pojil zejména negativní, až nenávistný vztah k světovému socialismu a socialistům jako takovým.⁷⁸ V roce 1931 byl ve svých 33 letech zvolen poslancem za klerikální stranu **Národní akce (Acción Nacional)**, která se později přejmenovala na **Acción Popular**. Avšak nedlouho poté složil mandát a opustil cortesesy spolu s Alcalá Zamorou a dalšími katolickými politiky na protest proti anticírkevnímu článku 26 ústavy. Ač hájil legalismus a respektování zákonů, mnohdy používal ostrou rétoriku, jako 15.října 1933 na předvolebním mítinku v madridském kině Monumental: „Je nutné znovu dobýt Španělsko...Je třeba dát Španělsku skutečnou jednotu, nový duch, totalitní politiku...Je zapotřebí založit nový stát, očistit vlast od židovských zednářů...Je třeba jít vstříc novému státu a nebát se obětí a odříkání. Co záleží na tom, jestli to bude znamenat krveprolití...Abychom uvedli v život tento ideál, nespokojíme se s archaickými formami vlády. Demokracie pro nás není cílem, ale prostředkem pro vydobytí si nového státu. Až přijde čas, parlament se buď podřídí, nebo ho smeteme.“⁷⁹ Robles nebyl jediný, který zastával tezi tzv. *dos Españas* – existence dvojího Španělska, přičemž na druhé straně barikády byli všichni nepřátelé katolické církve, autoritativního státu, konzervatismu, tradičních hodnot a vlastenectví: tj. pokrokaři, volnomyšlenkáři, zednáři, ateisté, liberálové, socialisté, komunisté, anarchisté... Koncept tzv. *antiEspaña* uvedl na scénu socialistický novinář a španělský velvyslanec v Německu Luis Araquistáin. Osobně zažil Hitlerův nástup k moci, který měl možnost zblízka sledovat a zhrozil se, že něco podobného se může stát i v jeho zemi. Začal

⁷⁸ Ayer 50, La Guerra Civil, tamtéž, s. 65

⁷⁹ CHALUPA, Jiří, Zápisky o válce občanské, Praha, 2002, s. 24, cit. v: El Debate, 17.10.1933

prosazovat slogan o *dos Españas*, dvou nesmiřitelných entitách, které vedle sebe nemohou žít. Existovaly pouze dvě alternativy: buď otevřená buržoazní diktatura, nebo otevřená revoluční diktatura. Nic mezi tím nemělo šanci na úspěch a bylo mu jasné, že slabá španělská demokracie se dříve či později zhroutí. Tento názor zastávali lidé z obou zneprátených táborů: Mládež Lidové akce – japisté – rovněž nepřipouštěli jiné řešení, než válku: „S anti-Španělskem není možné vést ani dialog, ani s ním žít v jedné zemi. My a ne oni.“⁸⁰ Je třeba zmínit i postoj, který zaujímal k CEDA komunisté. Ti ji označili za hlavní fašistickou stranu v zemi, která se opírá o vojenské a katolické špičky a představuje tak vůdčí sílu reakce.⁸¹ Ve stejném duchu se usnesl i VII. kongres Kominterny, na němž delegáti PCE uvedli, že osou španělského fašismu jsou statkáři feudálního typu a CEDA, jejíž masovou základnu tvoří katolická církev.

CEDA byla přesvědčena o svém vítězství v parlamentních volbách 1933 a zároveň pevně rozhodnuta realizovat svůj volební program. Mohla počítat s podporou většiny středních rolníků z Leónu a Staré Kastilie, středních městských vrstev z Madridu a kapitalistů z Nové Kastilie a Andalusie, stejně jako s podporou většiny lidí zklamaných Azaňovou vládou, zejména rolníků a také s hlasy stoupců starých pořádků, kleriků a přívrženců „civilizovaného fašismu“. Před volbami strana čítala cca půl milionu členů.⁸²

19. listopadu 1933 se CEDA se 113 mandáty stala nejsilnější politickou stranou ve Španělsku. Největší úspěch zaznamenala podle očekávání v Cordobě, Leónu, Navaře, Salamance, Seville, Toledu a Zaragoze.⁸³ Ačkoliv se stala vítězem voleb, vládu sestavil radikál Lerroux a CEDA do vlády vstoupila až v říjnu 1934. V květnu 1935 už měla CEDA pět ministrů a Robles převzal ministerstvo obrany. CEDA dominovala španělské politické scéně až do února 1936, kdy ve volbách zvítězila Lidová fronta a CEDA skončila na druhém místě. Po volbách Robles slovně uznal legalitu republiky a odmítl se zúčastnit jakékoliv konspirace vedoucí ke svržení vlády. Nicméně republika pro něj vždy byla přechodným útvarem na cestě k novému uspořádání společnosti a formální uznání její zákonnosti mu nebránilo flirtovat s generály, kteří mu měli pomoci instalovat fašismem inspirovaný korporativní stát.

Zvláštní útvar na španělské politické mapě představovalo ani vyhraněně pravicové, ani levicové hnutí **Ve službě republice (Agrupación al Servicio de la República - ASR)**, které

⁸⁰ CHALUPA, Jiří, tamtéž, s. 24, cit. v: PRESTON, Paul, La destrucción de la democracia en España, Madrid, 1978, s. 219

⁸¹ SUCHOPÁR, Vladimír, Komunistická internacionála proti fašismu a válce v letech 1921-1935, Praha, 1964, s. 186

⁸² BACHOUDOVÁ, Andrée, Franco aneb úspěch obyčejného člověka, Praha, 2000, s. 119

⁸³ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 34

mělo charakter intelektuálního nepolitického uskupení. Jeho předními osobnostmi byli lékař a velvyslanec ve Francii **MUDr. Gregorio Marañón**, který se stal republikánem z odporu k diktatuře, která ho v roce 1925 uvrhla do vězení, spisovatel a ambasador ve Velké Británii **Dr. Perez de Ayal** a německy orientovaný filozof a duchovní vůdce španělské univerzitní mládeže **Dr. José Ortega y Gasset**, pozdější velvyslanec v Berlíně. Strana se zúčastnila parlamentních voleb pouze jednou – v roce 1931, kdy získala 14 poslanců a později její činnost stagnovala. Její smysl lze spatřovat ve funkci slabého nárazníku mezi polarizovanou levicí a pravicí.

V souvislosti s regionálními stranami jsem již zmínil Valencijskou regionální pravici, která splynula s CEDA. V Katalánsku měla velký vliv **Autonomní liga Katalánska (Lliga Regionalista de Catalunya)**, zkráceně **Lliga**, která vznikla ještě před vyhlášením republiky a její základy položili tři muži: Prat de la Riba, Cambó a Ventosa.

Lliga reprezentovala autonomisticky smýšlející katalánskou buržoazii a aby dosáhla svých cílů, byla ochotna se spojit s oligarchií zbytku Španělska, popř. do 14. dubna 1931 i s královským dvorem. Během republikánské éry byla po celou dobu ve stínu silnější a populárnější levicové *Esquerry*. Ačkoliv **Francisco Cambó** (*1876 v Geroně †1947 v Buenos Aires) měl bránit zájmy Katalánska a jeho autonomie, v cortesech častěji hlasoval pro zákony s celošpanělskou pravicí, než s kolegiální levicovou *Esquerrou*. To dokládá konzervativní charakter *Lligy*, která se postavila proti agrární reformě v Katalánsku, opírajíc se o kruhy velkokapitalistů a průmyslníků, jejichž zájmy zastupovala. Strana značně posílila v roce 1933, kdy zvýšila počet poslanců ze tří na 24 a měla v cortesech o jednoho poslance víc, než *Esquerra*.⁸⁴ *Lliga* podporovala vládní kabinetů černého dvouletí a za celou svou existenci měla v exekutivě jednoho ministra – seňor Rahola zastával funkci ministra námořnictví ve vládě Chapaprietové a Portelové (od září 1935 do února 1936).

⁸⁴ Viz tabulka s volebními výsledky na straně 62

II. Monarchisté

Systémovou opozici představovaly strany monarchistické, avšak i mezi nimi byly rozpory a roajalisté byli rozděleni do dvou směrů – na *alfonsisty* a *karlisty*, a to již od roku 1833. Po pádu monarchie vstoupili do politiky i stoupcí sesazeného krále Alfonse XIII., ovšem ne všichni vstoupili do **Španělské obnovy (Renovación Española)**, která navazovala na tradice bourbonského království. Mnozí roajalisté se stali členy jiných pravicových stran, pro které otázka státní formy nebyla zásadní – vstupovali do *Acción Popular*, Agrární strany a dalších. Hlavní tři strany, které se opíraly o myšlenku návratu k monarchii byly *Comunión Tradicionalista*, *Acción Española* a *Renovación Española*.

Posledně zmíněná strana byla založena 12. ledna 1933 a jejím vůdcem se stal **Antonio Goicoechea** (*1876 v Barceloně †1953 v Madridu), jmenovaný samotným Alfonsem XIII., který z pařížského a římského exilu „vyhlásil republice válku“. Goicoechea se snažil ve své straně seskupit všechny antirepublikánské síly s cílem násilného svržení republiky a nastolení absolutní monarchie.⁸⁵ Ve dvacátých letech byl šéfem *mladých mauristů* a členem Národního shromáždění (pseudoparlament Primo de Rivery). V listopadu 1933 byl zvolen do cortesů, kde vytrvale agitoval proti republice. Jeho malá účast na parlamentních jednáních byla kompenzována permanentními konspiračními aktivitami. Jednou z nich byla 21. května 1934 návštěva u Mussoliniho spolu s generál-poručíkem Barrerou a Rafaelem Olazábarem. Duce přislíbil finanční podporu antisystémové opozici ve Španělsku, neboť i jemu byl republikánský režim trnem v oku a tyto dotace měly být v perspektivě použity na restauraci monarchie na Pyrenejském poloostrově. Kruhy názorově blízké *Renovación Española* se soustředily kolem listu *ABC*, který vyjadřoval politické představy aristokracie, velkostatkářů a finanční oligarchie, jimž nebyla cizí myšlenka opětovného návratu monarchistického režimu.

Dalšími významnými osobnostmi *Renovación Española* byli Pedro Sáinz Rodríguez, který se v roce 1938 stal prvním ministrem školství a národní osvěty ve vládě generála Franka, markýz Ignazio Lucca de Tena, jenž v červenci 1936 zorganizoval přelet generála Franka z Kanárských ostrovů do severní Afriky a následně vedl politická jednání s Alfonsem XIII. na zámku Kynžvart v Československu, a především **JUDr. José Calvo Sotelo** (*1893 - †1936), ministr financí v éře Primo de Rivery, který nastoupil do čela RE v roce 1935. Poté, co byl *in absentia* amnestován, vrátil se v květnu 1934 z pařížského exilu - kam emigroval krátce po pádu monarchie - do Španělska, aby vstoupil do fašistické falangy. Pro

⁸⁵ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 35-36

neshody s jejím vůdcem José Antoniem mu nezbylo nic jiného než se stát členem *Renovación Española*. 10.prosince 1934 se rozhodl založit **Národní blok (Bloque Nacional)**, ve kterém fúzovaly *Renovación Española*, *Acción Española* a někteří tradicionalisté – např. Rodezno, ale nevstoupila do něj falanga ani CEDA. *Comunión Tradicionalista* se do Národního bloku inkorporovala narychlo jako celek až v lednu 1936, těsně před parlamentními volbami. Rojalisté zaznamenali největší úspěchy v provinciích Orenze, Pontevedra, Cádiz, Valladolid, Santander, Coruña a Ciudad-Real.⁸⁶ Poté, co zvítězila Lidová fronta a Azaña se stal předsedou vlády a následně prezidentem republiky, Calvo Sotelo se ujal úlohy největšího kritika Quirogovy vlády a současně participoval na přípravě vojenské konspirace. 13.července 1936 byl zavražděn a tato událost se stala Sarajevem španělské politiky. Krajní pravice ztratila bezpochyby jednu ze svých nejinteligentnějších a zároveň nejagresivnějších postav nacionálního smýšlení. Jeho smrt byla signálem k povstání a tímto dnem fakticky započala občanská válka.

Comunión Tradicionalista (Společenství tradicionalistů), nazývaná také *Obec boží*, nebo jednoduše – karlisté, představuje druhý směr monarchistického hnutí. Karlisté byli téměř sto let v permanentní opozici vůči alfonsinské monarchii. Za tu dobu vyvolali tři občanské války a na čtvrtou, tentokrát proti republice, se velmi intenzivně připravovali. Nabízí se myšlenka, že vůdčí politickou silou povstání měla být CEDA jakožto nejsilnější pravicová klerikální strana. Ta však byla zcela zatlačena do pozadí upřímnými fanatiky a vojáky církve – tzv. *requetes*, kteří tvrdili, že Roblesovo hnutí je plné kariéristů a upřímných katolíků je v něm poskrovnu.⁸⁷ Nikdo netušil, že sto let staré hnutí stoupců jiné větve bourbonské, než která dosud vládla v zemi, je něčím více, než historickou vzpomínkou a navarským folklorem.

Karlisté se zformovali na počátku 19.století jako opozice proti Isabelle II., určené jejím otcem Ferdinandem VII. za nástupkyni místo jeho bratra Carlose, jemuž patřil trůn podle salického zákona, vylučujícího nástupnictví po přeslici. Stoupcí dona Carlose se vždy vyznačovali zarputilou obhajobou starých privilegií – tzv. *fors* (pokud jde o správu a daně) a lpěním na vypuzené dynastii. Smrt pretendenta trůnu dona Jaima v lednu 1932 oživila toto hnutí, které získalo nové přívržence, což lze přičíst novému přísnému vedení zavedenému synovcem dona Jaima – Alfonsem Carlosem a jeho „politickým zástupcem“ Fal Condem. Ten učinil od počátku republiky řadu rozhodnutí, jež udělala z jeho strany jednu z nejtvrďších os ofenzívy proti novému režimu. Na rozdíl od Basků, s nimiž je spojily dvě občanské války, nyní projevíli navarští karlisté jasný odpor k autonomnímu statutu požadovanému jejich

⁸⁶ TAMAMES,Ramon, tamtéž, s. 35-36

⁸⁷ TUSELL,Javier, tamtéž, s. 110

sousedy. Dříve podporovali baskické regionální aspirace, ale jen proto, že jejich baštou bylo původní království Navarské a byl to prostředek, jak získat podporu Basků a Katalánců pro karlistické války v 19. století. V roce 1936 již tradicionalisté baskický nacionalismus nenáviděli - chtěli ovládnout Španělsko jako celek a vytvořit unitární stát bez zkompromitovaného parlamentarismu a „zbytečných“ demokratických institucí. V karlistickém válečném katechismu se praví: „Jsme zrozeni ke smrti...Každá smrt je dobrá, otvírá-li bránu nebes. Smrt na válečném poli je ideální smrt pro velké duše. Přiblíží-li se ti takto konec tvého života, zavolej zpovědníka, a nenajdeš-li ho, odříkej modlitbu kajícíkovu a odevzdej se v klidu a důvěře v milosrdenství boží. Ve věčné milosrdenství boží a v ochranu Panny Marie...Neboj se. Smrt je odpočinutí v míru Kristově jako za spánku. Neboť ten, kdo umře v Bohu, odpočívá, odpočívá.“⁸⁸

Karlisté nebyli politickou stranou v pravém smyslu, jednalo se spíše o hnutí náboženských fanatiků v laické formě jezuitismu. Stoupenci dona Carlose byli přesvědčeni, že se chystá nová křížová výprava proti vládě Antikristově, kterou představovala demokratická republika. Tvrdili, že republikáni, liberální buržoazie, socialisté a anarchisté jsou lidé, kteří se spustili Boha a jdou za hlasem Antikristovým.⁸⁹ Základním východiskem karlistické sociologie je odlišný názor na člověka. Vycházejí z názoru, že člověk je nejvyšší výtvar boží, stvořený k obrazu Boha, tvor s nesmrtelnou duší. Liberalismus tento starý křesťanský názor opustil a podřídil člověka a jeho práci zákonu nabídky a poptávky – tudíž nahlíží na lidi jako na zboží. Karlisté na základě této ideologie chtěli vytvořit novou společnost na starých křesťanských základech; hledali totalitu nikoliv ve vůdci, ale v Bohu – katolicismus měl být jednotícím poutem všech Španělů. Primární politickou a hospodářskou jednotkou společnosti je jim rodina, která má právo na důstojnou lidskou existenci. Vyšší ekonomickou jednotkou se měly stát tzv. *gremia*, organizace pracovníků jednotlivých výrobních odvětví. Tento koncept má velmi blízko jak k fašistickému korporativismu, tak k anarchistickým syndikátům. *Requetes* chtěli vytvořit novou *Obec boží* na světě – její osu by tvořil Bůh a jeho božské dílo – člověk. Fanatismus karlistů, bojujících v červených baretech, z nich udělal nejschopnější vojáky povstaleckého tábora. Narozdíl od fašistů nikdy neplenili ani nevráždili a zvěrstva falangistů v zázemí se jim přičily. Proto jimi opovrhovali a nenáviděli je, nicméně bojovali spolu na jedné straně barikády.

Ve volbách *Comunión Tradicionalista* kandidovala jako **Partido Tradicionalista (Tradicionalistická strana)** a na politické rovině spolupracovala s *Renovación Española*,

⁸⁸ VAJTAUER, Emanuel, Španělsko v ohni, Praha, 1937, s. 181-182

⁸⁹ tamtéž, s. 184

s níž utvořila koalici **Tradicionalistas y Renovación Española (TYRE)** a později vstoupila do Národního bloku, který vedl Calvo Sotelo. Nejvyšším představitelem a vůdcem karlistů byl hrabě de Rodezno a později **Manuel Fal Conde** (*1894 - †1975); jejich pretendents královského trůnu byl ve Vídni žijící **Alfonso Carlos de Borbón**, poslední žijící příslušník z přímé bourbonské linie. Po jeho smrti v září 1936 připadal v úvahu následník z vedlejší linie don Javier de Borbón.

Osud karlistů se naplnil během občanské války. Franco neměl v úmyslu ponechat samostatné karlistické milice, které by ho mohly ohrozit na cestě k moci a chtěl je včlenit do povstalecké národní armády. Fal Conde se v prosinci 1936 pokusil zřídit vojenskou akademii, v níž by se školili důstojníci *requetes*. Franco ho okamžitě obvinil z pokusu o státní převrat a dal mu na vybranou buď vyhnanství nebo válečný tribunál. Fal Conde odjel do Portugalska a do vlasti se vrátil až v létě 1937; jeho politická kariéra však byla definitivně ukončena. Franco se chtěl zbavit potencionálního vzpurného vůdce karlistů a jeho milice odpolitizovat, což se také zanedlouho stalo. *Comunión Tradicionalista* byla nakonec 19. dubna 1937 sjednocena s falangou v jedinou státostranu pod Frankovým vedením pod názvem **Falange Española Tradicionalista y de las JONS**. Tím se dovršila politická unifikace povstaleckého tábora.⁹⁰

Aby byl výčet monarchistických stran kompletní, je nutné zmínit **Španělskou akci (Acción Española)** u jejíhož zrodu v červenci 1931 stáli známí intelektuálové Santibáñez del Río, José Pemartín, Víctor Pradera, Eugenio Montes, Jorge Vigón a především Ramiro de Maeztu. Na politické scéně se *Acción Española* pohybovala někde mezi *Renovación Española* a tradicionalisty. Stranu tvořili fašizující intelektuálové inspirovaní francouzským monarchofašistickým hnutím *L'Action Francaise*, které vedl Charles Maurras. *Acción Española* byla marginální stranou a pro zvýšení svého vlivu vstoupila do CEDA, na jejíchž kandidátkách byli výše zmínění politici zvoleni v listopadu 1933 do cortesů.

⁹⁰ Podrobně se politickou unifikací povstaleckého tábora zabývám v kapitole 9.

III. Fašisté

Krajně pravicové spektrum uzavírají španělští fašisté. Je nutné popsat genezi tohoto hnutí podrobněji, neboť falanga, která byla do poloviny třicátých let na okraji politické scény, se v závěru občanské války a zejména po jejím skončení, stala jedinou stranou ve státě.

Počátky španělského fašismu se datují do období diktatury Primo de Rivery. Pomineme-li diktátorem vytvořenou fašizující stranu *Unión Patriótica*, prehistorii španělského fašismu utvářel **Dr. José María Albiñana** (*1883 v Enguera - †1936 v Madridu), který několik měsíců před vyhlášením republiky založil **Španělskou národní stranu (Partido Nacionalista Español – PNE)**. Poté, co byla prokázána zainteresovanost členů PNE na Sanjurjově pokusu o státní převrat v roce 1932, byla tato marginální formace rozpuštěna. O slovo se velice brzy přihlásili její pokračovatelé.

Prvním vůdcem a ideologem španělského fašismu byl spisovatel a novinář, ředitel literárního časopisu *La Gaceta Literaria*, **Dr. Ernesto Giménez Caballero** (přezdívaný „Gecé“), který podobně jako jeho vzor Benito Mussolini, začal s politikou v řadách socialistické strany. Postupem doby se z něj stal epigon italského fašismu a Řím pro něj představoval střed světa nejen jako sídlo hlavy katolické církve, ale i jako metropole fašismu. Caballerova aktivita se vybíjela v publicistické činnosti, která neměla širší ohlas a nevedla k očekávaným výsledkům; okruh jeho stoupenců byl nepatrný. Lze to odůvodnit faktem, že ve Španělsku byla u moci diktatura, která se v italském fašismu rovněž inspirovala a tudíž podvazovala růst vlivu Caballerova hnutí. Z Caballera se stal propagátor militantní teorie románství, resp. *latinskosti* (římského fašismu) – bylo nutné porazit každého, kdo ohrožoval země kolem Středozemního moře. Tato teorie byla tedy namířena především proti Německu a naopak Rusko bylo považováno za spojence románských zemí! Nicméně po převzetí moci Hitlerem v lednu 1933 byly tyto teze revidovány a přizpůsobeny aktuální mezinárodní situaci.

Pro Caballera byl fašismus na jedné straně revolucí přinášející vytouženou modernizaci, vyvlečení Španělska ze zaostalosti a jeho zařazení mezi přední mocnosti západního světa, na straně druhé vycházel z konzervativně-katolických premis, které se modernizaci vehementně bránily. Své hlavní myšlenky shrnul do dvou knih: *Genio de España* (1932) a *La nueva catolicidad* (1933).⁹¹ Nevyložil zde konkrétní program fašistického hnutí, spíše jen nastínil vágní vize španělského „národního obrození“, založeného na katolictví, nacionalismu a jednotě a opřené o autoritativní stát se silnou armádou. Co se týče vztahu „Gecého“

⁹¹ Přel.: „Duch Španělska“ (1932) a „Nové katolictví“ (1933).

k pravicové formaci CEDA a jejímu vůdci Roblesovi, považoval jeho program za příliš umírněný a jeho katolictví hodnotil jako teologické a konzervativní, nikoliv vášnivé a emotivní, jak si jej představoval on sám.⁹²

Němečtí nacisté měli své obdivovatele ve Španělsku ještě před 30.lednem 1933, třebaže Mussoliniho vliv zatím převažoval. V březnu 1931 založil esejista, spisovatel, překladatel a filozof **Ramiro Ledesma Ramos** (*1905 v Alfarazu †1936 v okolí Jaramy) radikálně pravicový týdeník *La Conquista del Estado*⁹³, kde kladl důraz na dobytí moci vojenskou cestou namísto legální účasti ve volbách. Španělští fašisté byli fascinováni myšlenkou uskutečnění *pronunciamenta* (vojenského puče), který byl běžným jevem po celé 19.století. Tento pokračovatel Gimenéze Caballera dokázal z jeho mlhavých idejí utvořit skutečnou fašistickou doktrínu vhodnou pro španělské poměry; dokázal fašismus definovat a programově ukotvit. Ledesma Ramos dospěl k názoru, že jeho vlast potřebuje v kulturní rovině návrat k tradici a v rovině politické zúčtování s liberálním parlamentarismem a nastolení režimu založeného na autoritě, jednotě a vůdcovství. Hospodářský program měl pomoci nejchudším vrstvám v návratu do společnosti a celý tento velikášský projekt byl zastřešen návratem Španělska mezi světové velmoci. Na stránkách svého časopisu psal o státu založeném na unitární společnosti, která jediná může uskutečňovat historické úkoly; jedinec pro něj neznamenal nic. Tento kolektivismus ho přivedl k zájmu o extrémní levici, konkrétně anarchisty, které chtěl na svou stranu přilákat revolučním sociálním programem. Obdivoval anarchosyndikalisty pro jejich neúčast v mezinárodním socialistickém a komunistickém hnutí a jejich distanci od marxismu. Mnozí fašisté snili o spolupráci s anarchisty na projektu národní a sociální revoluce až do konce třicátých let.⁹⁴

Na sklonku října 1931 založil Ledesma spolu s Onésimem Redondem organizaci **Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (Výbory národní odborové ofenzivy - JONS)**, kde se skloubily myšlenky fašismu a tradičního španělského syndikalismu, který měl do strany přivést masy dělníků. Hlavním heslem, které později přijali za své frankističtí povstalci, bylo *Arriba España!*⁹⁵ Program JONS požadoval rozdělení velkostatků a znárodnění bank; odmítal

⁹² Ayer 50 (2003), *La Guerra Civil*, tamtéž, s. 60

⁹³ Přel. „Dobytí státu“.

⁹⁴ Tento anomální jev španělské politiky, kdy extrémní pravice nabádá ke spolupráci radikální levičáky, byl již od počátku utopií. Anarchosyndikalisté seskupení v nejmasovější organizaci španělských pracujících (CNT) by jen stěží ve větším měřítku přešli do marginální fašistické bojůvky, se kterou ji navíc dělily četné ideologické neshody (anarchistický důraz na svobodného jednotlivce a negace státu versus fašistický silný stát založený na unifikované společnosti je jen jedním z příkladů nesmiřitelných antagonismů mezi oběma radikálními formacemi). Navíc na straně CNT-FAI se fašistické námluvy nesetkaly s žádnou vstřícností, což doložily zvěřstva v průběhu občanské války.

⁹⁵ Přel. „Vzhůru Španělsko!“

separatismus a třídní boj. Dále vyhlášoval nutnost kontroly zisků a kladl důraz na katolické náboženství – katolicismus hrál ve španělském fašismu stejně důležitou roli jako árijství v německém nacismu. Vůdce JONS **Onésimo Redondo** (*1905 - †1936), dlouholetý lektor španělštiny v Německu, editor časopisu *La Libertad* a zastánce usmíření sociální spravedlnosti s katolictvím, usiloval o získání dělníků pro fašistické myšlenky, a proto založil v rodném Valladolidu odborovou organizaci. Nesetkal se však s masovým ohlasem – do JONS vstoupilo pouze cca 3000 dělníků⁹⁶ (většina již byla organizována v CNT a UGT). JONS nepředstavovala fašismus ve své ryzi podobě – ideologie byla kompilací německého nacismu a italského fašismu se španělským syndikalismem, přičemž politický program originalitou příliš nehýřil. Ani Ledesma Ramos se nedokázal vypořádat s dilematem moderna versus tradice a skloubení těchto protiv v politickém programu. Tento problém trápil i Giménez Caballera a později José Antonia. Ledesma totiž viděl základ španělského nacionalismu v Kastilii, která však se svou archaickou a feudální rurální strukturou jen stěží mohla představovat základnu pro modernizaci celé země. Chtěl Španělsko moderní, západoevropské a civilizované, ale hledal spásu vlasti v rigidních ultrakonzervativních a katolických hodnotách.

Program JONS zahrnoval tzv. *16 bodů z Valladolidu* a jeho charakter byl negativistický – spíše poukazoval na to, co odmítal, než co chtěl prosazovat. „Jonsisté“ zásadně odmítali autonomismus a regionální separatismus, v podstatě pohlíželi na Španělsko jako na Kastilii a přilehlé oblasti. Kategoricky negovali třídní boj – společenské třídy měly vzájemnou spolupráci, nikoliv rivalitu, zajišťovat ekonomickou prosperitu.⁹⁷ Pilířem všech ultranacionalistických idejí je zahraniční expanze, a tak v programu JONS stojí požadavek připojení Gibraltaru, expanze do francouzského Maroka a Alžírsku. V sociální sféře se zasazovali o potrestání těch, kdož spekulovali s nevědomostí a bídou lidu. V roce 1934 se JONS sloučila s falangou.

Falange Española (FE)⁹⁸ vstoupila na politickou scénu 29. října 1933 v osobě právníka a syna španělského diktátora z dvacátých let, José Antonia Primo de Rivery, kolem něhož se soustřeďovala skupina mladých fašistů a nacionalistů a kterému se založením této úderky pomáhal letec Julio Ruiz de Alda (*1897 - †1936). Během prvních měsíců své existence falanga nabrala asi 2000 členů, z nichž většina pocházela z kruhů tradicionalistické monarchistické pravice a jejich ztotožnění s fašismem bylo spíše povrchní. Vlivnou složkou

⁹⁶ PAYNE, Stanley, *Falange. A History of Spanish Fascism*, London, 1962, s. 59

⁹⁷ Podobné formulace lze najít v programu NSDAP či v Mussoliniho „Chartě práce“.

⁹⁸ Ve španělštině „fe“ znamená „víra“, tudíž tato zkratka Falange Española měla i symbolický význam.

hnutí se stali studenti, kteří vytvořili první fašistický odborový svaz – *Španělský univerzitní syndikát (Sindicato Español Universitario – SEU)*. Věkový průměr stranického členstva byl poměrně nízký a lze říci, že falanga byla „nejmladší španělskou stranou“. Ledesma Ramos dokonce požadoval, aby nebyl přijímán nikdo starší 45 let. Velká část mladých falangistů pocházela ze zámožných rodin a jejich revoltu lze chápat jako vzpouru proti usedlým konzervativním rodičům. Tito lidé pod vedením M.D.Barreta v březnu 1933 vydali první (a zároveň poslední) číslo časopisu *El Fascio*, kde byly otištěny překlady článků z tiskových orgánů německých a italských fašistů. Slovy José Antonia: „Taktika fašismu je násilí. Jeho ideou je jednota. Fašismus se zrodil, aby vtiskl víru, která nebude ani pravou..., ani levou..., ale vírou kolektivní, integrální, nacionální...“.⁹⁹ Falanga tedy odmítala, že by byla levicová nebo pravicová, nýbrž se definovala jako všenárodní.¹⁰⁰

JUDr. José Antonio Primo de Rivera (*1903 v Cádiz \dagger 1936 v Alicante) byl mimořádně přitažlivou a zajímavou osobností. Šarm a eleganci mu přiznávali i jeho političtí odpůrci – byl sečtělý, vzdělaný a nadaný novinář, zábavný společník, zdvořilý gentleman, vždy oděný v drahém obleku. Po otci zdědil nejvyšší šlechtický titul v zemi a i jeho zájmy byly aristokratické – znalectví vín či sběratelství britských rytin s dostihovou tematikou to dosvědčují více než výmluvně. Byl miláčkem madridské „high society“, playboyem a bonvivánem. Jen stěží si lze tohoto uhlazeného anglofilského intelektuála a elegána představit, jak ve fraku agituje před masami zproletarizovaných dělníků a přesvědčuje je o správnosti fašistické ideologie. Chyběla mu Hitlerova agresivnost či Mussoliniho fanatismus, přesto stanul v čele španělských fašistů. Sám o sobě napsal: „Já bych zřejmě nemohl být vůdcem nikdy. Zvyk o všem pochybovat, stejně jako smysl pro ironii, kterými se vyznačujeme my, kdož disponujeme určitou intelektuální zvědavostí, nám znemožňují hlásat bez zaváhání ona kategorická poselství, která se očekávají od vůdců mas.“¹⁰¹ Podobného názoru bylo více lidí – na jeho adresu byly utroušeny ironické narážky, že svým vystupováním připomíná spíše britského labouristu Ramsaye MacDonalda než Mussoliniho, či že by z něj byl ideální předseda Mezinárodní antifašistické ligy. I přes pochybnosti své i mnohých jiných o jeho vůdcovských schopnostech došel José Antonio k přesvědčení, že Španělsko fašismus potřebuje a jeho propagátorem může být jen on sám. Ač byl fašista, Hitler ho vůbec nenadchl a v záchvatech patriotismu byl ochoten vidět jako spasitelského vůdce

⁹⁹ HRBATA, František, Cesta španělské falangy k moci, in: Historický časopis 20 (1972), s. 252

¹⁰⁰ S levicí ji nicméně spojovala negace kapitalismu a nepřátelský vztah k buržoazii, kterou však nedefinovala na základě jejího vlastnictví, ale egoistického životního stylu. Odmítána byla buržoazní morálka, nikoliv majetek.

¹⁰¹ CHALUPA, Jiří, Zápisky o válce občanské, Praha, 2002, s. 34, cit. v: DÁVILA, Sancho, Hacia la historia de la Falange: Primera contribución de Sevilla, Jerez de la Frontera, 1938, s. 24

země nejen Roblese, ale příležitostně i Prieta nebo dokonce Azaňu. Nejvíce ho odpuzovala průměrnost a bezbarvosť většiny španělských politiků. Předpokladem k úspěchu bylo získat si náklonnosť domácí tradicionalistické pravice, sjednotit rozdrobené fašistické skupiny do jedné strany a získat přízeň a posléze finanční podporu od italských fašistů.

V průběhu španělské vládní krize v říjnu 1933 se José Antonio setkal v Římě s ducem, který byl idolem pro většinu španělských fašistů; teprve později vyměnili italský vzor za německý. Obdivoval duceho imperialismus, stejně i on chtěl „Velké Španělsko“ zahrnující celý Pyrenejský poloostrov s Lisabonem jako hlavním městem, katalánským praporem jako státní vlajkou a jediným úředním jazykem španělštinou. V podzimních dnech roku 1933, v předvečer vítězství pravice ve volbách, shledal José Antonio vhodnou příležitost k definitivnímu konstituování zatím mlhavé organizace pod názvem **Fascismo Español (Španělský fašismus)**, který byl velice záhy nahrazen označením *Falange Española*. Stalo se tak 20.října 1933 a nová politická strana si do štítku vepsala princip násilí a jako jedinou uznávanou „dialektiku pěstí a pistolí“. Tento radikalismus vyhovoval zhýčkané a nemorální mládeži z vyšších kruhů a deklasovaným dělníkům, kteří přešli od anarchismu k fašismu. Právě z této society se mimo jiné rekrutovala falangistická členská základna, jejíž většina byla mladší 21 let.¹⁰²

Soustavné finanční problémy a snaha organizovat vlastní dělnické hnutí vyústily 11.února 1934 ve sloučení falangy a JONS do nové strany **Falange Española y de las JONS** pod vedením J.A. Primo de Rivery. Byl to oboustranně výhodný podnik – zatímco José Antonio chtěl rozšířit členskou základnu, Ledesma Ramos potřeboval rozsáhlé společenské kontakty a styky s konzervativní pravíci, jimiž disponoval jeho spojenec. Monarchisté totiž více důvěřovali synovi bývalého diktátora pro jeho aristokratický původ. V srpnu 1934 sebevědomí falangisté založili fašistické odbory **CONS – Confederación de Obreros Nacional-Sindicalistas (Konfederace národně odborových dělníků)**, jejichž členy byli převážně taxikáři a číšníci. Nicméně co do počtu členů CONS absolutně nemohly konkurovat masovým organizacím UGT a CNT. V listopadu téhož roku byl vyhlášen program (27 bodů) organizace vystupující pod komplikovaným názvem *FE de las JONS*. Jejím záměrem bylo očistit vlast od „prohnilého liberalismu“ a ideálem státního zřízení byla diktatura s hlubokou úctou ke katolicismu a idealismu. Mnohé pasáže programového prohlášení připomínaly volební hesla socialistů: právo na práci pro každého, sociální revoluce, nekompromisní odsouzení kapitalismu, přerozdělení zemědělské půdy, podpory v nezaměstnanosti,

¹⁰² PAYNE, Stanley, tamtéž, s. 90

osvobození venkova od bídy atd.¹⁰³ Kritika systému, kdy statisíce lidí hladoví a několik jedinců se utápí v přepychu nápadně připomínala rétoriku komunistů – ostatně tak jako v celé Evropě, měl i ve Španělsku fašismus mnoho styčných bodů s komunismem. José Antonio dával najevo, že ví o utrpení dělníků a rolníků a měl i pochopení pro jejich příklon k marxismu. Avšak marxismus nebyl španělský; jeho případné vítězství označoval jako „cizí invazi“. Navíc třídní boj, který marxisté hlásali, by oslabil stát. Tomu by fašisté předešli násilným sjednocením země v systému, který by neumožňoval vykořisťování dělníka zaměstnavatelem. V devátém paragrafu falangistického programu se psalo: „Odmítáme systém kapitalistický, který necítí lidových potřeb, odlišuje, možno-li tak říci, soukromé vlastnictví a hromadí dělníky v netvárných masách, vystavených bídě a zoufalství... Odvedeme elán dělnických tříd, svedených dnes marxismem, na cestu přímé a účinné účasti na velikém díle národního státu... Náš režim naprosto znemožní třídní boj, tím spíše, že všichni, kdo spolupracují na výrobě, budou tvořit organický celek v tomto režimu.“¹⁰⁴ Realita však byla diametrálně odlišná od fašistických proklamací. Ač brojili proti kapitalismu, svým počínáním ho fakticky bránili, neboť bojovali za práva velkopřemyslníků, kteří jejich hnutí finančně podporovali.

Vedle Mussoliniho a španělských monarchistů byl významným mecenášem falangy průmyslník, multimilionář a intrikán **Juan Albert March y Ordinas**, který za Azaňovy vlády úspěšně sabotoval španělskou ekonomiku. Měl prsty snad ve všech aktivitách namířených proti republice. Již ve svých dvaceti letech vlastnil několik lodí a stál v čele pašerácké bandy. Nahromadil obrovské bohatství pašováním tabáku s němým souhlasem štědře podplácených úředníků. V letech první světové války dodával pohonné hmoty německým ponorkám ve Středozemním moři a Angličany zásoboval špionážními zprávami. Po válce March získal monopol na výrobu a prodej cigaret, investoval do cukrovarnického a chemického průmyslu, do uhelných dolů a těžby nafty. Po pádu vojenské diktatury byl obviněn z uplácení úředních osob a v červnu 1932 odsouzen na 17 měsíců do vězení. Po vynesení rozsudku prohlásil: „Buď skončuje republika se mnou, nebo já skončuji s republikou.“¹⁰⁵ Trest si však neodpykal – velice záhy utekl i se svým dozorcem a správcem věznice v Alcalá de Henares, které oba tučně odměnil. 16. února nečekal na volební výsledky, neboť si byl jistý, že nová vláda ho opětovně pošle do vězení a odešel do Francie, kde začal pracovat na devizové burze proti oslabení pesety a rovněž fungovat jako bankéř pro armádní důstojníky, kteří osnovali spiknutí

¹⁰³ tamtéž, s. 91

¹⁰⁴ VAJTAUER, Emanuel, tamtéž, s. 199

¹⁰⁵ CÍLEK, Roman, Krvavá předehra. Španělsko 1936 – 1939: občanská válka a zahraniční intervence, Praha, 2004, s. 15

za účelem svržení vlády. March ze svého nekale nabytého majetku, který čítal kolem dvaceti milionů britských liber, sponzoroval Roblesovu CEDA, nakupoval zbraně pro fašistické úderné skupiny a poskytoval úvěr každému, kdo bojoval proti republice, čímž se nemalou měrou zasloužil o její pád.

Falanga se až do vypuknutí občanské války nacházela na periférii politického spektra. V parlamentních volbách roku 1933 získala jediný mandát – do cortesů byl zvolen pouze její vůdce, a tak se její každodenní činnost vybíjela v mimoparlamentních provokacích a pouličních srážkách s anarchisty, socialisty a komunisty. Pravicové a katolické kruhy zatím fašistům nepřikládaly větší význam, neboť jejich program byl příliš průhledný a taktika příliš riskantní. Roblesova CEDA se od falangy distancovala a navíc jí přetahovala potenciální příznivce, čímž jí znemožnila vytvořit si masovou základnu. Sám Gil Robles se pohyboval uvnitř mantinelů parlamentní demokracie a nemínil si své postavení komplikovat paktováním s fašistickými radikály. Falanga však nebyla lhostejná rojalistům, se kterými se již v srpnu 1933 José Antonio dohodl v tzv. *Smlouvě z El Escorial*, že budou jeho stranu finančně podporovat výměnou za to, že se nebude stavět proti restauraci monarchie a bude s nimi napříště konzultovat své politické aktivity. Falangisté tak byli již od svého vzniku pupeční šňůrou svázáni s ultrakonzervativní monarchistickou pravicí. Avšak ani vztahy s rojalisty nebyly zcela harmonické – José Antonio nesnášel Calva Sotela a smetl se stolu jeho žádost o vstup do falangy. Situaci navíc komplikovaly vnitrostranické neshody uvnitř falangy, které souvisely s jejím složením. José Antonio se dostal do sporů se starými předáky JONS, zejména s Ledesmou Ramosem, který mu vytýkal malou radikálnost, podceňování významu revoluce a vyhrožoval vystoupením JONS z falangy. Rozpory vyústily vyloučením Ledesmy a několika jeho souputníků ze strany v lednu 1935. Tito lidé se posléze neúspěšně pokusili založit vlastní fašistickou stranu, ale jejich úsilí skončilo nezdarem. Ledesma Ramos se poté vrátil na své místo poštovního úředníka a po vypuknutí občanské války byl jako známý fašista zastřelen.

V průběhu levicového povstání v roce 1934 dostoupily vrcholu násilnosti mezi falangisty a levičáky. I na Josého Antonia bylo podniknuto několik atentátů. Falanga sama rozdmýchávala nepokoje a ozbrojené srážky v ulicích s cílem podkopat základy republiky. Vše se dělo za tiché podpory španělské pravice a za finanční podpory Mussoliniho Itálie, která falanze od léta 1935 posílala třicet tisíc peset měsíčně.¹⁰⁶ Když však na podzim Španělsko odsoudilo ve Společnosti národů italskou invazi do Habeše, poněkud ochladly

¹⁰⁶ PAYNE, Stanley, tamtéž, s. 95

duceho sympatie ke španělské pravici a byl zdrženlivý při poskytování finanční pomoci stranám, jež o ni žádaly. Volby v únoru 1936 potvrdily další stagnaci – falanga ztratila jediné poslanecké křeslo v cortesech a její členská základna čítala pouhých 25.000 lidí. Ve Valladolidu, který byl baštou jejích příznivců, získala pouze 4% hlasů.¹⁰⁷ Několik dní po sesazení Alcalá Zamory hodil kdosi 15. dubna, při oslavách výročí vzniku republiky, bombu na Azaňu. Tento neúspěšný pokus o atentát se připisoval falangistům. Pouliční bitky a přestřelky mezi Mladými socialisty a fašisty se stávaly téměř každodenní rutinou. Falanga se uchýlila k teroristickým akcím, jejichž cílem bylo zastrašit stoupence levice. Předseda vlády proto nechal uzavřít hlavní stan falangistů v Madridu a 15. března byl zatčen José Antonio, což nebyl příliš prozíravý skutek, protože ve skutečnosti byl fašistický vůdce umírnějícím elementem a bez něj se falanga stala neřízenou střelou. Navíc se kolem jeho osoby začal vytvářet kult mučedníka.

Ačkoliv se fašisté nestali rozhodující politickou silou, porážka CEDA ve volbách a její ústup do pozadí, jim otevřely perspektivu stát se dominantní silou v pravicovém táboře. Do falangy přešla většina členů JAP a fašistická úderka tak nyní disponovala téměř 30.000 členy.¹⁰⁸ Rovněž mezinárodní situace fašistům nahrávala – ve většině evropských zemích byly u moci autoritativní pravicové režimy, úspěchy Německa a Itálie ve vnitřní i zahraniční politice byly zjevné. Dokonce i Serrano Suñer, který vedl mládež CEDA, se po volbách rozhodl přejít k falangistům. Přes něj začali navazovat kontakty s armádou, především s generálem Frankem (Suñer byl jeho švagr), Molou a Sanjurjem. Tak se začala formovat politická aliance armády a fašistů. Falanga prozatím nadále setrvala v postavení „strany ulice“, která se soustřeďovala na teror a atentáty a politické činnosti se příliš nevěnovala.

Za povšimnutí stojí postoj José Antonia k násilí jako falangistické doktríně. V politickém programu hnutí bylo uvedeno, že: „Násilí může být legitimní, pokud je používáno ve jménu ideálu, který jej ospravedlní. Pravda, spravedlnost, vlast budou hájeny násilím, když proti nim někdo bude násilím útočit... Španělská falanga ovšem nikdy nebude používat násilí jako nástroj útlaku... Násilí má být používáno jako historická síla.“¹⁰⁹ Ačkoliv ve třicátých letech bylo na španělské politické scéně násilí přítomno, žádný politik jej neobhajoval s takovou vehemencí, jako právě vůdce fašistů. José Antonio pohrdal liberalismem, marxismem i kapitalismem pro jejich materialismus a nepoetičnost. Byl romantik a idealista, pro kterého nehrály roli peníze a hmotné statky, ale ideje. Jedinec nemohl být významný sám o sobě, ale

¹⁰⁷ HRBATA, František, tamtéž, s. 253

¹⁰⁸ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 43

¹⁰⁹ PAYNE, Stanley, Franco y José Antonio, Barcelona, 1997, s. 190

pouze jako součást kolektivu, který se podílí na realizaci vznešených ideálů, třeba se zbraní v ruce. Život podle něj nemá cenu, pokud jej člověk neobětuje na oltář nějakého velkého díla. Ideálem španělských fašistů byl zkrátka autoritativní totalitní silný stát, který má uskutečňovat „historické úkoly vlasti“, dosáhnout vnitřního míru a dát národu optimismus.

Ucelená doktrína španělského fašismu byla zformována na přelomu let 1935 a 1936 a je třeba zdůraznit, že tato ideologie v sobě snoubila dvě protichůdné orientace. Na jedné straně byl jejím pilířem neotradicionalismus mající řadu shodných rysů s karlismem a na straně druhé se inspirovala v moderně. Falangisté kritizovali karlisty za přehnané lpění na dynastické loajalitě a absenci moderních sociálních programů, ale inspirovali se v jejich úctě k tradici a náboženským hodnotám – ideální falangista měl být zpodobňován jako Ježíšův politický válečník. Zároveň však chtěli v duchu moderny bořit vše staré a prohnít po vzoru italských fašistů. Zkrátka cílem falangy bylo, jak uvedl jeden z jejích teoretiků Federico de Urrutia: „...zabít starou duši liberálního, dekadentního, zednářského, materialistického a pofrancouzštělého devatenáctého století a znovu se nechat proniknout duchem císařského, hrdinského, střízlivého, kastilského, duchovního, legendárního a rytířského 16.století.“¹¹⁰

Španělský fašismus byl hnutím západoevropským a proto do určité míry umírněnějším než extrémně pravicová hnutí ve střední a východní Evropě. Příznačná byla absence antisemitismu a zruďné teorie eliminace celých společenských skupin, které se vymykaly fašistickým dogmatům. Falanga se ani neprofilovala jako rasistická strana – Španělé nebyli označováni za vyvolený národ, který by měl právo vládnout celé Evropě a také imperiální ambice byly omezené na oblast Pyrenejského poloostrova a přilehlých afrických území. To bylo patrně dáno geografickou polohou země, která neumožňovala expanzi do Středomoří, které měla v záměru ovládnout Itálie. V dějinách Španělska nehrál roli ani tak politický program falangy jako její úloha – stala se úderkou pravicových stran, které si na ulici vyřizovaly účty se svými levicovými nepřáteli. K tomu, že se politické násilí stalo běžnou součástí veřejného života ve Španělsku, přispěla falanga výraznou měrou. Nebyla však jediná, kdo používal násilí za cílem uskutečnění svých idejí – na straně levice bylo stejné množství zanícených pouličních bojovníků, ať už z řad anarchistů, socialistů nebo komunistů.

Uvězněný fašistický vůdce se zapojil do příprav povstání, ale měl již od počátku pochybnosti o jeho úspěchu. Nedůvěřoval generálům, které považoval za zbabělce už z toho důvodu, že to byli oni, kdo v roce 1930 „zradili“ jeho otce. Se značnou skepsí rovněž nahlížel na budoucí uspořádání vzešlé z úspěšného provedení puče – byl si vědom toho, že vítězi se

¹¹⁰ BEEVOR, Antony, Španělská občanská válka, Praha, 2004, s. 45

mohou stát jen konzervativci, klerikálové a velkostatkáři, kteří nebudou mít žádný zájem na modernizaci země, ani na ustavení nacionálně-syndikalistického státu. Vedoucí činitelé povstání neměli v záměru realizovat falangistický program sociální revoluce a modernizace, ale chtěli vrátit Španělsko před rok 1931. Poté, co bylo zjevné, že povstání nebude několikadenní záležitostí, ale vyústí v krvavou občanskou válku, se José Antonio zhrozil a začal volat po míru a odpuštění. Nakonec se s povstalcí zcela rozešel, neboť ti hájili pouze zájmy oligarchie a bránili pronikavým společenským změnám.¹¹¹ Neměl vepsáno v osudu, aby se stal otcovým nástupcem v čele státu – 20. listopadu 1936 byl ve vězení v Alicante popraven. Ve Frankově režii byl následně budován jeho kult, který se udržel po další dvě generace. To, že se nedlouho před smrtí José Antonio s povstalcí názorově rozešel, bylo pečlivě zamlčeno stejně jako jeho averze vůči generálovi z El Ferrolu. Bez svého vůdce se falanga stala mnohem tvárnější hmotou v caudillových rukou, který si ji později přizpůsobil k obrazu svému. Republikáni prokázali popravou fašistického vůdce Frankovi velkou službu – nejen, že v průběhu války obratně využíval jeho kult, ale kdyby zůstal naživu, bezpochyby by generálovi značně zkomplikoval život a nedopustil přetvoření falangy ve stafáž jeho osobní diktatury. Bylo by bezpochyby velmi zajímavé sledovat vztahy těchto dvou mužů v průběhu války a hlavně po ní...

¹¹¹ PAYNE, Stanley, Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español, Barcelona, 1997, s. 162

5. Nástup pravice a *bienio negro* (1933-1935)

Napjatá situace na venkově, odpor extremistů proti aplikaci zákona na ochranu republiky¹¹² a všeobecná nespokojenost veřejnosti s liberálně-socialistickou vládou pod vedením Manuela Azañi gradovala na počátku září 1933. Již v lednu došlo v mnoha městech Katalánska, Aragonu a Andalusie k násilným nepokojům. Zvlášť tragický případ se odehrál v Casas Viejas, vesnici v jihoandaluské provincii Cádiz a baště FAI. Místní sekce anarchistické CNT tam 11. ledna obsadila pozemky jednoho z největších španělských statkářů – vévody de Medina Sidonia a vyhlásila ustavení libertářského komunismu. Následoval střet s občanskými gardami, jehož výsledkem byl útek všech obyvatel z vesnice. Pouze osm vesničanů se ukrylo v chatrči, obklíčené muži z *Guardia Civil*. Zemědělci se odmítli vzdát, načež garda jejich úkryt podpálila – za oběť padlo šest lidí a v následných odvetných potyčkách zemřelo dalších čtrnáct lidí.¹¹³ Tato děsivá epizoda probudila vzpomínky na Castilblanco v Extremaduře, kde v prosinci 1931 po klidné demonstraci občanské gardy zastřelily jednoho zemědělce a na Arnedo nedaleko Zaragoza, kde postříleli skupinu socialistů. Výsledkem bylo mnoho mrtvých a zraněných, které měl na svědomí velitel *Guardia Civil* generál Sanjurjo. Levice a odboráři požadovali jeho okamžité odvolání. Azaña však s personální výměnou otálel, neboť se obával zvýšení nepřátelství konzervativců vůči republice. Reakce premiéra na Castilblanco a Arnedo nijak nezlepšila mínění pravicových sil o republice – aby uspokojil levice a zabezpečil spojenectví s PSOE, Sanjurja převedl a fakticky degradoval do pozice velitele pohraniční policie. Zhrzený generál následně v srpnu 1932 organizoval monarchistický puč v Seville, který byl rychle potlačen; sám jeho iniciátor poté uprchl do Portugalska. Pučisté si uvědomili, že návrat krále Alfonse XIII. ani nová diktatura ve stylu Prima de Rivery nepředstavují reálné a životaschopné alternativy současného republikánského zřízení.

Všechny tyto pohnuté události a neúčast některých vládních poslanců při důležitých hlasováních způsobila, že opozice vládu přehlasovala a některé důležité reformní zákony nebyly přijaty. Předseda vlády vyzval 7.září prezidenta republiky Zamoru, aby vládu buď demonstrativně podpořil, v opačném případě pohrozil demisí svého kabinetu. Prezident odpověděl vyhýbavě, což byl pro Azañu signál, aby odstoupil. Vláda den nato podala demisi,

¹¹² Zákon na ochranu republiky čelil extremismu, a to jak levicovému, tak pravicovému. Jako trestné činy byly prohlášeny všechny akce proti republice a jejím orgánům, jakož i monarchistické agitace a stávky politického rázu. Byl pozastaven tiskový orgán komunistů „Mundo Obrero“ a klerikální list „El Debate“.

¹¹³ ELLWOOD, Sheelagh, Franco. Člověk, voják, diktátor, Brno, 1999, s. 66

bylo přerušeno zasedání parlamentu a prezident zahájil konzultace s leadery politických stran o řešení nastalé vládní krize. Konsensus vyzněl ve prospěch ustavení vlády republikánské koncentrace bez účasti socialistů a pod předsednictvím radikála **Alejandra Lerrouxe (12.9. 1933 – 9.10. 1933)**. 12. září byla nová vláda jmenována prezidentem a její složení bylo téměř shodné jako té předchozí s tím rozdílem, že socialistické ministry nahradili radikálové a šéfem vlády se namísto Azañi stal Lerroux. Kabinet disponoval parlamentní většinou, neboť v opozici se vystřídali socialisté s radikály, kteří měli zhruba stejně početný poslanecký klub. Nová vláda se zavázala upevnit pošramocenou státní autoritu, učinit přítrž plýtvání se státními financemi a vyhlásit amnestii politických provinilců (zejména monarchistů podílejících se na Sanjurjově puči). Zhrzení socialisté se po svém vypuzení z vlády usnesli, že napříště již nikdy nebudou spolupracovat s buržoazními stranami a nebudou se podílet na žádné republikánské vládě. Jménem PSOE podal její předák Indalecio Prieto návrh na vyslovení nedůvěry vládě; rovněž Azaña označil Lerrouxovu vládu za nebezpečnou a osudnou pro existenci republikánskému režimu a ostře kritizoval proponovanou amnestii monarchistických pučistů. 3.října z vlády vystoupila galicijská ORGA a katalánská *Esquerra*, čímž kabinet ztratil v cortesech většinu a byl donucen odstoupit. Lerroux ostře slovně napadl Azañu a obvinil ho z intrik vedoucích k pádu jeho vlády.¹¹⁴ Socialisté v této situaci trvali na parlamentním hlasování o dodatečném vyslovení nedůvěry vládě, neboť tím by znemožnili opětovné pověření Lerrouxe k sestavení nového kabinetu. K tomu následně došlo a prezident přijal Lerrouxovu demisi, který za jediné možné řešení označil rozpuštění cortesů.

4.října 1933 prezident Zamora konzultoval s odborníky a politiky nastalou situací a jako nejrozumnější řešení se mu jevila vláda nejširší republikánské koalice, která měla rozpustit parlament a připravit zemi na volby. Hlava státu začala hledat vhodného kandidáta do funkce šéfa přechodné vlády, nejlépe nestraníka majícího autoritu a důvěru v politických kruzích. V úvahu připadali právník a nezávislý poslanec Sánchez Román; lékař, literát a vědecký pracovník Gregorio Marañon; děkan právnické fakulty Madridské univerzity González Posada a Manuel Pedregal, který působil v letech 1922-23 jako ministr financí a po nástupu diktatury odešel z politiky. Všichni kandidáti byli negováni jak socialisty, tak radikály a konzervativními republikány. Přechodný kabinet nakonec sestavil radikál **Diego Martínez Barrio (9.10. 1933 – 19.12. 1933)**, který dostal zmocnění k rozpuštění cortesů a přípravu a organizaci voleb. 9.října byl rozpuštěn parlament, který v současné situaci už neodpovídal skutečnému rozložení sil (strany se štěpily a slučovaly) a rozešel se v průběhu let i s veřejným

¹¹⁴ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 118

míněním, neboť byl výsledkem počátečního republikánského entusiasmů, který již ze společnosti vyprchal.

Volby z 19. listopadu 1933 byly prvními všeobecnými volbami do řádného parlamentu v éře republikánského režimu – první volby z června 1931 byly faktickým vyjádřením prudkého vzplanutí vášnivého republikanismu a pasivity monarchistů. Tyto druhé volby lze chápat jako korekturu tehdejší mimořádné situace poznamenané emocemi. Levicové strany vstoupivši do Barriovy vlády se pokusily o vytvoření kandidátky koalice vládních stran, což vzápětí radikálové negovali, neboť očekávali, že samostatný postup jim přinese více hlasů. Pravice se semkla na náboženské a antimarxistické bázi a spoléhala na znechucení lidí z předchozí středo-levé Azaňovy vlády. Ani předvolební kampaň se neobešla bez pouličních potyček mezi pravicí a levicí – kontroverzní předák socialistů Largo Caballero se dokonce spojil s anarchosyndikalisty s cílem vyvolat den před volbami revoltu. Pravice masově agitovala a šla do voleb jednotná, zatímco levice byla rozeštvaná. 19. listopadu se konalo první kolo předčasných voleb, druhé kolo bylo vypsáno na 4. prosince. Počet oprávněných voličů byl 12.942.000, z toho 48,15% mužů a 51,85% žen, které volily poprvé.¹¹⁵ Většinový systém přivodil jasné vítězství pravici, která získala 170 mandátů navíc, zatímco levice jich více než 180 ztratila. Pravice si nejlépe vedla v Kastilii, Aragonu, Extremaduře a Navaře, zatímco levice zvítězila tradičně v Madridu, Asturii, Granadě, Cordobě, Seville a Bilbau. Nejsilnější stranou se stala katolická CEDA, která obdržela 113 mandátů, druhé místo náleželo centristicko-pravicovým radikálům s 80 mandáty a na třetí pozici skončili socialisté, kteří ač ztratili v důsledku většinového systému polovinu křesel, volilo je více lidí než v roce 1931. I přes značné oslabení zůstala PSOE nejsilnější levicovou stranou. Zcela propadli radikální socialisté, kterým zůstala jen tři křesla oproti dosavadním 59. Rovněž Azaňova Republikánská levice utrpěla velkou porážku (ztráta 20 mandátů). Polepšili si agráři (13 mandátů navíc) a katalánská *Lliga* (o 21 křesel více). Poprvé získali zástupce v cortesech komunisté (Cayetano Bolívar za provincii Málaga) a fašisté (José Antonio Primo de Rivera a Francisco Moreno Herrera za Cádiz). Anarchisté jako tradičně, věrní své taktice přímé akce, volby bojkotovali a nadále před aktivním vstupem do politiky preferovali pouliční boje a záškodnické akce proti republice. Dali najevo, že jsou ochotni hlasovat pro konkrétní cíle, jako byl pád monarchie v roce 1931, ale nikdy pro nějaký politický program. Tím do značné míry oslabili celou levici, neboť téměř půlmilionová CNT disponovala značným voličským potenciálem – v hlavních anarchistických oblastech nevolilo 40 – 45% lidí.¹¹⁶ Do parlamentu

¹¹⁵ Zprávy politické, 18/33, 23.11.1933

¹¹⁶ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 37

se nedostaly ani výrazné intelektuální osobnosti jako prof. Marañon a Ortega y Gasset či výrazní politici Marcelino Domingo za radikální socialisty a leader galicijských autonomistů (ORGA) Casares Quiroga. Předsedou cortesů byl zvolen **Santiago Alba y Bonifaz** (*1872 - †1949), který byl za monarchie ministrem financí, po ustavení vojenské diktatury odešel do francouzského exilu, odkud se vrátil po vyhlášení republiky, aby zastával vysoké ústavní funkce. Po vítězství frankistů v roce 1939 znovu emigroval a do Španělska se již nikdy nevrátil. Souhrnně parlamentní volby z 19. listopadu a 4. prosince 1933 dopadly následovně:¹¹⁷

Politická strana (hnutí)	Mandáty
Španělská konfederace nezávislých pravicových stran (CEDA)	113
Radikální republikánská strana (PRR)	80
Španělská socialistická dělnická strana (PSOE)	58
Agrární strana	39
Renovación Española (monarchisté)	32
Regionální liga Katalánska (Lliga)	24
Katalánská levice (Esquerra)	23
Konzervativní republikánská strana a Pokroková strana	18
Liberálně demokratická strana	9
Republikánská levice (IR)	7
Radikálně socialistická strana (PRS)	3
Anarchisté (Federales)	2
Falange Española (FE)	2
Komunistická strana Španělska (PCE)	1
Ostatní	76

16. prosince podala demisi vláda Martíneze Barria a po poradě prezidenta republiky s předsedy politických stran bylo jako nejvhodnější řešení povolební situace uznána vláda radikálů za nejšířší podpory republikánských stran. Prezident se obával levicové reakce v případě vstupu CEDA do vlády, a tak v rámci kompromisu pověřil šéfa druhé nejsilnější strany **Lerroux** sestavením jeho druhé vlády (**16.12. 1933 – 3.3. 1934**). Své rozhodnutí opřel o tvrzení, že Robles není vůdcem vítězné strany, ale koalice stran a tudíž předsednictví vlády náleží radikálům. Konzervativní republikáni a katalánská *Lliga* odmítli účast ve vládě, ale přislíbili jí podporu, stejně jako agráři a Roblesova CEDA. Nová vláda sestávala výhradně z členů radikální strany kromě ministra zemědělství z Pokrokové strany, ministra

¹¹⁷ Převzato z: TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 40

námořnictví Pita Romera (ORGA)¹¹⁸ a ministra komunikací Cida za Agrární stranu, který tvořil spojovací článek mezi vládou a parlamentní pravicí. Krajiní pravice v čele s monarchisty odsoudila *Acción Popular* a agrárníky za jejich podporu vlády a obvinila je ze zpronevěry předvolebních slibů a zrady voličů.

Situace v nových cortesech byla následující: došlo k radikalizaci části PSOE a šéf reformistů Besteiro hovořil o neformálním rozkolu ve straně.¹¹⁹ Caballero byl zklamán zanedbatelným účinkem své spolupráce s Azaňou a začal sledovat daleko militantnější linii, v čemž ho povzbuzovala *Socialistická mládež* a tisíce rolníků vstoupivších do UGT po masivním náborovém úsilí. Nicméně nedošlo k oslabení levicových stran jako celku, neboť ty se dohodly na společném postupu a utvořily jednotnou levou frontu. Jádrem pravice tvořili agráři a *Acción Popular*.¹²⁰ Tyto strany slučovaly velkostatkáře, střední zemědělce a odpůrce Azaňovy agrární reformy. Obě politické formace se v únoru 1934 v oficiálním programovém prohlášení sice postavily na půdu republikánského zřízení, ale jejich skutečné záměry byly nejasné. CEDA považovala republiku za přechodnou státní formu a proto se jí prezident Zamora obával pověřit sestavením vlády, roli zde hrála i vzájemná averze mezi oběma politiky. Gil Robles ho v jeho obavách jen utvrzoval svými výroky a prohlášením, že po svém zvolení vytvoří autoritářský stát. „Zbabělost pravice umožnila těm, kteří se vynořili z žumpy zlotřilosti vzít do rukou osud otčiny“, hřimal katolický politik.¹²¹

Parlament ovládaný pravicí se v následujícím období hodlal soustředit na přijetí zákona o penzijních požitcích kléru a zákona o politické amnestii, který měl umožnit návrat osob vypovězených republikou a osvobození účastníků pokusu o převrat z 10. srpna 1932. Dále byla na programu změna zákona o pozemkové reformě a revize propuštění monarchistických úředníků a důstojníků. V podstatě měly být anulovány veškeré reformy uskutečněné během tzv. „rudého dvoutletí“. Zrušení zákoníku práce zvýšilo nezaměstnanost – bez práce bylo téměř 700 tisíc lidí, z toho 400 tisíc zemědělských dělníků¹²²; platy byly sníženy, a to někde i o polovinu. Ti, kteří protestovali, byli na hodinu propuštěni – neexistovala žádná zaměstnanecká práva a lidé o kterých se vědělo, že volí levici, automaticky přišli o práci. Civilní garda v Andalusii zničila úrodu na půdě, která byla v rámci agrární reformy pronajata bezzemkům. Někteří konzervativní politikové sice uznali, že v krizových oblastech panuje velké utrpení, ale jediným řešením pro ně bylo zvyšování počtu gardistů, aby ochránili

¹¹⁸ Členství P. Romera v Lerrouxově vládě nikterak nezavazovalo stranu ORGA k její podpoře.

¹¹⁹ PRESTON, Paul, *¡Comrades! Portraits from the Spanish Civil War*, London, 1999, s. 176

¹²⁰ *Acción Popular* připojila v této době ke svému názvu přívlástek „agraria“ – Agrární lidová akce.

¹²¹ *Zprávy politické*, 12/34, 7. 10. 1934

¹²² TUÑÓN de LARA, Manuel, *La crisis del Estado: Dictadura, República y Guerra 1923-1939*, Barcelona, 1981, s. 458

majetek statkářů. Rolníci sbírající žaludy, aby měli co jíst, byli zatýkáni jako zločinci a do „hladových pochodů“ se střílelo.

Proponované zákony vyvolaly rozkol v radikální straně – frakce pod vedením Martíneze Barria, který krátce působil jako ministr války a od ledna 1934 jako ministr vnitra, dala najevo nesouhlas s politikou Lerrouxova kabinetu, který se podle jejich názoru bezvýhradně propůjčil cílům pravice. Následně Barrio a spolu s ním i ministr financí Lara odstoupili, což vedlo k vládní krizi a demisi celé vlády. 3.března 1934 byla sestavena již **třetí Lerrouxova vláda (3.3. 1934 – 30.4. 1934)**, jejímiž členy byli opět sami radikálové s výjimkou ministra školství za republikánskou pravici S.Madariagy. Pravicové strany i tentokrát odmítly do vlády vstoupit, ale přislíbily svou další podporu. Levice se bouřila a ústy socialistů z parlamentní tribuny ohlašovala nástup sociální revoluce – ve skutečnosti však před plamennou rétorikou vítězila rozvaha a obavy před možnými následky dalších revolučních pokusů. Neparlamentní levice reprezentovaná CNT organizovala stávky a místy došlo k pouličním nepokojům.

Koncem dubna se předseda vlády dostal do sporu s prezidentem ohledně zamýšlené amnestie monarchistických pučistů. Plánovaná amnestie krajně pravicových elementů podráždila levici natolik, že došlo k vyhlášení generální stávky, četným přestřelkám v ulicích a nepokojům. Prezident Zamora, který nechtěl ztratit důvěru levice odmítl zákon podepsat, načež premiér Lerroux podal demisi. Na jeho místo nastoupil 30.dubna valencijský radikál **Ricardo Samper (30.4. 1934 – 4.10. 1934)**; vláda zůstala v témže složení. Pro Samperovu vládu zůstaly závazné Lerrouxovy direktivy inspirované Roblesem a nový premiér se plně ztotožnil s programem třetího Lerrouxova kabinetu.

Nicméně vláda Ricarda Sampera již nebyla tak stabilní jako předchozí radikální kabinet, neboť v červnu 1934 odešla z radikální strany levá frakce nesouhlasící s rostoucím vlivem katolické pravice na politiku strany a spatřující v tom ohrožení základů republikánského systému. 21 poslanců pod vedením dosavadního místopředsedy M.Barria založilo **Radikálně demokratickou stranu (Partido Radical Demócrata)**, která se prohlásila za pokračovatelku levicově-republikánských idejí, jimž se zpronevěřila stará radikální strana pod Lerrouxovým vedením. Ač rozkol ve vládní straně kabinet bezpochyby oslabil, mravní oporu mu dodalo oficiální přihlášení se tichého spojence Roblese k programu republiky, čímž ulomil hrot svého latentního monarchismu. O upřímnosti Roblesova prohlášení byly vznášeny značné pochybnosti, neboť přesvědčení většiny členské základny CEDA bylo jiné.¹²³ Tímto

¹²³ Na protest proti Roblesovu přihlášení se k idejím republiky opustilo Acción Popular 15 poslanců.

taktickým manévrem si patrně katolický vůdce připravoval půdu pro vytvoření ovzduší příhodného ke vstupu CEDA do vlády.

V první polovině června roku 1934 vzplanul ostrý konflikt mezi Samperovou vládou a katalánskou *Generalidad* skrze agrární reformu. Autonomní vláda levicového charakteru se ideově rozcházela s ústřední vládou: Katalánci pokračovali v programu republikánské revoluce ze 14. dubna 1931, který madridský kabinet opustil po listopadových volbách pod vlivem pravicových stran. Poslanci *Esquerry* a baskické PNV natruc 12. června opustili madridský parlament. Pravice nabádala Sampera k radikálnímu řešení vzniklé situace – zrušit katalánskou autonomii a odvolat *Generalidad*. Premiér se rozhodl nejprve požádat sněmovnu o vyslovení důvěry jeho vládě, aby měl silnější mandát k pozdějšímu jednání s Katalánci. Pravicová většina poslanců kabinet s výhradami podpořila, ale Samper musel počítat s ostrou opozicí autonomistů a levice. Navíc větší část pravice ho kritizovala za příliš měkký postup a slabost v otázce sporu s *Generalidad*.

V polovině září 1934 vůdce CEDA Gil Robles přistoupil ke změně taktiky – od uplatňování vlivu z pozadí nepřímo - prostřednictvím vlády - přešel ke konfrontaci s cílem přímého vstupu do exekutivy. Na mítinku v Covadonga odepřel další podporu Samperově vládě, kterou obvinil z nedůsledného potírání separatismu a levicového extremismu.¹²⁴ Prezident republiky odmítl Roblesovy pokusy o sesazení vlády z obavy před reakcí levice; byl ochoten připustit účast agrárníků a katolíků ve vládě jen v nejkrajnější nutnosti a zároveň usiloval o zbrzdění růstu vlivu pravicových stran, jejichž kvazirepublikanismu se obával. CEDA pro Alcalá Zamoru představovala nedůvěryhodného partnera, který navíc mohl ohrozit jeho setrvání v úřadu. V téže době levice agitovala a připravovala organizaci odporu pro případný další vývoj věci směřující doprava.

I přes vydatnou podporu prezidenta Samperovi, ztráta přízně katolického bloku učinila další trvání jeho vlády neudržitelným. Zástupci pravice a středu se vyslovili pro zřízení většinové centristicko-pravicové vlády, levice naopak požadovala rozpuštění parlamentu a nové volby. Radikálové byli ochotni vstoupit do nové vlády pouze bude-li jejím sestavením pověřen Lerroxx. CEDA požadovala křesla ministra vnitra, spravedlnosti, zemědělství a práce. Oproti tomu od socialistů se dal očekávat odpor proti jakékoliv buržoazní vládě. Prezident byl ve svízelné situaci – ač byla CEDA nejsilnější stranou v zemi, obával se jí pustit k moci kvůli Roblesově nevyzpytatelnosti a jeho latentnímu monarchismu. Stejně tak napjatý vztah měl Alcalá Zamora k vůdci radikálů Lerroxxovi v důsledku dubnového sporu o

¹²⁴ TUSELL, Javier, *La Segunda República*, Madrid, 1997, s. 183

amnestie. Prezident neměl na politické scéně oporu nalevo ani napravo a mezi politiky se nikdy netěšil skutečné popularitě. Zatímco levice v něm viděla bývalého důvěrníka královny-regentky Marie Kristiny, královského ministra a bigotního katolíka, pravice ho vinila z nedostatku charakteru. Ostatně v době polarizace společnosti na dva nesmiřitelné tábory nemohl nadstranický neutrální prezident vzbuzovat ničí sympatie.

Aniž došlo k hlasování o nedůvěře, Samper 1. října 1934 odstoupil a 5. října nastoupila do úřadu **čtvrtá Lerrouxova vláda (5.10. 1934 – 3.4. 1935)**, tentokrát již koaličního charakteru – vedle osmi radikálů tvořili exekutivu dva agráři, jeden liberální demokrat, jeden nezávislý a tři ministři CEDA. Vláda se opírala o parlamentní většinu a mohla počítat i s podporou monarchistů, *Lligy* a baskických autonomistů – kromě vládních 244 poslanců ji podporovalo dalších 105, zatímco opozice disponovala pouhými 108 mandáty.¹²⁵

Alespoň krátce se zmíním o nových ministrech. Místopředsedou vlády se stal leader agráriků Martínez de Velasco, povoláním právník. Tento muž byl politicky činný již v dobách monarchie – v poslední královské vládě zastával funkci státního podsekretáře na ministerstvu spravedlnosti. Založení Agrární strany a její přistoupení k *Mezinárodnímu agrárnímu bureau* v Praze bylo hlavně jeho dílem. Lerrouxovou pravou rukou a nejhrolivějším stoupencem byl ministr vnitra Vaquero; tento bývalý učitel zahájil politickou kariéru v radikální straně až po vyhlášení republiky. Katolíky reprezentoval kromě Roblese ministr spravedlnosti Aizpún, vynikající právník a řečník. Resort práce spravoval Anguera de Sojo, který patřil k nejkonzervativnějšímu křídlu CEDA; za monarchie byl prezidentem vrchního soudu v Barceloně. Jako Katalánc měl v zemi respekt, který využil při budování stranických organizací CEDA na území Katalánie s cílem oslabit zde vliv sice konzervativní, ale separatistické *Lligy*.

Vstup CEDA do vlády zapůsobil na španělskou levici jako časovaná bomba. V den jmenování nové vlády došlo k revolučnímu pokusu, který PSOE ohlašovala již dříve, bude-li Roblesova strana u moci. Jednotná fronta socialistů, komunistů a anarchistů byla připravena zvrátit stávající demokratický řád a nahradit jej federativní socialistickou republikou. Události v Německu a Rakousku podnítily levici k jednotné akci. Plán předpokládal ovládnutí vládních budov, vojenských objektů a komunikací; povstalci disponovali množstvím všech druhů zbraní. Generální stávkou v Madridu, Asturii, Baskicku a Katalánsku přerostla v ozbrojený boj; mimořádně těžké boje probíhaly v hornické provincii Asturii, která byla zcela pod vlivem komunistů. Ti prosazovali vytvoření „Asturské sovětské republiky“, kde by byla moc předána

¹²⁵ Zprávy politické, 12/34, 7.10.1934

výborům dělnických, rolnických a vojenských zástupců. Včas provedená protiopatření umožnila vládě energicky zasáhnout. Asturské horníky zmasakroval generál Francisco Franco Bahamonde, který prohlásil: „Nemohu pochopit proč, když to přeci nejsou netvoři ani divoši, nemají úctu k vlasti a hierarchii hodnot, bez nichž se slušný člověk neobejde.“¹²⁶

Boje trvaly téměř 14 dnů a materiální škody dosáhly 200 milionů peset.¹²⁷ Zahynulo více než 2000 povstalců a kolem 4000 jich bylo raněno, značně utrpěly i vládní síly. Generál Yagüe prosadil nasazení oddílů Cizinecké legie a koloniálních jednotek Marokánců, kteří se vyznačovali obzvláštní brutalitou. Povstání levice mělo jejími slovy podpořit republiku, upevnit demokratický organismus a eliminovat krajně pravicové síly. Účinek byl ale opačný – pravicová vláda upevnila svoji pozici a pokus levičáků dostat se k moci nelegální cestou způsobil ve veřejnosti negativní ohlas. Kabinet opírající se o podporu parlamentu přistoupil k úplné eliminaci PSOE z vlivu na veřejnou správu, kde dosud zaujímal významnou pozici. Přistoupilo se k více než třiceti tisícům uvěznění – socialističtí předáci byli buď internováni (Largo Caballero), nebo odešli dočasně do exilu (Indalecio Prieto). Azaña byl zatčen bez sebemenšího důkazu o spoluúčasti na katalánském hnutí na základě skutečnosti, že se 5.října nacházel v Barceloně. V tentýž den byla vládním nařízením Komunistická strana Španělska dočasně postavena mimo zákon a zahrnuta do ilegality a došlo k vyhlášení výjimečného stavu.

Bezprostředně po vypuknutí povstání se v pravicovém tisku objevily propagandistické historiky. Údajně došlo ke znásilňování jeptišek, dětem se vypichovaly oči a maso kněží se prodávalo na vaření. Žádná z těchto báchorek nebyla během následného vyšetřování prokázána. Naopak se potvrdila očividná zvěrstva marokánských vojáků, kteří kastrovali padlé nepřátele a mučili, znásilňovali a zohavovali ženy a dcery povstalců. Civilní gardy se jim co do brutality plně vyrovnaly. Povstání v Asturii bylo dramatickou předzvěstí pozdějších událostí. Krutost represí rozhořčila dělníky, zatímco rozhodnost pokusu o revoluci vydělala konzervativní třídy. Vážnost ústavy a řádně zvolené vlády se stala bezpředmětnou.

Zajímavý průběh mělo říjnové povstání v Barceloně - *Generalidad* vyhlásila 5.října paralelně s povstáním nezávislost země. Zatímco ve vlastním Španělsku převažoval u revolucionářů moment sociální, v Katalánsku to byl v odboji proti ústřední vládě moment národní a separatistický. Proto zde také byla účast mas mnohem nižší než např. v Asturii. Katalánie se však ze své nezávislosti netěšila příliš dlouho – revolta byla během několika hodin potlačena a následky měla nedozírné. Členové autonomní vlády a parlamentu byli

¹²⁶ ZVÁNOVEC, Vít, Španělská II. Republika – konec jednoho mýtu, in: <http://admin.blistv.cz/txt.php>, s. 3-4

¹²⁷ Zprávy politické, IV/34, 25.1.1935

okamžitě uvěznění a autonomní statut suspendován. Legislativní i exekutivní funkce byly přeneseny na generálního guvernéra nominovaného madridskou vládou.¹²⁸

16.října Robles obvinil ze zodpovědnosti za říjnové události a donutil k demisi ministry Sampera a Hidalgo, neboť patřili k levému křídlu radikální strany a nevyužili všech dostupných prostředků k potírání extrémní levice. Na uvolněné místo ministra zahraničí nastoupil stávající ministr námořnictví Roja a resort války převzal premiér Lerroux.

Počátkem roku 1935 probíhal zápas o realizaci trestních postihů asturských povstalců, který způsobil vládní krizi. Jednalo se o potvrzení rozsudků smrti vynesených vojenským soudem nad dvaceti hlavními účastníky říjnové revolty.¹²⁹ Nakonec se prosadil umírněný směr zastávaný radikály a prezidentem proti ostatním pravicovým stranám, které trvaly na provedení trestu. Většinu rozsudků smrti vetoval prezident Zamora, zatímco Robles požadoval bezohledné trestní sankce proti původcům a účastníkům povstání. To se nestalo, a tak alespoň přijal opatření směřující k co největšímu oslabení socialistické strany – rozpustil její organizace a mezi desítkami tisíců zatčených byla většina předáků PSOE, pokud se jim nepodařilo uprchnout do ciziny. To, že vláda byla příliš mírná v potírání „levicové podvratné činnosti“ donutilo Roblese k tomu, že na protest podal 29.března 1935 demisi svých ministrů a spolu s ním kabinet opustili i agráři a liberální demokraté.

Po obvyklých konzultacích pověřil prezident sestavením nové vlády již popáté Lerrouxe, tentokrát však s mandátem zajistit spolupráci levicových stran. Vůdce katolíků kategoricky odmítl zasednout v jedné vládě spolu s „levičáky“, což vedlo k neúspěchu jednání a další kolo rozhovorů vedl agrárník Velasco. Ten se rozhodl novou exekutivu opět postavit na spolupráci radikálů a pravice. Robles tentokrát požadoval pro CEDA šest křesel, mj. klíčová ministerstva vnitra a války. V této situaci zasáhl prezident, který mu odmítl svěřit nejdůležitější resorty a opět povolal **Lerrouxe**, který našel provizorní řešení v podobě **neparlamentní vlády radikálů a odborníků (3.4. 1935 – 3.5. 1935)**. Ta byla ustavena 3.dubna a zasedlo v ní pět poslanců, šest politiků a dva odborníci, kteří veleli ministerstvu války a námořnictví. Vnitro dostal do kompetence nezávislý poslanec a galicijský autonomista přidružený k radikální straně Manuel Portela Valladares, který byl za monarchie poslancem Liberální strany a ministrem veřejných prací. Po říjnovém povstání v Barceloně se stal generálním guvernérem Katalánska, jak jsem uvedl výše. Tato vláda byla nouzovým řešením, které bylo umožněno dekretem, jenž přerušoval zasedání parlamentu na dobu

¹²⁸ Generálním guvernérem Katalánska se stal nezávislý poslanec Manuel Portela Valladares.

¹²⁹ Mezi odsouzenými byli i socialističtí poslanci González Peña a Teodomiro Menéndez a šéf Esquerry Companys.

jednoho měsíce. Funkční období kabinetu mělo být ukončeno dnem, kdy se opět sejde sněmovna. Robles vládu neuznal a avizoval, že se intenzivně připravuje na příští volby, po kterých státní moc konečně přejde do rukou katolické pravice.

Po měsíční lhůtě – 3.května odstoupila Lerrouxova úřednická vláda a o tři dny později byla sestavena nová na bázi obnovené koalice pravého středu. Ve skutečnosti nastal výrazný posun doprava. CEDA se konečně dočkala svého – premiérem byl sice opět **Lerroux (6.5. 1935 – 25.9. 1935)**, ale Robles se stal místopředsedou vlády a ministrem války. Z titulu své funkce dosadil na klíčová místa v armádě reakční generály z dob vojenské diktatury.¹³⁰ CEDA obsadila celkem pět křesel – resorty války, spravedlnosti, dopravy, práce a průmyslu byly plně v její kompetenci. Rovněž další ministři byli ve většině představitelé pravých křidel ve svých stranách. Například resort námořnictví vedl agrárník Antonio Royo Villanova, který hlasoval proti ústavě z roku 1931 a vedl úpornou kampaň proti katalánské autonomii. Ministr dopravy Luis Lucia (CEDA) absolvoval jezuitské školy a do politiky vstoupil jako karlista. Založil list *Diario de Valencia* a stál u zrodu *Valencijské regionální pravice*, která se později stala součástí CEDA. Zmírňující element představoval ministr financí a nestraník Joaquín Chapaprieta Torregrosa, který měl za sebou dlouhou politickou dráhu. Poprvé byl zvolen poslancem před 35 lety, vedl ministerstvo práce v Albově liberální vládě a byl uznávaným odborníkem v hospodářských a finančních otázkách. Po převratu zakládal spolu s A.Zamorou a M.Maurou *Liberální republikánskou pravici* (pozdější progresisté).

Vláda se opírala o 228 poslanců ze 450 a měla tak absolutní většinu tvořící pravý střed sněmovny.¹³¹ Programové prohlášení přednesené premiérem Lerrouxem 8.května vyznělo velmi umírněně – cílem kabinetu mělo být zmírnění protikladů v politickém životě a zahájení liberálnější sociální politiky¹³², v zahraniční politice nastal odklon od Francie a rozšíření kontaktů s Itálií, Německem a dalšími státy.

Nyní budu analyzovat postoj prezidenta republiky k CEDA a jejímu vůdci samému. Vytrvalý odpor Alcalá Zamory proti převaze CEDA ve vládě nebyl dán ani tak jeho nesouhlasem s programem katolického bloku, jako spíše osobní antipatií k jeho leaderovi. Jejich vzájemná nevraživost se projevovala při každé příležitosti, ač ve skryté a korektní formě. Důsledkem toho je fakt, že konzervativec a tradiční katolík Zamora byl nedobrovolně zatlačen do levého tábora, od něhož očekával oporu při případném obratu vnitřního vývoje doprava. Ačkoliv se CEDA stala legitimním a přesvědčivým vítězem voleb, prezident nikdy

¹³⁰ Franco se stal náčelníkem generálního štábu, Goded velitelem letectva, Mola vrchním velitelem marocké armády.

¹³¹ Zprávy politické, 7/35, 13.5.1935

¹³² Liberálnější sociální politikou v pojetí CEDA se rozumí křesťanský socialismus.

nedal Roblesovi mandát k sestavení vlády, i když by to bylo logické a odpovídající zásadám demokracie. Prezidentovo „zastávání se levice“ vyvolalo v Roblesovi ještě větší zášť vůči ní a ve vládě se vehementně snažil zamezit agitaci a nové konsolidaci levicových stran, které utrpěly značný otřes po fiasku říjnové revolty. I když se parlamentní levice dohodla na společném postupu, mimo sněmovnu byla její činnost ochromena prodlužováním výjimečného stavu vyhlášeného po potlačení revoluce, který znamenal zákaz politických mítinků a shromažďování a tím byl znemožněn kontakt mas s levicovými politiky.

Nová vláda se rozhodla s konečnou platností okleštit opatření učiněná dřívějšími liberálně-levicovými kabinetů pod vedením Manuela Azañi. Prvním krokem byla revize ústavy z roku 1931: ze 125 článků bylo 40 revidováno (cca jedna třetina).¹³³ Upraveny byly náboženské otázky¹³⁴, katalánský autonomní statut, otázky vlastnictví, školský systém, prerogativy prezidenta republiky (rozšíření jeho pouvoiru) a pravomoci parlamentu a ministerské rady. Uvažovalo se o zřízení senátu (bikamerální systém). Vládním dekretem ze 17.dubna byl obnoven katalánský autonomní statut v původním rozsahu kromě služby veřejné bezpečnosti a prozatím setrval výkon legislativy a exekutivy v rukou generálního gubernátora. Koncem května byl zahájen proces s členy *Generalidad* pro pokus o secesi Katalánska v říjnu 1934; všichni obvinění byli odsouzeni.¹³⁵ Radikální postup proti Kataláncům nebyl v zájmu Lerrouxe ani Roblese, který se neztotožňoval s požadavky krajního křídla své strany požadující pro většinu odsouzených trest smrti a naopak se snažil rozšířit organizaci CEDA i v této oblasti a získat si zde své voliče.

V rámci úsporných opatření byl 19.září snížen počet ministerstev (z 13 na 10) a správa oboru veřejných prací byla převedena do kompetencí katalánské samosprávy. Právě tento fakt vyvolal další vládní krizi, neboť svůj zásadní nesouhlas vyjádřil agrární ministr námořnictví Roya-Villanova, známý odpůrce katalánského autonomismu. Podpořil ho i stranický kolega a ministr zemědělství Velayos a společně na protest podali demisi. Postup obou ministrů podpořilo i vedení Agrární strany, načež 21.září odstoupila celá vláda. Předseda parlamentu Santiago Alba dostal pověření k zahájení rozhovorů vedoucích k utvoření pravicové vlády, na nátlak prezidenta do ní měli vstoupit i baskičtí nacionalisté a reformní křídlo PSOE. Alba se však jako vyjednaváč neosvědčil a nový kabinet 25.září sestavil dosavadní ministr financí a veterán španělské politiky **Joaquín Chapaprieta (25.9. 1935 – 10.12. 1935)**. Po třech

¹³³ Zprávy politické, II/35, 8.8.1935

¹³⁴ Odluka církve od státu byla ponechána v dosavadní podobě, pouze se změnilo postavení církevních řádů a kongregací.

¹³⁵ Bývalý předseda katalánské samosprávy a vůdce Esquerry Companys byl odsouzen na třicet let těžkého žaláře za velezradu.

křeslech získali radikálové a CEDA a po jednom agrárnici a *Lliga*, která do vlády vstoupila v osobě ministra námořnictví Pedra Raholy. Ten byl poprvé zvolen do sněmovny v roce 1914, setrval zde devět let a r.1931 zde znovu zasedl jako zástupce města Barcelona. Resorty zahraničí a války řídili opět Lerroux a Robles; premiér byl současně ministrem financí. Liberální demokraté neměli žádné zastoupení, ale formálně setrvali ve vládní koalici, která disponovala pěti devítinami křesel v cortesech.¹³⁶ Nová exekutiva plně převzala program té předchozí jak ve vnitřní, tak v zahraniční politice, kde byla zdůrazněna přísná neutralita Španělska. Koncem července byl odhlasován zákon o revizi pozemkové reformy navzdory protestům socialistů, kteří byli velmi oslabeni v důsledku neúspěšného říjnového puče. Veřejné mínění se z větší části odklonilo od strany kompromitované pokusem o státní převrat. Nicméně domácí politiku zanedlouho ovládl další skandál, tentokrát v radikální straně, v jehož důsledku musela být koncem října 1935 rekonstruována vláda, z níž byl odvolán Lerroux a jeho důvěrník – ministr školství Rocha. O co vlastně šlo? Vůdce radikálů, jeho synovec, adoptivní syn a přední straničtí činitelé byli kompromitováni v aféře s ruletou nazývanou *estraperlo* v kasinu v San Sebastiánu, která byla odhalena jako tzv. Straussova úplatková aféra. Nizozemec Daniel Strauss požádal o udělení licence na nový typ rulety a aby uspěl, podplatil radikální ministry patnácti miliony peset. Následně otevřel herny proti nimž však zasáhla policie. Strauss vše oznámil prezidentovi, který se rozhodl tyto kompromitující informace použít ve vhodný okamžik. Tisku je neposkytl hned, ale pár týdnů před volbami s cílem oslabit vlivnou radikální stranu. To vysvětluje i fakt, proč po minulé vládní krizi nepověřil Lerrouxe opětovným sestavením nového kabinetu. Zamorovi jeho plán vyšel, neboť po úplatkové aféře nastal postupný pád doposud druhé nejsilnější strany v zemi, který vyvrcholil v únorových volbách r.1936. Strana se začala štěpit, opustilo ji množství poslanců a na konci roku v podstatě přestala existovat. Tím se také definitivně uzavřela politická kariéra jejího dlouholetého předsedy Lerrouxe a ze scény zmizela jediná skutečně centristická strana vyplňující prostor mezi znesvářenou levicí a pravicí.

Lerrouxovým nástupcem na ministerstvu zahraničí se stal agrárník Velasco, nicméně bylo zjevné, že neshody v rekonstruované vládě, které se týkaly zejména odporu pravice proti zvyšování daní, povedou k jejímu brzkému pádu. Ministři CEDA odmítali nepopulární finanční opatření, diktovaná nestraníkem Chapaprietou, které jim v příštích volbách mohly ubrat hlasy. Rozpory vyústily 10.prosince 1935 demisí Chapaprietovy vlády, která lvím podílem ztroskotala na korupčních skandálech radikálních ministrů. Všeobecně se očekávalo,

¹³⁶ Pozoruhodná je vládní participace agrárníků, kteří vyvolali krizi kvůli katalánským záležitostem a nyní bez uzardění zasedli ve vládě vedle autonomistické *Lligy*.

že nyní prezident konečně pověří sestavením vlády nejsilnější parlamentní stranu CEDA a v premiérském křesle usedne José María Gil Robles. Nic z toho se však nestalo – prezident Zamora setrval ve svém odporu vůči katolickému vůdci v obavách z jeho monarchistických úmyslů a 14.prosince dal podnět k utvoření úřednické menšinové vlády v čele s nestraníkem **Manuelem Portelou Valladaresem (14.12. 1935 – 30.12. 1935)**. Tím byl definitivně ukončen Roblesův vzestup a jeho opatrné přibližování se státní moci, zahájené po volbách v roce 1933.

Úkolem přechodné exekutivy, tvořené odborníky a po jednom zástupci agrárníků, liberálních demokratů a progresistů, byla souběžně s přerušáním zasedání parlamentu, příprava a provedení nových voleb. Cílem prezidenta v součinnosti s premiérem bylo utvoření nové politické strany na úkor pravice.¹³⁷ Prezidentův záměr však vyvolal konflikt uvnitř vlády, ze které odešli tři poslední straníci a 30.prosince byl kabinet rekonstruován do čistě neparlamentní nestranické podoby (**30.12. 1935 – 19.2. 1936**). Vzhledem k tomu, že vláda tvořená odborníky a nezávislymi politiky nemohla počítat s podporou cortesů, bylo o další měsíc (do konce ledna 1936) odloženo zasedání parlamentu. V situaci, kdy Portelova vláda, ač podporovaná prezidentem, měla v zádech ostrou parlamentní opozici, bylo další fungování cortesů zvolených v listopadu 1933 nadále neudržitelné. Premiér odmítal jakoukoliv spolupráci s pravíci a nyní již zcela otevřeně pokračoval v úsilí směřujícím k vytvoření nové středo-pravicové formace zcela emancipované od závislosti na Roblesovi. Monarchisté obžalovali prezidenta z neústavního postupu, neboť dlouhodobé odkládání zasedání parlamentu bylo nezákonné. Předseda vlády Portela Valladares si tedy od prezidenta vyžádal rozpouštěcí dekret a 7.ledna sněmovnu rozpustil a zároveň vypsál volby na 16.února 1936. Prezident měl pocit zadostiučinění, neboť se mu podařilo zdecimovat jemu nepohodlný tandem CEDA-radikálové.¹³⁸ Jelikož měl pravicový blok jasnou parlamentní většinu, nezbylo Alcalá Zamorovi nic jiného než odstavit ho novými volbami. Jeho a Portelův plán na vytvoření nové politické strany s cílem přetáhnout pravicové voliče však skončil fiaskem. Španělská společnost už byla v této době ostře polarizována na levicový a pravicový tábor a jakýsi střed uměle vytvořený prezidentem neměl šanci na úspěch. Vzhledem k neoblíbenosti Alcalá Zamory jak nalevo tak napravo se dalo po volbách očekávat, že ať zvítězí kdokoliv, jsou dny prezidenta v úřadě sečteny.

¹³⁷ Proponovaná středo-pravicová formace by byla jakousi „prezidentskou stranou“ a předpokládalo se její vítězství ve volbách.

¹³⁸ V prosinci Zamora zmařil vzestup Roblese k vládní moci odročením parlamentu a v říjnu deklasoval radikály vládními krizemi a konečnou eliminací Lerrouxe z politického života.

Na podzim 1933 se veřejné mínění postavilo proti levici u moci. Pravice, která po ní následovala rovněž nepřesvědčila – také ona po dvou letech ve vládě ztratila část voličů a ve světle jejích neúspěchů se levice jevila pro zemi méně katastrofální. Azaña, potupen v roce 1933, se opět stal symbolem nalezené jednoty a na jeho mítincích se shromažďovaly nadšené davy. Jeho prestiž značně vzrostla poté, co byl po říjnových událostech v roce 1934 uvězněn. Ve volbách se utkaly dva bloky. Poučen volebním debaklem, způsobeným nejednotností levicových stran v roce 1933, navrhl vůdce *Republikánské levice* Azaña, v dopise ze 14. listopadu 1935, vytvoření volební aliance s PSOE. Myšlenka se nejprve setkala s nesouhlasem radikálního socialisty Larga Caballera, který se obával, že spojení sil s buržoazními republikány pomůže umírněným socialistům ovládnout PSOE a umožní konkurenčním stranám, jako byla PCE nebo extremistická POUM, získat na úkor socialistů politický kapitál z rostoucí bojovnosti dělnického hnutí. Navrhl proto, aby v proponované alianci byli i komunisté, trockisté a UGT.¹³⁹ Část republikánů se stavěla proti jakékoliv koalici s komunisty, ale Azaña a Martínez Barrio vyslovili ochotu přistoupit na podmínky PSOE. A tak byla 16. ledna 1936 zpečetěna koalice pod názvem **Lidová fronta (Frente Popular)**, do níž vstoupila Republikánská levice, Republikánská unie, *Esquerra*, PSOE, UGT, Socialistická mládež, Syndikalistická strana, federalisté, komunisté a POUM. Pravice sdružená v **Protirevoluční frontě** (nazývané též **Národní fronta neboli Řád – Frente Nacional o de Orden**) zahrnovala formaci CEDA, agrárníky, konzervativní republikány a *Lligu*. Byla podporována ohromnými fondy statkářů a podnikatelskými zájmy. Podle církve ti, kdož hlasují pro pravici, hlasují pro Krista.¹⁴⁰ Monarchisté (tradicionalisté a *Renovación Española*) vytvořili **Národní blok (Bloque Nacional)** pod vedením Calva Sotela.

Politická situace počátkem roku 1936 byla pro pravici příznivá – jista si svým volebním úspěchem plánovala zavedení režimu blížícího se svou formou takřka monarchii.¹⁴¹ Levice naproti tomu agitovala pro odvrácení restaurace a vsadila na líbivou rétoriku sociálních jistot, která byla pro masy přitažlivější. Mnoho voličů se nechalo ovlivnit snahou o záchranu republiky, bojem proti kapitalismu a antiklerikalismem. Předvolební kampaň byla na obou

¹³⁹ Socialistický předák nepochopil strategii španělských komunistů, kteří jednali zcela v souladu se VII. kongresem Kominterny, jenž podpořil vládní koalice na bázi spolupráce demokratických buržoazních stran s komunisty ve snaze čelit fašistickému nebezpečí. Ostatně události v Německu a Rakousku jen potvrdily obavy španělských komunistů z toho, že by v případě vítězství fašismu sdíleli osud svých zahraničních kolegů. Tudíž aliance reformní levice a PCE byla zcela v souladu s touto strategií. Ani pravice nepochopila nebo záměrně překrucovala úmysly komunistů, neboť Lidovou frontu interpretovala jako předstupeň bolševického převratu ve Španělsku.

¹⁴⁰ Ayer 50 (2003), *La Guerra Civil*, tamtéž, s. 66

¹⁴¹ V rojalistických kruzích byla diskutována, v případě restaurace, otázka volby mezi ex-králem Alfonsem XIII. nebo jeho synem.

stranách silně emotivní a vášnivá, průzkumy mírně favorizovaly pravici. Gil Robles vytyčil heslo: „Ne méně než 300 poslanců!“¹⁴² Do kampaně se zapojila i církev a aktivní pomoc *Protirevoluční frontě* poskytovalo i německé a italské velvyslanectví v Madridu. Pokusy Portelovy vlády narychlo vytvořit „prezidentskou stranu“ na úkor pravice selhaly – většina oslovených politiků se ocitla na kandidátkách pravicových stran a jeho **Strana středu (Partido Centro)** byla od počátku marginální uskupení. Avšak rozhodujícím faktorem byla volební účast anarchistů, jejichž hlasy mohly *Lidové frontě* výrazně pomoci. Na jihu se pravice pokoušela podplatit prominentní anarchisty, aby vedli kampaň za neúčast ve volbách. CNT však již byla pevně rozhodnuta – sama sice nekandidovala, ale doporučila svým členům a sympatizantům volit *Frente Popular*, už jen ze solidarity k politickým vězňům z října 1934.

¹⁴² To byl počet nezbytný pro změnu ústavy.

6. Vítězství *Frente Popular* a nástup levice v předvečer občanské války

Vítězství *Lidové fronty* bylo nečekané – zvítězila navzdory mnohem silnější pravicové propagandě a agitaci. Nicméně porážka pravice nebyla zdrcující – oba tábory byly zhruba stejně silné: podle oficiálních výsledků z celkového počtu téměř deseti milionů voličů měla *Lidová fronta* jen o cca 150.000 hlasů více než pravicové strany.¹⁴³ Tyto výsledky se však neodrazilo v rozdělení mandátů, neboť většinový volební systém nahrával velkým koalicím. V nových cortesech tak mělo zasednout 263 poslanců *Lidové fronty* a 210 zákonodárců *Protirevoluční pravicové fronty*. Navíc levicová většina ve sněmovně byla dosažena i dílčími machinacemi – byly anulovány volby v okrscích, kde byli zvoleni pravicoví leadeři. V parlamentu tudíž nezasedl předseda agrárníků Velasco či předáci monarchistů Goicoechea a Lamanie de Clairac. Z významných pravicových vůdců se do cortesů dostali jen Robles a Calvo Sotelo. Libově parlamentní komise zkoumající zákonitost voleb byla značná a její zaujatost proti pravici očividná. Zatímco *Lidová fronta* se prosadila ve městech a v pásmech latifundií, konzervativci v Kastilii, Aragonu a Navaře.

Nejsilnější stranou v zemi se stala Španělská socialistická dělnická strana (PSOE) s 88 mandáty, na druhém místě skončila Španělská konfederace nezávislých pravicových stran (CEDA) s 84 křesly těsně následovaná třetí Republikánskou levicí s 81 poslanci. Velmi dobře si vedla i Republikánská unie vzniklá nedlouho před volbami jako levá frakce radikální strany – náleželo jí čtvrté místo. Značně posílili komunisté. Naopak zcela propadli Lerrouxovi radikálové, kteří obdrželi pouhých 8 mandátů, avšak jejich předseda své poslanecké křeslo neobhájil. Bez mandátu zůstali i fašisté, kteří měli nejvíce voličů v Cádizu, Madridu a Valladolidu. Anarchisté se voleb tradičně nezúčastnili, ale doporučili svým příznivcům podpořit kandidátky *Lidové fronty*. Za POUM v cortesech zasedli Joaquín Maurín a Andrés Nin. Vítězství levice nebylo ani tak na úkor pravice, jako spíš totální eliminací kdysi vlivného radikálního středu. Svou roli taktéž sehrála neúčast pravicových voličů, kteří počítali s jistým vítězstvím, a tak o volby nejevili zájem. Jen v Madridu nepřišlo k volbám cca 85.000 příslušníků konzervativních vrstev.¹⁴⁴ Pro přehled zde uvádím tabulku s kompletními výsledky únorových voleb a z nich vzešlého parlamentu:¹⁴⁵

¹⁴³ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 42

¹⁴⁴ Zprávy politické, 3/36, 22.2.1936

¹⁴⁵ Převzato z: TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 40

Politická strana (hnutí)	Mandáty
Španělská socialistická dělnická strana (PSOE)	88
Španělská konfederace nezávislých pravicových stran (CEDA)	84
Republikánská levice (IR)	81
Republikánská unie (UR)	36
Katalánská levice (Esquerra)	29
Národní blok (monarchisté)	24
Strana středu (Partido Centro)	21
Komunistická strana Španělska (PCE)	14
Agrární strana	13
Regionální liga Katalánska (Lliga)	11
Radikální republikánská strana (PRR)	8
Konzervativní republikánská strana a Pokroková strana	3
Dělnická strana marxistického sjednocení (POUM)	2
Syndikalistická strana (PS)	2
Liberálně demokratická strana	1
Ostatní	56

Pod tlakem levice 19. února podala demisi vláda Portely Valladarese a prezident pověřil sestavením nové administrativy předsedu třetí nejsilnější strany a neformálního vůdce Lidové fronty **Manuela Azaňu (19.2. 1936 – 9.5. 1936)**. V novém kabinetu převažovali ministři *Republikánské levice*, *Republikánskou unii* zastupovali tři členové a jediným nestraníkem byl ministr války generál Masquelet. Většina ministrů již byla členy Azaňových tří vlád z let 1931-1933.¹⁴⁶ Socialisté do vlády nevstoupili, protože Largo Caballero setrval na ultralevičáckých pozicích a také chtěl zabránit Prietovu projektu sociálně-demokratické aliance s Azaňou, a komunisté do ní nebyli pozváni, neboť nadále existovala nechuť části republikánských politiků ke spolupráci s PCE a také obava z jejího rostoucího vlivu v zemi. Nicméně obě dělnické strany se zavázaly kabinet podporovat. Programové prohlášení vyznělo velmi umírněně, patrně ve snaze udržet další vývoj věcí v legálních mezích, což bylo příčinou zklamání a nespokojenosti krajní levice. Činnost vlády však byla dána předvolební dohodou všech levicových stran a ty, ač do vlády nevstoupily, uplatňovaly svůj vliv nepřímo, případně vyvíjely politický tlak. Premiér přednesl projev, kde zdůraznil, že jeho hlavním úkolem je obrana demokratického republikánského režimu proti jeho odpůrcům zprava i zleva a splnění programu levicového bloku. Nabídl spolupráci pravici, pokud se staví na půdu republiky a ujistil, že vládní reformy nevybočí z mantinelů základních požadavků sociální

¹⁴⁶ Např. Marcelino Domingo jako ministr školství, Casares Quiroga jako ministr veřejných prací a José Giral ve funkci ministra námořnictví.

spravedlnosti.¹⁴⁷ Proslov byl přijat s uspokojením většiny poslanců CEDA, kteří původně zamýšleli opustit parlament, ale pod dojmem Azaňovy umírněnosti zaujali roli blahovolné opozice vůči jeho vládě. Bezprostředně po vyhlášení výsledků voleb sice požádala skupina monarchistů Gila Roblese, aby zinscenoval státní převrat, on si však uvědomoval, že se pro roli prefabrikovaného diktátora příliš nehodí. Parlamentní cesta ke korporativnímu státu selhala a v této situaci neměl nervy na to, aby se chopil moci.

Azaňův kabinet přistoupil k revizi stavu zavedeného předchozími středo-pravicovými vládami: byla odvolána úsporná opatření ve státní administrativě a počet ministerstev se zvýšil na dřívějších třináct. 4.března 1936 byla restituována katalánská autonomie v plném rozsahu, což znamenalo odvolání generálního gubernátora a jeho nahrazení *Generalidad*, do které se zpět vrátili lidé uvěznění po říjnovém povstání.¹⁴⁸ V Galicii byl vypsán plebiscit, ve kterém se 20.června 1936 rozhodlo 75% hlasujících pro autonomii.¹⁴⁹ K její realizaci však nedošlo, neboť návrh zákona byl předložen cortesům 14.července a za několik dnů vypuklo povstání, takže nestihl být projednán. Zradikalizovala se agrární reforma, byla znovuobnovena laicizace školství, revize daňového systému, bojovalo se proti nezaměstnanosti a zrychlilo se tempo sociálních reforem. Všechny podniky musely pod tlakem odborů a na základě prezidentského dekretu z 29.února 1936 znovu přijmout zaměstnance propuštěné po generální stávce r.1934, nahradit jim úslou mzdu a vyhodit ty, co je nahradili. Jedním z prvních kroků byla všeobecná amnestie politických vězňů odsouzených za podíl na revoluci v Asturii a Katalánsku a samozřejmě všech účastníků říjnových bouří v roce 1934. Pod tlakem ulice se propouštění vězňů vymklo z rukou a na mnohých místech došlo k hromadnému útěku všech trestanců a podpalování věznic. Tento stav byl 22.února 1936 zákonem o amnestii dodatečně legalizován. Vláda zjevně neměla pod kontrolou extrémně levicové hnutí roznícené volebním úspěchem – mnohde došlo k opětovnému podpalování kostelů a lynčování kněží, četné násilnosti a pouliční nepokoje byly na denním pořádku. Fakticky nastala anarchie – vláda zavedla cenzuru tisku, aby se informace o situaci v zemi nedostaly do zahraničí; Azaňa byl příliš shovívavý vůči radikálním levičákům a naopak přistoupil k perzekuci pravicových organizací – sídlo falangy v Madridu bylo zapečetěno. Když vláda *Lidové fronty* ihned nepřistoupila k radikálnímu řešení agrární otázky, začali rolníci provádět samovolné zábory půdy a rozdělovat si ji. V jarních měsících roku 1936 na sto tisíc rolníků svévolně obsadilo půdu a byly jim poskytnuty úvěry – od 16.února

¹⁴⁷ PRESTON, Paul, ¡Comrades!, tamtéž, s. 228-229

¹⁴⁸ Do jejího čela se opět dostal Luis Companys propuštěný z vězení, kde měl strávit zbytek života.

¹⁴⁹ TUÑÓN DE LARA, Manuel, tamtéž, s. 401

do 13.zář 1936 získali od vlády přes 67 milionů peset.¹⁵⁰ Vzmáhal se pouliční teror a sociálně revoluční hnutí, což způsobilo paniku ve vyšších vrstvách a vedlo k hromadné emigraci zámožných kruhů. Strach vládl v majetných rodinách udržován představiteli revolučních odborů, kteří vyzývali služebnictvo, aby oznámilo pánům, že druhý den bude jejich majetek kolektivizován.¹⁵¹ Vše bylo doprovázeno rozvratem ekonomiky, prudkým nárůstem inflace a počet nezaměstnaných dosáhl 17% populace.¹⁵²

Další setrvání Alcalá Zamory ve funkci prezidenta se jeví anachronismem. Jeho osoba ztělesňovala přežitek z doby, kdy tanul tvůrcům republiky na mysli ideál měšťanské konzervativní republiky. Pád hlavy státu se stal akutním na začátku dubna, kdy již stabilizovaná liberálně levicová vláda považovala za vhodné a logické provést změnu v čele země. Prezident byl sesazen 7.dubna 1936 za nezákonné rozpuštění cortesů na konci roku 1935, ježto opakovaně a neodůvodněně použil těchto prerogativ. Zastání se mu nedostalo na žádné straně – jeho předvolební pokus s vytvořením nové politické strany ho připravil o důvěru a oporu jeho zbývajících nepočtených příznivců a ukončil jeho další působení v politickém životě.¹⁵³ Prakticky jediným kandidátem na prezidentské křeslo byl premiér Manuel Azaña, ale ještě než došlo k volbě, prozatímně se úřadu podle ústavy ujal předseda parlamentu Diego Martínez Barrio. Tento vyučený typograf se věnoval novinářství a vlastnil menší tiskárnu. V mládí vstoupil do Lerrouxovy strany *Republikánská unie* a sledoval ho i při přeměně v *Radikální republikánskou stranu*. Zakládal stranickou organizaci v rodné Seville, kde zasedl v letech 1910-1913 a 1920-1923 v městské radě. V období diktatury byla jeho politická činnost zastavena, až po převratu se stal ministrem dopravy v prozatímní vládě a později spravoval resort vnitra (do roku 1933). Po rozpuštění parlamentu 8.října 1933 byl pověřen sestavením přechodné vlády, která trvala jen do listopadových voleb. V Lerrouxových vládách byl ministrem války a později znovu vnitra. Soustředil kolem sebe levé křídlo radikální strany, aby z ní v květnu 1934 vystoupil a založil *Radikálně demokratickou stranu*, ke které se přidružily zbytky radikálních socialistů a vznikla nová formace *Republikánská unie*. Po vstupu CEDA do Lerrouxovy vlády se ocitl v opozici a v lednu 1936 podepsal dohodu o volebním bloku Lidové fronty. Byl svobodný zednář a zaujímal nejvyšší stupeň v lóži *Gran Orientad España*.

Po krátkém provizoriu Martíneze Barria v prezidentské funkci byl 10.května při absenci pravicových poslanců jednomyslně **zvolen hlavou státu Manuel Azaña y Díaz**. Den před

¹⁵⁰ NECKÁŘOVÁ, Libuše, Španělsko a Lidová fronta 1931-1936, Praha, 1986, s. 102

¹⁵¹ BACHOUDOVÁ, Andrée, Franco aneb úspěch obyčejného člověka, Praha, 2000, s. 132

¹⁵² MOA, Pío, Los mitos de la guerra civil, Madrid, 2003, s. 114

¹⁵³ Prezident Zamora nebyl oblíbený ani u většiny španělské veřejnosti.

volbou odstoupil a ve funkci předsedy vlády jej přechodně nahradil dosavadní ministr zahraničí Barcia. Nový prezident bezprostředně po svém zvolení zahájil vyjednávání o sestavení nové vlády a pověřil jím umírněného socialistického předáka Prieta. Ten však odmítl, neboť se domníval, že ještě neuzrál čas pro vstup PSOE do vlády a navíc neměl podporu předsedy strany Caballera.

Nový kabinet „profesorů a intelektuálů“ 12.května sestavil dosavadní ministr vnitra a známý antiklerikál **Santiago Casares Quiroga (12.5. 1936 – 18.7. 1936)**. Republikánská levice měla osm ministrů, Republikánská unie tři a *Esquerra* vstoupila do vlády osobou ministra práce a zdravotnictví Juana Lluhí Vallescá, což byl bývalý člen *Generalidad* odsouzený v roce 1934 k doživotnímu vězení. Designovaný premiér v minulosti patřil k revolučnímu komitétu, který připravoval vznik republiky, za což byl krátce vězněn. Tento velmi protimonarchisticky smýšlející muž zaujal v prozatímní vládě post ministra námořnictví a v první ústavní vládě převzal ministerstvo vnitra, které řídil až do listopadových voleb v roce 1933. Do této funkce se znovu vrátil po vítězství *Lidové fronty* (krátce vedl i resort veřejných prací) a velmi energicky zasahoval proti odpůrcům republiky; měl respekt a byl považován za silnou osobnost. Při představení nové exekutivy v cortesech 20. května 1936 nový premiér zdůraznil, že její program je totožný s programem *Frente Popular* a její oporu tvoří široké masy. Na adresu monarchistů a fašistů prohlásil, že budou bezohledně rozdraceni při jakémkoliv pokusu zvrátit stávající situaci. Svě „ano“ řeklo nové vládě 217 poslanců, proti bylo 61.¹⁵⁴ Quirogova administrativa byla pouhým pokračováním Azaňovy a na jejích cílech se tudíž nic neměnilo.

Bohužel nic se nezměnilo ani ve vnitřních poměrech země. Pokračovaly pouliční šarvátky mezi falangisty a krajní levicí, ekonomická stagnace se prohlubovala a chaos přerůstal v anarchii. Prvomájový průvod socialistů a komunistů v Madridu vyděsil konzervativce přihlížející z oken. Všude byly rudé prapory a portréty Stalina, Lenina a Caballera v nadživotní velikosti. Vyšší třídy byly vystrašeny jen těmito očividnými symboly, nicméně pracující získali nové sebevědomí a byli hrdí na to, že jsou dělníky. Žebráci již nevyžadovali almužnu pro „Lásku boží“, ale ve jménu revoluční solidarity. 16.června 1936 interpeloval Gil Robles vládu, aby zabránila násilnostem. Oznámil následující fakta: anarchisté vypálili 170 kostelů, z politických důvodů bylo zavražděno 269 lidí a 1287 zraněno, zdemolováno bylo 69 kanceláří politických stran a vyrabováno 10 redakcí, propuklo 133 generálních stávek a 218 dílčích. Z parlamentní tribuny prohlásil: „Země může mít monarchii nebo republiku,

¹⁵⁴ Zprávy politické, 10/36, 30.5.1936

parlamentní nebo prezidentský systém, komunismus nebo fašismus. Ale v anarchii žít nemůže!“¹⁵⁵ Před řečnickým pultem ho vystřídal rojalista Calvo Sotelo, který ve svém kontroverzním projevu zpochybnil instituce republiky a prohlásil: „Bláznem by byl voják, který by nebyl ochoten povstat ve prospěch Španělska a proti anarchii, kdyby k ní došlo.“¹⁵⁶ Proslov vyvolal v parlamentu vzrušenou atmosféru a byl doprovázen výpady a pískotem komunistů a socialistů. Právě tento muž, vůdce radikální monarchistické organizace *Renovación Española*, byl v noci na 13.července 1936 zavražděn. O tom, že se jednalo o politickou vraždu byl přesvědčen každý – patrně se jednalo o odvetu za smrt policejního nadporučíka Josého Castilla známého svými sympatiemi k socialistům, nicméně je jisté, že na rozkaz vlády zavražděn nebyl. Calvo Sotelo se nikterak netajil svými antipatiemi k republice a k *Lidové frontě* obzvlášť. Přednesl množství zanícených a provokativních projevů, odsuzujících levici a podněcujících pravici k aktivitě. Čin Útočných gard (*Guardia de Asalto*) byl otřesným aktem úkladného násilí a neodpovědnou akcí, jejíž pachatelé si patrně neuvědomili důsledky svého počínání. Byli příslušníky veřejné instituce a jejich povinností bylo udržování pořádku a práva. Navíc Calvo Sotelo byl poslancem parlamentu a reprezentantem bohatých a mocných skupin vyšších a středních vrstev. Tato vražda, více než kterákoliv jiná událost, zdiskreditovala republiku jako režim, jenž není schopný garantovat bezpečnost veřejnosti a vložila tak do rukou jejich nepřátel přesvědčivý argument její neudržitelnosti.

Vláda mlžila a v nastalém houstnoucím ovzduší blížící se občanské války odročila o osm dní zasedání parlamentu. Nástupce Calva Sotela v čele *Renovación Española* hrabě Valellano oznámil odchod své strany z parlamentu a ostrý projev pronesl i vůdce CEDA Gil Robles, jehož řeč končila slovy: „...krev vládou prolévaná zabije jednou ji samu.“¹⁵⁷ Pravice nehodlala ustoupit ani o píď a naproti tomu sociálně-demokratická linie nemohla nikdy uspokojit očekávání pracujících, zejména *braceros*. Umírněný postoj byl odmítnut, protože panovalo mínění, že po staletích vykořisťování nelze na dělnících žádat, aby zapomněli na minulost. Smrt charismatického pravicového leadera se stala pro antirepublikánské důstojníky vhodnou záminkou k povstání, neboť puč plánovali již od doby, kdy byl Gil Robles na sklonku roku 1935 odstraněn z ministerstva války. Schváleným vůdcem povstání byl „Rífský lev“ generál Sanjurjo, který vyhovoval i karlistům, protože jeho rodina bojovala v 19.století za krále Carlose. V současné době pobýval v Lisabonu, kam odešel po potlačení vlastního

¹⁵⁵ ZVÁNOVEC, Vít, tamtéž, s. 4

¹⁵⁶ BACHOUDOVÁ, Andrée, tamtéž, s. 134

¹⁵⁷ Zprávy politické, 11/36, 3.8.1936

puče v roce 1932. Časté tvrzení, že smrt Calva Sotela byla poslední kapkou je tedy nesprávné. Letoun mající dovézt generála Franka k africké armádě již byl na cestě a Mola vydal podrobné rozkazy k povstání dlouho předtím. Nespokojení generálové se rozhodli s republikou skoncovat násilnou cestou...

Navzdory těmto přípravám republikánští politici zcela ignorovali všechna varování, ať přicházela z jakékoliv strany. Azaña působil jakoby ztratil veškerý politický cit a soudnost. Vše nasvědčovalo tomu, že prezident ani vláda vojenské ohrožení vůbec nechápu, nebo si ho vědomě bojí připustit. Arogantně odmítali veškeré varovné signály, které přicházely od loajálních vyšších důstojníků, např. od Núñeze de Prado či od komunistické poslankyně Dolores Ibárruri, která premiérovi Quirogovi řekla o Molových přípravách. Poté, co povstání skutečně vypuklo a Quiroga se o tom dověděl, prohlásil: „Oni povstali? Výborně, to bych si měl jít odpočinout.“¹⁵⁸ Rázně odmítnul i nabídky pomoci od UGT a CNT a odmítnul vyzbrojit dělníky a rolníky. To byl největší paradox republiky – její představitelé se nedokázali bránit proti vlastnímu vojsku poskytnutím zbraní lidem, kteří si ji zvolili.

¹⁵⁸ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 55

7. Levicové politické strany

Stejně jako pravici, i španělskou levici dělíme do tří proudů:

1. **republikánská levice** (Republikánská akce a Republikánská levice, Radikálně socialistická strana a Republikánská unie)
2. **regionálně-autonomistické strany** (*Esquerra*, ORGA a Partido Nacionalista Vasco)
3. **dělnické strany a odborové organizace** (socialisté – PSOE a UGT, Komunistická strana Španělska, POUM, Syndikalistická strana a anarchisté – FAI a CNT)

I. Republikánská levice

Republikánská akce (Acción republicana – AR) byla politická formace vytvořená **JUDr. Manuelem Azaňou y Díazem** (*1880 v Alcalá de Henares †1940 v Montaubanu), který byl ztělesněním druhé španělské republiky, jíž vtiskl osobitý ráz a charakter. Tento jemný vzdělanec a liberální advokát strávil většinu mládí ve Francii, kde se zformoval jeho svobodomyšlný světonázor. V klerikálních a armádních kruzích však nebyl oblíben, zejména proto, že výrazně omezil jejich vliv. Mezi důstojníky o něm kolovaly nejhorší pověsti – vytýkalo se mu, že je homosexuál a svobodný zednář. Největší vliv měl během prvního dvouletí a následně po volbách v únoru 1936, kdy se stal prezidentem republiky. Pro Republikánskou akci bylo významné Azaňovo rozhodnutí nevytvořit vládní koalici s tzv. historickými republikány - se starou radikální Lerrouxovou stranou, která byla zkorumpovaná, mravně nevěrohodná, konzervativní, neradikální a postrádala možnosti reálné transformace. Azaňa dobře znal zemi, ale nebyl odborník na všechno. Měl pevný záměr změnit Španělsko, neboť monarchie zanechala republice všechny své vážné problémy. S tímto záměrem spojencem Azaňi nemohl být nikdo jiný, než socialistická strana a právě vytvořený politický tandem liberálové-socialisté podnítil v Lerrouxovi zhrzenost a uraženou ješitnost, která ho v letech 1933-34 přivedla na demagogickou cestu a ke spojenectví s pravicovou CEDA.

Během prvních dvou let druhé republiky Azaňova strana těsně spolupracovala s PSOE, konkrétně s umírněným křídlem Indalecia Prieta. Republikánská akce, mezi jejíž významné členy patřili José Giral, Claudio Sánchez Albornoz, Ruiz Funes, Augusto Barcia ad., byla jádrem levicových republikánských vlád a svým programem oslovovala zejména střední

městské vrstvy a levé intelektuály, nicméně důrazem na nutnost uskutečnění sociálních reforem si své příznivce našla i mezi pracujícími.¹⁵⁹ Otevřený souhlas s autonomními požadavky minoritních iberských národů byl další významný faktor charakterizující její politiku.

Po porážce v listopadových volbách roku 1933 a po odchodu do opozice, kde strana setrvala během černého dvoutletí, kdy vládla pravice, došlo na levici k přeskupování sil. Na základě dohody o fúzi na středolevém spektru se spojila Republikánská akce s galicijskými autonomisty (ORGA) a radikálními socialisty v nové politické formaci **Republikánská levice (Izquierda Republicana – IR)** pod Azaňovým předsednictvím. Místopředsedy se stali dosavadní šéf ORGA Casares Quiroga a radikální socialista Marcelino Domingo. Republikánská levice sehrála klíčovou roli při uzavření bloku Lidové fronty a zaznamenala velký úspěch v únorových volbách 1936. Poté předsedala všem vládám až do vypuknutí občanské války.

Radikálně socialistická strana (Partido Radical Socialista – PRS) byla založena **Marcelinem Domingem y Albornoze** (*1884 v Tortose †1939 v Toulouse) v roce 1929, kdy se odštěpila od Lerrouxovy radikální strany. Ideje Radikálně socialistické strany, v níž působili např. Galarza, Gordón Ordás, Botella Asensi, Bernés a Feded, byly podobné programu Republikánské akce a byly spjaty s *Institución Libre de Enseñanza*, se zednáři a katalánským autonomismem.¹⁶⁰ Leader radikálních socialistů a mj. obdivovatel čs. prezidenta Masaryka - Marcelino Domingo, byl ministrem školství v prozatímní vládě a jeho zásluhou se prosadilo zavedení a rozšíření společné výchovy chlapců a dívek (koedukace) na španělských školách. V říjnu 1931 se Domingo stal ministrem zemědělství, nicméně jeho resort, který byl ze státního rozpočtu slabě dotován nebyl schopen zahájit účinnou agrární reformu. Jak jsem již zmínil, po skončení prvního republikánského dvoutletí (*bienio rojo*), se radikální socialisté stali součástí Republikánské levice. Bylo zjevné, že v nové straně dominovali zejména stoupenci Manuela Azaňi, kteří tvořili většinu členstva. Ve vládách Lidové fronty Domingo znovu vykonával funkci ministra školství. Právě školství byl resort, ve kterém republika učinila mnoho důležitých pokrokových reforem a na poli vzdělávání jí lze přičíst velké zásluhy.

Rámec republikánských nacionálních stran sdružujících střední vrstvy věrné republice tvořila Republikánská unie – strana, která vznikla jako výsledek fúze Radikálně demokratické strany Martíneze Barria a části radikálních socialistů kolem Botella Asensi a Gordóna Ordáse.

¹⁵⁹ PRESTON, Paul, ¡Comrades! Portraits from the Spanish civil war, London, 1999, s. 198

¹⁶⁰ TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 26

Radikálně demokratická strana (Partido Radical Demócrata – PRD) se zrodila z rozkolu Lerrouxových radikálů. Hybnou silou nespokojenců, kteří se rozhodli vytvořit vlastní platformu, byl **Diego Martínez Barrio** (*1883 v Seville †1962 v Paříži), který počítal s širokou voličskou podporou ve svém rodném městě. Ačkoliv nepodepsal pakt ze San Sebastiánu, stal se Martínez Barrio ministrem dopravy a spojů v prozatímní vládě. Poté vykonával přechodně funkci předsedy vlády, aby po volbách r.1933 byl ministrem různých resortů v Lerrouxových vládách. Pro nesouhlas s konzervativní a pravicovou pozicí, kterou Lerrouxovy kabinety zaujaly, je opustil a založil stranu **Republikánská unie (Unión Republicana – UR)**, jež byla blízká Azaňově ideologii (stal se jeho důvěrníkem). Republikánská unie se účastnila Lidové fronty a Martínez Barrio byl ve dnech 18. a 19. července 1936 předsedou tzv. „bleskové“ (jednodenní) vlády, kde nabídl křeslo ministra obrany povstaleckému generálu Molovi ve snaze odvrátit hrozící občanskou válku. Několikrát předsedal cortesům a od roku 1945 byl exilovým prezidentem Španělské republiky až do své smrti v roce 1962.¹⁶¹ Jeho sepětí se svobodnými zednáři a následné zvolení velmistrem Španělského Orientu, stejně jako zednářství jeho mnohých spolupracovníků a spolustraníků bylo hlavním motorem antiklerikalismu v Republikánské unii.

¹⁶¹ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 26

II. Regionalisté a autonomisté

V prostředí tvořeném výrazným centralismem a nesmiřitelností Riverova diktátorského režimu nebylo možné, aby nabyly platformy Galicijců, Basků a Katalánců významnějšího politického vlivu. Levicový charakter měla *Esquerra* (Katalánská levice), Republikánská katalánská strana a ORGA. Zahrnuji sem i Baskickou národní stranu, která se vedle své obrany autonomismu udržovala spíše na pravicových pozicích a lze ji zařadit mezi křesťansko-demokratické strany.

Mezi republikánskými katalánskými stranami vynikla **Esquerra Republicana de Catalunya (Katalánská republikánská levice)**, zkráceně nazývaná **Esquerra**, vytvořená sdružením katalánských levicových stran a hnutí, které se vymezovaly vůči konzervatismu *Lligy*. Hlavním vůdcem *Esquerry* až do své smrti byl **Francisco Maciá** (*1859 ve Villanueva y Geltrú †1933 v Barceloně). Tento vojenský inženýr, pro nesouhlas s centralistickými postoji armády, opustil v roce 1905 svou profesi, aby mohl odhodlaně vstoupit do politiky – do *Katalánské solidarity*.

V roce 1922 Maciá vytvořil nové seskupení – **Estat Catalá** a požadoval pro svou rodnou vlast právo na sebeurčení, ačkoliv vždy zamýšlel, že jednou se Katalánie stane součástí Iberské federace. Neúnavný bojovník proti diktatuře Primo de Rivery, který na podzim roku 1925 navštívil Sovětský svaz a uvažoval o různých možnostech intervence armády z Francie, v roce 1931 před obecními volbami integroval *Estat Catalá* do *Esquerry*, která v těchto volbách zaznamenala velký úspěch. Maciá se stal v dubnu 1931 předsedou prozatímní katalánské autonomní vlády (*Generalidad de Cataluňa Provisional*) a byl považován za „duchovního otce“ katalánského autonomního statutu.¹⁶² Po svém oficiálním schválení ve funkci předsedy *Generalidad* r.1932 o několik měsíců později náhle zemřel. Maciovým nástupcem se stal jeho nejbližší spolupracovník **Luis Companys y Jover** (*1883 v Tanósu †1940 v Barceloně); dalším významným představitelem strany byl José Carnes. Jestliže Maciá reprezentoval heroickou linii katalánství a byl objektem uctívání pro svůj bojový život, Companys vnesl do *Esquerry* sociální dimenzi jako logický výsledek své práce – byl odborářským právníkem a zakladatelem *Unió de Rabassaires*. Jeho zásluhou proběhla během jara a léta 1934 v Katalánsku regionální agrární reforma.

Katalánská republikánská strana (Partido Catalanista Republicano – PCR) byla více napravo od *Esquerry*. Její hlavní osobností byl **Nicolau D'Olwer** (*1888 v Barceloně

¹⁶² TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 27

†1961 v Mexiku), člen *Lligy* do roku 1922, kdy se od ní odtrhla skupina nazvaná **Katalánská akce**. Ta, reprezentovaná Manuelem Carrascem Formiguerou, podepsala sansebastiánský pakt spolu s katalánskou sekci Republikánské akce, kterou zastupoval Matías Mallol Bosch a fúzí obou stran se zrodila PCR. Její předseda Nicolau D'Oliver se stal ministrem hospodářství v prozatímní vládě a v první vládě Azaňově. Ale po volbách do cortesů v roce 1931 PCR jako politická síla prakticky zmizela oproti straně *Esquerra*, která měla mnohem pokročilejší vizi uskutečnění autonomie.

Autonomní galicijská regionální organizace (Organización Regionalista Gallega Autónoma – ORGA) představovala autonomní hnutí Galicie, mnohem méně bojovné a rozvinuté než to katalánské. V ústavodárných cortesech byla stranou, která čítala velké množství poslanců reprezentujících severozápad země. Formaci ORGA vedl **Santiago Casares Quiroga** (*1884 v La Coruňi †1950 v Paříži), další ze signatářů sansebastiánského paktu. Vzhledem k tomu, že autonomní statut Galicie byl odhlasován již v prosinci 1932 (avšak nikdy nevstoupil v platnost), ORGA se rozvíjela více jako strana provádějící politiku na celostátní úrovni. Její šéf Casares Quiroga byl ministrem námořnictví v prozatímní vládě a předsedou vlády se stal na krátkou dobu v předvečer vojenského povstání. Před volbami r.1936 uzavřel s Azaňou dohodu, na jejímž základě vznikla sloučením stran obou leaderů Republikánská levice, jak jsem již zmínil výše. Po triumfu Lidové fronty ve volbách ORGA jako samostatná entita zcela zmizela. Casares Quiroga se stal ministrem veřejných prací v první levicově liberální vládě a po Azaňově zvolení prezidentem republiky 12.května 1936, předsedou vlády. Od té doby lze jeho práci jednomyslně kvalifikovat jako neobratnou a nerozhodnou – nebyl schopen zabránit excesům ze strany levice, ani odvrátit vojenské povstání.

Nakonec je třeba ve výčtu republikánských regionálních a autonomních stran zmínit **Národní baskickou stranu (Partido Nacional Vasco – PNV)**. Její pravicová a konfesní východiska se prolínají v osobě předsedy, jímž byl **José Antonio Aguirre** (*1903 v Guecho †1960 v Paříži). Během prvních let republiky výrazně spolupracoval s karlisty. Obě strany předložily společný projekt regionálního statutu baskicko-navarrského státu, který v hlasování obecních rad v Navaře neprošel a v Alavě obdržel jen slabou většinu, a proto nebyl ani diskutován v cortesech.¹⁶³ V druhém dvouletí se PNV posunula více na levicové pozice, když začala úzce spolupracovat s katalánskou *Esquerrou*, se kterou ji spojovaly společné autonomistické zájmy. Tento trend se ještě více prohloubil během občanské války, kdy se

¹⁶³ viz: Ayer 50 (2003), Revista de historia contemporánea, La Guerra Civil, s. 64-65

PNV jasně postavila na pozici obrany republiky a vyslala svého zástupce Manuela Iruja y Ollo do vlády Lidové fronty Larga Caballera, ovšem pod podmínkou okamžitého uskutečnění autonomie Baskicka. Zákon byl schválen 1. října 1936 a Aguirre se několik dní nato stal předsedou autonomní baskické vlády.

Politický směr vytyčený Národní baskickou stranou jasně ukazuje jak autonomní východiska, která pravice systematicky negovala, donutily konzervativní katolickou stranu posunout se na levicové pozice v zájmu získání autonomního statutu pro svou vlast. Také pro vliv, který PNV v Baskicku měla, se podařilo během občanské války tuto oblast dlouho udržet v rukou republiky.

III. Dělnické strany a organizace

Kromě republikánů a autonomistů páteř levice tvořili socialisté, komunisté, anarchisté a jejich odborové ústředny UGT, CGTU a CNT. Odbory měly ve Španělsku vždy velký vliv a jejich význam se přirozeně posílil za republiky. Největší vliv a členskou základnu měly odbory anarchistické – CNT a socialistické – UGT. Svůj výklad však začnu stranou, která na počátku republiky měla mizivý vliv a skutečná síla se z ní stala až v průběhu občanské války.

U zrodu **Komunistické strany Španělska (Partido Comunista de España – PCE)** stál jeden ze zakladatelů socialistické strany i *Všeobecného svazu pracujících* (UGT) a významný vůdce dělnického hnutí **Antonio García Quejido**. Ve Španělsku se ustavily celkem dvě komunistické strany hlásící se ke III. Internacionále. Ve dnech 7.-14. listopadu 1921 se v Madridě konala slučovací konference obou komunistických stran. Od té doby existovala jednotná *Komunistická strana Španělska* (PCE), jejíž členstvo tvořili v podstatě socialisté a syndikalisté podporující sovětskou vládu. Jako ústřední orgán strany byl schválen list *La Antorcha* (Pochodeň); nadále však vycházely i *Aurora Roja* (Rudá jitřenka) v Asturii, *Bandera Roja* (Rudý prapor) v Baskicku, *El Comunista Balear* (Baleárský komunista) v Palma de Mallorca, *Nueva Aurora* (Nová jitřenka) v Pontevedře a jiné listy.¹⁶⁴ Zároveň splynuly i obě organizace komunistické mládeže ve **Svaz komunistické mládeže Španělska (Federación de Juventudes Comunistas de España)**. Jeho tiskový orgán se nazýval *El Joven Comunista* (Mladý komunista).

I.sjezd PCE se konal 15.března 1922 v Madridu. Přes odpor několika delegátů sjezd schválil politiku jednotné fronty s dělníky organizovanými v UGT a CNT. Byla přijata některá důležitá usnesení o zesílení odborářské práce a boje za splnutí dvou velkých odborových ústředí. Na I.sjezdu strany byli do ústředního výboru zvoleni Antonio García Quejido (generální tajemník), Ramón Lamóneda (tajemník pro vnitřní záležitosti), Virginia Gonzálezová (tajemnice pro ženské otázky), Antonio Malillos (tajemník pro záležitosti odborářské) a další.

Celonárodní vedení PSOE a UGT odmítlo slučovací tendence a dalo svým sekcím příkaz, aby se neúčastnily žádných shromáždění společně s komunisty.¹⁶⁵ V té době jednou z nejnaléhavějších byla otázka války v Maroku. V létě roku 1921 po pohromě u Annuálu, která otřásla celým Španělskem, *Komunistická strana Španělska* vydala svolání, v němž žádala zastavení války a vyzvala pracující ke generální stávce. Toto svolání mělo ohlas

¹⁶⁴ kol. autorů, *Dějiny KSŠ*, Praha, 1962, s. 88

¹⁶⁵ TUSELL, Javier, *La Segunda República*, Madrid, 1997, s. 143

zejména v Baskicku. 13.zář 1923, když se rozšířila zpráva o převratu, který vynesl k moci generála Primo de Riveru, strana opětovně svou výzvu k vytvoření jednotné fronty pro boj proti vojenské diktatuře. Ještě téhož dne odpoledne se v Madridě sešli zástupci PCE s představiteli madridské federace CNT a anarchistických skupin a ustavili *Akční výbor pro boj proti válce a diktatuře*.¹⁶⁶ Ústřední výbor CNT však rozhodl o rozpuštění sebe sama, na což odmítly přistoupit tři nejvýznamnější anarchistické odborové organizace – kovodělníků, zaměstnanců dopravy a textilních dělníků, stejně jako členské organizace CNT v Seville. Jejich hlavní funkcionáři – mj. i José Díaz, se postupně stále více sbližovali s komunisty až posléze vstoupili do jejich řad. Avšak po znovuoživení legální činnosti CNT příliv anarchosyndikalistických dělníků do PCE ustal.

Poté, co se Primova diktatura stabilizovala, došlo ve straně ke krizi – komunisté perzekucí utrpěli značné ztráty a nejlepší kádry byly ve vězení.¹⁶⁷ Část členů nespokojených s politikou strany se vrátila k socialistům a r.1927 navíc zemřel zakladatel PCE García Quejido. V roce 1925 se dostal do vedení strany **José Bullejos** a mladá generace pod vlivem anarchistických tradic, silně zatížená levičáctvím (Adame, Trilla, Vega) a zastávající ultraradikální názory. Do roku 1928 tvrdili, že boj proti Riverově diktatuře musí vést buržoazie, neboť proletariát bojuje výlučně za proletářskou revoluci. Tento názor přetrval i po III. sjezdu PCE v roce 1929, kde Bullejos prohlubující se krizi monarchie ztotožnil s krizí kapitalismu. Komunisté se rovněž odmítali zabývat řešením agrární otázky, neboť i tato problematika byla podle nich věcí buržoazie. Moskva jim naopak vzkázala, aby se zmocnili zemědělské půdy, rozdělili ji, zorganizovali obranu proti útoku a tím získali nadvládu nad venkovskými masami. Aby pro revoluci bylo získáno vojsko, měly se zřizovat vojenské výbory v jednotlivých armádních jednotkách.¹⁶⁸ Tyto sovětské instrukce však byly zcela odtržené od reality, neboť vůbec nebraly v potaz, že většina armády smýšlela monarchisticky a těžko by se angažovala v bolševických experimentech. Co se týče národnostní otázky, byla chybně interpretována jako nutnost secese minoritních národností od Španělska a v potaz nebylo bráno možné federální uspořádání země na bázi autonomie.

Po pádu Primo de Riveru nastoupil Berenguerův kabinet, který trpěl činností republikánských stran, odborových ústředí a socialistické strany, zato však ponechal v platnosti veškerá prohibivní opatření proti komunistům a prováděl je stejně tvrdě jako Primo de Rivera. Počátkem března 1930 uspořádala strana v Bilbau tajně celonárodní

¹⁶⁶ „El Consejo de acción por la lucha contra la guerra y dictadura“

¹⁶⁷ Do ledna 1930 byli ve vězení komunističtí předáci Adame, Bullejos, Maurín a Trilla, poté amnestováni.

¹⁶⁸ HRBATA, František, Komunistická internacionála a protifašistické hnutí v letech 1933-1935, Praha, 1963, s. 124

konferenci, která byla z konspirativních důvodů nazvána „pamplonskou konferencí“. Na této konferenci bylo zdůrazněno, že stěžejním úkolem strany po pádu diktatury je pokračovat v boji i proti Berenguerově vládě a usilovat o svržení monarchie. Konference se usnesla povolat do ústředního výboru **Isidoru Dolores Ibárruri Gómez** (*1895 - †1989) zvanou *La Passionaria* (Vášnivka), která již byla členkou vedení strany v Baskicku a později proslula legendárním antifašistickým heslem *!No pasarán!*¹⁶⁹ Avšak ve výkonném výboru měli hlavní slovo Bullejos a Trilla, kteří při řízení práce užívali autoritativních metod a dopouštěli se vážných chyb. Popírali nutnost buržoazní etapy v revoluci a i nadále směřovali krizi monarchistického režimu s krizí kapitalismu. Z toho plynula jejich sektářská politika, která stranu vzdalovala od obyčejných lidí. Na začátku roku 1931 vedení PCE předložilo členské základně, čítající necelých 800 lidí, návrh organizovat v zemi ozbrojené povstání a po vyhlášení republiky vydal Bullejos heslo „Pryč s republikou, ať žije proletářská revoluce, ať žijí sověty!“¹⁷⁰

Díky činnosti skupiny funkcionářů, kteří se těšili poměrné oblibě mezi dělníky (José Díaz, Antonio Mije ad.), získala strana dobré výchozí pozice v odborovém hnutí plně ovládaném socialisty a anarchisty. Organizace Baskicka vyvinula v té době velké úsilí, aby se postavila do čela hnutí za dělnické požadavky; řídila manifestace proti nezaměstnanosti a stávky hospodářské i politické. V čele této organizace stáli již zmíněná Dolores Ibárruri, Leandro Carro, Aurelio Aranaga ad. Velmi naléhavě se pocítovala potřeba tiskového orgánu, který strana tehdy neměla. 23.srpna 1930 vyšlo první číslo týdeníku *Mundo Obrero* (Dělnický svět), jenž se o rok později - 14.listopadu 1931 - stal ústředním deníkem *Komunistické strany Španělska*.¹⁷¹ Oživení činnosti strany však vyvolalo novou vlnu pronásledování – v létě 1930 byla ve vězení většina členů výkonného i ústředního výboru strany. Komunisté měli v této době jen malou šanci získat mezi lidmi větší vliv. Dělnická třída byla rozdělena mezi anarchisty a socialisty, kteří v podstatě neutralizovali snahy PCE zakořenit na španělské politické scéně. Zatímco prakticky ve všech evropských zemích byl revoluční proletariát získán komunisty, ve Španělsku šla dělnická třída za anarchisty a socialisty. Svůj podíl na tom měla i netradičnost a mladost komunistické strany – i lidé, kteří souhlasili s politikou PCE, zůstávali nadále členy PSOE resp. UGT a CNT, protože to byly jejich staré organizace a oni chtěli prosazovat své požadavky uvnitř nich a jejich prostřednictvím a ne začínat znovu v marginální straně, jejíž vliv a autorita byly nulové. Síla tradice reformního marxismu a

¹⁶⁹ Neprojdou! Tento slogan se hojně používá na antifašistických demonstracích po celém světě dodnes.

¹⁷⁰ NECKÁŘOVÁ, Libuše, Španělsko a Lidová fronta 1931-1936, Praha, 1986, s. 27

¹⁷¹ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 29-30

bakuninismu tak bránila španělským komunistům v tom, aby se stali na politické scéně silnými a respektovanými hráči. Růst členské základny PCE byl proto velmi pomalý, i když oproti situaci ve dvacátých letech výraznější. Oproti 800 členům v dubnu 1931 měla PCE v březnu 1932 12.000 a v roce 1933 již dvacet tisíc a jí podléhající odborová centrála CGTU 150.000 členů. I tak šlo v této době za komunisty pouhých 5% organizovaného dělnictva.¹⁷²

IV.sjezd PCE zahájený 17.března 1932 v Seville byl v dějinách strany přelomový a konal se za zcela odlišné situace než sjezd třetí. Jestliže tehdy bylo hlavním cílem strany bojovat proti Riverově diktatuře a monarchii, nyní bylo na pořadu dne dovést do konce buržoazně demokratickou revoluci započatou 14.dubna. Proti Bullejosově skupině se uvnitř strany postupně zformovaly síly usilující o nastoupení tzv. „leninské cesty“. V čele těchto nespokojenců stanul **José Díaz Ramos** (*3.5. 1895 - †20.3.1942), který byl záhy zvolen novým šéfem strany. Jak jsem již uvedl, v letech 1917 – 1925 působil v CNT jako odborový předák, v roce 1926 se však s anarchisty rozešel a vstoupil do komunistické strany, kterou vedl v letech 1932 – 1942 až do své smrti v exilu v Sovětském svazu, kam emigroval po vítězství Franka (1939). Od poloviny třicátých let byl členem exekutivy Kominterny. Jeho nejbližšími spolupracovníky byli V.Uribe, A.Mije, D.Ibárruri, P.Checo ad., které v jejich názorech podpořila i Kominternu. Emisaři KI ve Španělsku – J.Duclos, J.Emler-Draux a E.Woog Stierner – již delší dobu ostře kritizovali Bullejosovo vedení. V květnu 1931 byla uvnitř Kominterny zahájena diskuse o španělské otázce, které se zúčastnila delegace PCE v čele s José Bullejosem. Výsledkem byl otevřený list VV KI španělským komunistům, který odhaloval slabiny a nedostatky v práci PCE a současně vytyčil úlohu přeměny strany v organizaci schopnou oslovit větší část dělnického elektorátu. V listopadu téhož roku zástupci Kominterny konstatovali, že vedení PCE nevzalo v potaz soudružské připomínky svých zahraničních kolegů a pokračuje nadále v dřívější linii. Výkonný výbor KI tudíž španělským komunistům doporučil svolat sjezd, na kterém by byl vypracován nový program včetně nové politické linie a taktiky. Zároveň vyzdvihl práci stranické organizace v Seville vedené José Díazem, která byla nejsilnější buňkou PCE v zemi. Proto bylo rozhodnuto, že IV.sjezd strany se uskuteční právě v tomto andaluském městě. V lednu 1932 zaslalo Západoevropské byro VV KI dopis, který znovu kritizoval Bullejosovu politiku a vyzýval španělské komunisty ke změně vedení. 17. března 1932 došlo ke kompletní výměně předsednictva PCE, v němž zasedli José Díaz za Seville, D.Ibárruri za Baskicko, Caballero za Cordóbu, Carpintero za Villa de Don Fadrique, Sapirain ze San Sebastianu, Gontale z Asturie

¹⁷² NECKÁŘOVÁ, Libuše, tamtéž, s. 56

a Jorje z Barcelony.¹⁷³ Nebyl zvolen ani jeden představitel z dřívější nomenklatury, nicméně Bullejos, Adame a Trilla zůstali členy politického byra. Když ale setrvali i nadále na svých dřívějších názorových pozicích, byli v říjnu 1932 ze strany vyloučeni. Nový generální tajemník ústředního výboru PCE Díaz ve svém projevu vyzval španělské komunisty, aby realizovali doporučení Kominterny a potírali sektářství. Po IV. sjezdu politiku strany kromě Díaze nejvíce ovlivňovali již zmíněná Dolores Ibárruri, Vicente Uribe, Antonio Mije, Manuel Delicado, Pedro Checa, Trifón Medrano ad.

Došlo také k ustavení **Komunistické strany Katalánska (Partido Comunista de Cataluña – PCC)**, jejímž cílem bylo získat elektorát mezi anarchistickými dělníky. PCE také již na počátku třicátých let stanula v čele *Antifašistické fronty*, kterou spolu s ní tvořil *Svaz komunistické mládeže*, *Jednotná všeobecná konfederace práce (Confederación General del Trabajo Unitaria)*, *Svaz dělníků tabákového průmyslu (Federación Tabaquera)*, *Federální strana (Partido Federal)*, *Radikálně socialistická levice (Izquierda Radical Socialista)* a poslanci různých směrů.¹⁷⁴ Protifašistická fronta měla v sobě zárodek ideje *Lidové fronty*, která se plně rozvinula až v polovině třicátých let. Avšak na některých místech dříve – například v Malaze již v listopadu 1933 byla dohodou mezi místními republikány, socialisty a komunisty vytvořena první *Lidová fronta* a mezi zvolenými byl i první komunistický poslanec ve Španělsku Cayetano Bolívar.

Parlamentní volby v roce 1933 přinesly PCE více hlasů – jestliže při volbách v červenci 1931 získali komunističtí kandidáti 60.000 hlasů, nyní to bylo už 400.000.¹⁷⁵ Na návrh jednotné fronty předložený komunisty odpověděli socialisté protinávrhem na vytvoření *Dělnických aliancí (Alianzas Obreras)*, které byly dalším krokem směrem k formující se *Lidové frontě*. Došlo také k postupnému sblížení socialistické a komunistické mládeže, které 1. dubna 1936 vyústilo do fúze obou hnutí ve **Sjednocenou socialistickou mládež (Juventud Socialista Unificada - JSU)**. Nová mládežnická organizace, v jejímž čele stáli **Santiago Carillo** jako generální tajemník, Trifón Medrano, Fernando Claudín a další, prohlásila, že jejím cílem je organizovat a vychovávat mladou generaci „v duchu zásad marxismu-leninismu“.¹⁷⁶ Santiago Carillo, dnes více známý jako propagátor myšlenky eurokomunismu, přivedl pod komunistickou kontrolu více než 200.000 mladých socialistů.¹⁷⁷ Na této akci se podílel i Alvarez del Vayo, který bez vědomí Caballera pomohl osnovat

¹⁷³ NECKÁŘOVÁ, Libuše, tamtéž, s. 59

¹⁷⁴ Dějiny KSŠ, s. 105

¹⁷⁵ TUÑÓN DE LARA, Manuel, tamtéž, s. 337

¹⁷⁶ Dějiny KSŠ, s. 110

¹⁷⁷ tamtéž, s. 111

agentovi Kominterny Vittoriu Codovillovi převzetí moci v Socialistické mládeži. Její členy pod komunistická křídla nalákal jednak příslibem moci a také odůvodněním, že jedině komunistická strana je natolik profesionální a má takovou mezinárodní podporu, aby mohla porazit fašismus. Dalším sjednocovacím aktem bylo vytvoření **Sjednocené socialistické strany Katalánska (Partido Socialista Unificado de Cataluña – PSUC)** 23.července 1936, vedené **Juanem Comorou**. Tato strana vznikla splynutím čtyř dosavadních dělnických stran: *Komunistické strany Katalánska (Partido Comunista de Cataluña)*, *Katalánské sekce PSOE (Sección Catalana del PSOE)*, *Socialistického svazu (Unión Socialista)* a *Proletářské strany (Partido Proletario)*.¹⁷⁸ Postupné sbližování socialistů a komunistů bylo navíc podmíněno vítězstvím levého křídla v PSOE, jehož vůdce Largo Caballero aktivně podporoval spolupráci obou stran a především výsledky VII.kongresu Kominterny v létě 1935, který doporučil komunistickým stranám, aby se postavily spolu s demokratickými stranami na obranu buržoazních demokracií a vzdorovaly fašistickému nebezpečí. Dalším výsledkem sjednocovacích snah bylo dosažení jednoty odborového hnutí. V prosinci 1935 vstoupila komunistická miniaturní odborová ústředna CGTU do socialistických odborů UGT.

V červnu 1935 se konal ustavující sjezd **Komunistické strany Baskicka (Partido Comunista de Euzkadi)**, která se stala regionální sekci celostátní PCE. Spolu s tím strana během roku 1935 zesílila svoji propagandu, kombinujíc ilegální publikace s legálními listy, které sice nevycházely jako orgány komunistů, ale vyjadřovaly politiku strany. V létě 1935 vydávala strana 9 listů legálních a 15 ilegálních. Kromě toho vydávaly jednotlivé stranické organizace celkem 18 časopisů závodních. Náklad listu *Bandera Roja (Rudý prapor)*, ilegálního orgánu ústředního výboru, činil na konci roku 1934 5000 výtisků a do léta 1935 stoupl na 17.000 výtisků.¹⁷⁹ Od února do března vzrostl počet členů PCE ze 30.000 na cca 50.000. V dubnu měla již 60.000 členů, v červnu 84.000. V předvečer povstání již měla komunistická strana zhruba 100.000 členů.¹⁸⁰

Ve volbách r.1936 bylo do ústavodárných cortesů zvoleno 17 komunistických poslanců (oproti jednomu v roce 1933), z nichž čtyři – Bautista Garcés (poslanec za Cordóbu), Cayetano Bolívar (poslanec za Malagu), Daniel Ortega (zvolen za Cádiz) a Suárez Cabrales (zvolen za Kanárské ostrovy) – byli později zavražděni frankisty. Komunisté vydali heslo

¹⁷⁸ PSUC hned při svém založení vstoupila do Kominterny.

¹⁷⁹ Dějiny KSŠ, s. 109

¹⁸⁰ tamtéž

„Ani jedna vesnice bez Lidové fronty!“¹⁸¹, což v praxi znamenalo, že se *Frente Popular* po volbách nejen nerozpustila, nýbrž se upevnila i v nejmenších obcích.

V prvních vládách *Lidové fronty* neměla PCE zastoupení, ale podporovala je. Teprve když byl pověřen sestavením vlády socialistický předák Largo Caballero, vyžadoval spolupráci komunistů. Prohlašoval, že v opačném případě není ochoten na sebe vzít vládní zodpovědnost. Komunisté podporovali předchozí Giralův kabinet a zavázali se podporovat jakoukoliv republikánskou vládu, která bude aktivně čelit fašistickému nebezpečí a bránit republiku. Nyní však vzhledem k narůstajícímu vlivu, který komunisté ve Španělsku měli, se rozhodli vstoupit do Caballerovy vlády a aktivně se podílet na řízení země. Komunisté měli v této vládě dva ministry – Vicenta Uribeho (zemědělství) a Jesúse Hernandezze (školství). Prioritou, se kterou vstupovala PCE do vlády, bylo vyhrát válku, vyřešit problémy demokratické revoluce, zejména pozemkovou reformu a upevnit jednotu všech lidových sil.

Nabízí se otázka, zda komunistická strana tehdy zamýšlela nastolit ve Španělsku komunismus. Já si dovolím tvrdit na základě pramenů a literatury, které jsem studoval, že nikoliv. Strana se nikdy netajila, že jejím cílem je vybudování socialismu, jakožto první fáze komunistické společnosti. Avšak v podmínkách občanské války, kdy její prioritou bylo zachránit republiku spolu s ostatními antifašistickými silami, se jeví tento experiment jako zcela nereálný. Komunisté chtěli nejprve zvítězit ve válce a teprve poté rozhodovat o dalším směřování nové republiky, která by se podle mého soudu nejspíše stala tzv. „lidovou demokracií“ vzhledem k roli, kterou komunisté ve španělské společnosti a v občanské válce hráli. Tento postoj posouval komunistickou stranu napravo od anarchistů, trockistů a levého křídla socialistů, kteří chtěli změnit povahu války a spolu s bojem na frontách paralelně vytvářeli rovnostářskou společnost v zázemí. Komunisté měli v této době svou politikou mnohem blíže k levicovým buržoazně demokratickým stranám než k socialistům. Byli si také vědomi faktu, že pro nastolení komunismu nevznikají podmínky tehdy, když si strana vzpomene. Období války proti fašismu, kdy bylo nutné vytvořit jednotu na bázi všech demokratických a antifašistických sil, nebylo zajisté nejvhodnější pro revoluční experimenty. Navíc bylo také nutné přihlížet k tomu, jak je vnímána občanská válka v zahraničí. Ve Velké Británii byla prezentována jako boj mezi fašismem a komunismem¹⁸², ačkoliv na straně obránců republiky stáli i bezpartijní antifašisté, demokraté, socialisté, anarchisté a komunisté zdaleka neměli většinu, a to ani v interbrigádách, které ač jejich vedení bylo plně v rukou Kominterny, svým složením nebyly většinově komunistické. Navíc kdyby komunisté takto

¹⁸¹ „Ni una aldea sin Frente Popular!“

¹⁸² ORWELL, George, *Hold Katalánsku a ohlédnutí za španělskou válkou*, Praha, 1991, s. 94

experimentovali a snažili se v zázemí budovat svou vizi společnosti, vyvolalo by to nedůvěru u představitelů levicových demokratických stran a vedlo by to k jistému rozpadu *Lidové fronty*.

Vláda Larga Caballera byla první vládou *Lidové fronty* v pravém smyslu, se zastoupením všech jejích složek. Předchozí vlády byly vládami republikánských stran podporovaných *Lidovou frontou*, avšak počínaje touto vládou až do konce války se jednalo o skutečné vlády *Frente Popular*. Komunisté se následně ujali formování pátého pluku, který dosáhl počtu 70.000 bojovníků¹⁸³, veskrze dobrovolníků. Pátý pluk pomáhal sjednocovat milice jednotlivých stran a odborových organizací v milici jednotnou, která by se stala základem lidové armády. Následně se pátý pluk sám rozpustil za účelem vytvoření pravidelné armády, kterou prosazovali i komunisté.¹⁸⁴ Poté, co vláda přesídlila do Valencie, byl utvořen *Výbor pro obranu*¹⁸⁵ s úkolem hájit Madrid – byly v něm zastoupeny všechny politické strany a odborové organizace a také *Sjednocená socialistická mládež* a *Anarchistická mládež (Juventudes Libertarias)*. Funkci poradce pro vedení války zaujímal komunistka Antonio Mije a funkci poradce pro veřejný pořádek Santiago Carillo, generální tajemník *Sjednocené socialistické mládeže*.

V únoru 1937 začalo sblížení mezi Largem Caballerem a anarchistickými předáky s cílem likvidace vlády *Lidové fronty* a jejím nahrazením vládou odborů. Uskutečněním tohoto plánu by byly z vlády fakticky eliminovány republikánské levicové strany, komunisté a Prietovo křídlo PSOE, které se vymezovalo negativně vůči Caballerovi. PCE se zcela logicky postavila proti úmyslu ustavit odborářskou vládu a argumentovala obavami z rozpadu *Lidové fronty*, jejíž jednota byla nezbytně nutná v zájmu vítězství v občanské válce. Stejný postoj zaujaly ostatní strany *Frente Popular*, část odborové ústředny UGT a dokonce i výkonný výbor *Španělské socialistické strany dělnické*, který označoval tento záměr za omyl, jehož uskutečnění je třeba zabránit, neboť odbory nemůžou a nechtějí nahradit či pohlit politické strany.

V této době komunisté vyzvedli jako nejdůležitější úkoly splynutí socialistické a komunistické strany, realizaci akční jednoty mezi dosavadními dvěma velkými odborovými ústřednami UGT a CNT, navázání těsnějších styků s anarchisty, usilovat o utužení svazku mezi proletariátem a maloburžoazií na základně politické a hospodářské a také aktivně

¹⁸³ Dějiny KSS, s. 125

¹⁸⁴ Představitel PCE nabízel Pátý pluk (Quinto regimento) jako příklad, podle něhož by se mohla organizovat španělská lidová armáda. V pluku bylo 50% komunistů, 25% socialistů, 15% republikánů, ostatní byli bez stranické příslušnosti. Ze sociálního hlediska se udávalo, že 90% mužstva a důstojníků tvořili dělníci a rolníci. Viz též: CÍLEK, Roman, *Krvavá předehra*, Praha, 2004, s. 130

¹⁸⁵ „Junta de defensa“

spolupracovat s reprezentativními silami Katalánska, Baskicka a Galicie. Vše se dělo pod pláštíkem antifašistické jednoty, ale bylo zcela zřejmé, že komunisté zamýšlejí proponovanou sjednocenou levici zcela ovládnout. Indalecio Prieto si tím byl jistý a proto zmařil snahy PCE o sjednocení s PSOE navzdory úsilí mladých socialistů a části vlastní strany.

Vzrůstající izolace Larga Caballera byla výsledkem sblížení větší části PSOE s komunisty. Socialističtí dělníci viděli v Caballerovi od roku 1934 nejvýznamnějšího stoupence jednoty *Lidové fronty*, který usiloval o spolupráci s komunisty, avšak v průběhu války přecházel na pozice nepřátelství vůči PCE, neboť ta kritizovala jeho válečnou politiku a on to vnímal jako útok proti své osobě, na který reagoval postupným sblíčováním s CNT a anarchisty. Koncem března 1937 navrhla komunistická strana výkonnému výboru PSOE, aby byla prodiskutována a přijata opatření, jež by vedla nejdříve k akční jednotě a pak ke splynutí obou stran ve velkou jednotnou stranu dělnické třídy. Záměrem komunistů bylo vytlačit Caballera z vedení socialistické strany a ovládnout celé levicové politické spektrum. 16. dubna 1937 byl uveřejněn společný dopis výkonného výboru PSOE a PCE oznamující dohodu o zřízení koordinačních orgánů. O týden později byl otištěn dokument o ustavení celonárodního koordinačního výboru, podepsaný vedením obou stran. Větší část dřívějších stoupců Larga Caballera v socialistické straně se nyní sblížila s komunisty a aktivně prosazovala jednotu s PCE. To byl případ Alvarez del Vayo, ministra zahraničí v Caballerově vládě a členů skupiny kolem listu *Claridad*, která postupně tento list vymaňovala z výlučného vlivu caballeristů.

Uvnitř socialistické strany se vytvořil nový poměr sil: na jedné straně Largo Caballero a jeho věrní stoupenci a na druhé straně členská základna, která aktivně spolupracovala s komunisty. Poté, co Caballero nepřijal již několikrát opakovaný návrh komunistů na změnu ve vládní politice, podali ministři za PCE spolu s několika dalšími ministry demisi a odešli ze zasedání vlády. Caballero byl nucen po neúspěšném pokusu o vytvoření nové vlády na syndikalistickém základě vyhlásit vládní krizi a sám se vzdát své funkce. Vedení PSOE prohlásilo, že „...je nemožné řídit zemi bez komunistické strany nebo proti ní“¹⁸⁶ a že socialisté nepřijmou účast v nové vládě, nebudou-li v ní zastoupeni komunisté. Largo Caballero se musel vzdát pověření k sestavení vlády a 18. května 1937 vytvořil novou vládu socialista Juan Negrín. Caballeristé a anarchisté odmítli vládu jakkoli podporovat, zatímco Sovětský svaz změny ve španělské vládě přijal s uspokojením.¹⁸⁷ Část CNT, zejména vojáci bojující na frontách, se rovněž zasazovala o akční jednotu všech antifašistických sil, což

¹⁸⁶ Dějiny KSŠ, s. 161

¹⁸⁷ Negrínova vláda byla plně oddána Stalinovi a plnila jeho direktivy, sám Stalin ji označil jako „vládu přátel“.

nakonec vyústilo 1.června 1937 v prohlášení celonárodního výboru CNT o ochotě spolupracovat s Negrínovou vládou; podpora obou odborových ústředí novou vládu posílila. 17.srpna 1937 byl přijat program společného postupu socialistické a komunistické strany, který usiloval mj. o posílení bojové jednoty republikánské armády, vybudování silného válečného průmyslu, agrární politiku, jež povede ke zvýšení zemědělské výroby, uznání a respektování právní a historické svébytnosti Katalánska, Baskicka a Galicie, posílení *Lidové fronty*, jednotu odborového a mládežnického hnutí atd. Negrínova vláda začala provádět nutná opatření v zájmu státu: odzbrojení nekontrolovaných živlů, nastolení jediné vládní moci na celém republikánském území a zřízení jednotného velení lidové armády.¹⁸⁸

Jak jsem již zmínil výše, komunistické hnutí ve Španělsku zdaleka nebylo jednotné. Zatímco stalinisté se soustředili v *Komunistické straně Španělska*, trockisté v roce 1935 založili stranu **POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista – Dělnická strana marxistického sjednocení)**. Zakladateli strany byli **Andrés Nin** (*1892 v El Vendrell †1937 v Alcalá de Henares) a bucharinovec **Joaquín Maurín** (*1896 v Bonanza †?), který do roku 1930 řídil organizaci PCE v Katalánsku a na Baleárách. Maurín se sice proti straně otevřeně nepostavil, ale již od roku 1922 využíval katalánských separatistických tendencí a při různých příležitostech se pokoušel vytvářet zvláštní linii.¹⁸⁹ V letech 1927-1930 Maurín obhajoval trockistické myšlenky v katalánském tiskovém orgánu komunistů *La Batalla* – odmítl zaujmout důsledné stanovisko proti trockismu a proto byl ústředním výborem ze strany vyloučen. Stranická organizace v Katalánsku a na Baleárách však šla za svým vůdcem a spojila se s lidmi vyloučenými s PCE již dříve, aby vytvořili tzv. **Dělnicko-rolnický blok (Bloque Obrero y Campesino)**, který se prohlásil za *Komunistickou stranu Katalánska*. V roce 1931 se Kominternu pokoušela tyto rozpory urovnat a pozvala do Moskvy zástupce PCE a *Dělnicko-rolnického bloku* ke vzájemné výměně názorů. Maurín však pozvání odmítl a časopis *La Batalla* zahájil kampaň proti PCE a Kominterně a otevřeně se přihlásil k Trockému. Na začátku roku 1935 splynul *Dělnicko-rolnický blok* s **Komunistickou levicí (Izquierda Comunista)**, jež měla tiskový orgán *Sověť (Soviet)*, který řídil někdejší sekretář Trockého Andrés Nin. Nová strana si dala název POUM a v jejím čele stanul triumvirát Andrés Nin, Juan Andrade a Julián Gorkin Goméz.

POUM negovala politiku *Lidové fronty* a tvrdila, že *Frente Popular* znamená opuštění leninských zásad a jedná se o bezzásadovou koaliční politiku paktování se s buržoazními

¹⁸⁸ V průběhu roku 1937 byla na celém území ovládaném republikánou vytvořena pravidelná armáda.

¹⁸⁹ Například žádal přesídlení ústředního výboru PCE do Barcelony s odůvodněním, že jediné katalánský proletariát je schopen dát straně třídní základnu.

stranami. *Lidová fronta* však měla podporu valné části dělnické třídy, a tak aby se POUM neocitla v izolaci, vstoupila do ní a v únoru 1936 byl Andrés Nin zvolen za poslance cortesů jako kandidát *Lidové fronty*. Avšak bylo zjevné, že POUM politiku *Frente Popular* nepřijala za svou, což ostatně prohlásil sám Gorkin v březnu 1937.¹⁹⁰ POUM se přihlásila k myšlence proletářské revoluce a požadovala ustavení dělnické vlády, socializaci všech výrobních prostředků, nucenou kolektivizaci zemědělství a okamžité zřizování sovětů. V tomto směru měla POUM blízko k anarchistům, jejichž cílem bylo paralelně s bojem na frontě vést v zázemí sociální revoluci. V Katalánsku ostatně většina dělnictva šla za anarchisty a „poumisty“, kteří prohlašovali, že nadešla doba „libertářského komunismu“ a požadovali veškerou moc pro revoluční výbory v továrnách, městech a vesnicích. POUM stála proti autonomní katalánské vládě, kterou vedli komunisté a socialisté z PSUC a která spolupracovala s ústřední vládou v Madridě. Avšak POUM neměla takovou podporu, aby tuto vládu mohla nahradit, a tak požádala o účast v ní s cílem ji rozložit, přičemž Nin se stal ministrem spravedlnosti.

Trockisté nyní z vládní tribuny kritizovali Sovětský svaz a jeho úlohu ve španělské občanské válce. Obviňovali Sověty jak z nedostatečné pomoci, tak z vměšování do vnitřních záležitostí země. POUM se zároveň postavila proti vytváření pravidelné lidové armády a formovala vlastní milice. Odmítala státní armádu, neboť se obávala, že by se v budoucnu mohla stát nástrojem k potlačení revoluce a rozdrčení dělnické třídy. Vzhledem k tomu, že POUM blokovala vládní rozhodnutí, v prosinci 1936 byla vytvořena vláda nová, v níž už POUM nebyla zastoupena. „Poumisté“ nyní rozvíjeli myšlenku bojového svazku mezi vlastní organizací a anarchisty z CNT a FAI s tvrzením, že jedině dovršení revoluce může zajistit vojenské vítězství. Mládež POUM vytvořila spolu mladými anarchisty tzv. *Frontu revoluční mládeže*.¹⁹¹ Ultralevice se připravovala na povstání, jehož cílem mělo být svržení katalánské vlády a ustavení vlády revoluční. 10.dubna 1937 na schůzi POUM Andrés Nin prohlásil: „PSUC používá demokratických frází. Nadešla hodina zúčtování s kapitalistickým režimem. PSUC je nejnebezpečnější živel, nebezpečnější než otevření nepřátelé proletariátu.“¹⁹²

Koncem dubna POUM spolu s anarchistickou organizací *Přátelé Durrutiho* vyvolávali ovzduší nejistoty příznivé pro puč. Takzvaní „nekontrolovaní“ ovládali silnice, šířili nucenou kolektivizaci a podněcovali potyčky s komunisty a republikány. Povstání vypuklo 3.května 1937, kdy vládní jednotky přišly převzít telefonní ústřednu v Barceloně, která byla v rukou

¹⁹⁰ ORWELL, George, Hold Katalánsku a ohlédnutí za španělskou válkou, Praha, 1991, s. 131

¹⁹¹ „Frente de la Juventud revolucionaria“

¹⁹² LONDON, Arthur, Španělsko, Španělsko..., Praha, 1963, s. 271

POUM a FAI, které tak mohly kontrolovat tajná spojení vlády. Republikánské orgány se záhy ocitly pod palbou samopalů. Hlídky „nekontrolovaných“ ovládaly přístupy k Barceloně a v ulicích vyrostly barikády. Krvavé boje mezi anarchisty a trockisty na straně jedné a komunisty a republikány na straně druhé si vyžádaly 900 mrtvých a 2600 zraněných.¹⁹³ Z řevnivosti uvnitř republikánského tábora přirozeně těžili fašisté a celý povstalecký tábor. Queipo de Llano prohlásil: „Nemáme zapotřebí dobývat Katalánii, přinesou nám ji na talíři.“¹⁹⁴ Ačkoliv se puče zúčastnili i mnozí řadoví anarchisté, vedoucí funkcionáři CNT a FAI se od něj distancovali. Pod vlivem válečných zkušeností mnozí anarchisté upouštěli od zásad „přímé akce“ a prvořadým cílem pro ně bylo vítězství nad fašisty.

Vládní síly v čele s PSUC vzpouru potlačily a od té doby nastal počátek konce POUM. Komunisté označili POUM za pátou kolonu frankistického tábora, rozvraceče republiky a fašistickou organizaci v přestrojení. Nastalo masové zatýkání a agenti PSUC rozšiřovali po celé Barceloně plakát s nakreslenou postavou, které z obličeje padá maska se srpem a kladivem a odhaluje se skrytá šílená tvář s hákovým křížem. Stalin, který v téže době prováděl ve své zemi masové čistky a hon na trockisty, který byl součástí velkého teroru na konci třicátých let, přenesl tyto praktiky i na španělské území. Byla to součást celosvětového tažení oficiální komunistické strany proti trockismu, jehož byla POUM představitelkou ve Španělsku. Tato organizace mající několik tisíc členů převážně z řad dělnictva a zahraničních dobrovolníků,¹⁹⁵ byla obviněna ze špionáže v žoldu fašistů. Celá historie POUM něco podobného vylučovala – všichni předáci strany měli za sebou revoluční minulost, někteří z nich se účastnili levicové revolty v roce 1934 a většina z nich byla uvězněna za svoji socialistickou činnost za monarchie a později v černém dvoutletí. V roce 1936 Joaquín Maurín pronesl v parlamentu řeč, kde varoval před hrozbou Frankova povstání. Nějakou dobu po vypuknutí války byl fašisty vězněn, když se snažil organizovat odpor v týlu povstalců. Mnoho řadových členů a milicionářů POUM během války položilo život za republiku. Všechna tato fakta vyvracejí komunistickou tezi o tom, že POUM byla pátou kolonou Frankových povstalců. Stejně tak byl chimérou její latentní fašismus – to, že vystupovala proti reformistické centrální vládě bylo logické, neboť se jednalo o ultralevicovou organizaci, jejímž programem bylo okamžité nastolení diktatury proletariátu, zřizování sovětů a kolektivizace. Ostatně i anarchisté usilovali o okamžitou sociální revoluci a kritizovali vládu – je však domácí komunisté za pomoci Stalina zlikvidovat nemohli, protože CNT byla narozdíl

¹⁹³ ORWELL, George, tamtéž, s. 135

¹⁹⁴ LONDON, Arthur, tamtéž, s. 273

¹⁹⁵ Tito zahraniční dobrovolníci představovali většinou levicové uprchlíky z fašistických zemí.

od POUM, která čítala před vypuknutím války 3000 – 8000 členů¹⁹⁶, masovou organizací. Navíc anarchosyndikalisté se neprofilovali jako trockistická organizace a distancovali se od barcelonského povstání, což jim bylo přičteno k dobru. Jinou otázkou je, zda POUM svou protivládní politikou a tříštěním republikánského tábora napomáhala povstalcům nevědomě. Jednota republikánů byla velmi křehká a právě z toho fašisté hodně těžili. Je jisté, že v POUM, ostatně jako ve všech levicových stranách, byli fašističtí, ale i sovětsí agenti a špióni-provokatéři, ale na druhou stranu je nutné uvést, že „poumistické milice“ držely důležité úseky fronty v nesnesitelných podmínkách zimy 1936-1937 a mnoho milicionářů padlo v bojích východně od Huesky.

Po nástupu Negrínovy vlády byla POUM 15.-16. června 1937 zakázána a prohlášena za ilegální organizaci. Komunisté bez jakýchkoliv důkazů obvinili předáky POUM, že rádiem předávali vojenská tajemství generálu Frankovi a byli ve spojení s Berlínem. Většina členů španělské exekutivy vyjádřila nad tímto obviněním pochyby – mj. ministři národní obrany, spravedlnosti a vnitra Irujo, Zugazagoitia a Ortega y Gasset. Rovněž předák socialistů Indalecio Prieto, který vinil POUM z rozpoutání květnových bojů v Barceloně, odmítnul její spojování s fašismem. O zatčení vůdců POUM nerozhodla vláda, ale policie, která byla v této době již pod značným vlivem zahraničních komunistických elementů – zejména Sovětů. Ministr vnitra Zugazagoitia prohlásil: „Dostává se nám od Rusů pomoci a musíme proto připustit určité akce, které se nám nelíbí.“¹⁹⁷ Komunistický tisk vybízel k popravě „trockistických zrádců“, ale Negrín nechtěl zajít příliš daleko a postavil se proti tomu.

POUM byla komunisty označována za trockistickou stranu, což byla v podstatě pravda, jelikož prosazovala myšlenky, které hlásal L.D.Trockij. Avšak ten stranu neřídil a strana s ním ani nebyla v přímém spojení. Po vypuknutí války pracovali zahraniční trockisté, kteří přišli do Španělska, pro POUM, jež byla jejich názorům nejbližší, nicméně nestali se jejími členy. Trockij později svým stoupencům přikázal, aby napadali politiku POUM, neboť byl frustrován tím, že Nin odmítl ve Španělsku zakládat sověty jakožto elementy cizí španělským tradicím. Ninovo dřívější spojení s Trockým bylo hlavním argumentem komunistů pro hodnocení POUM jako trockistické organizace. Ve třicátých letech označení „trockista“ znamenalo totéž, co agent-provokatér nebo fašista a v komunistické hantýrce představovalo nejhanlivější výraz. Podle mého názoru však trockismus i ve španělských poměrech znamená kritiku komunistické strany zleva, což POUM skutečně činila a proto ji lze takto klasifikovat. To, co odlišovalo obě komunistické strany a učinilo z nich nepřátele na život a na smrt, byl

¹⁹⁶ TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 30

¹⁹⁷ ORWELL, George, tamtéž, s. 149

přístup k občanské válce. Zatímco PCE aktivně hájila postoj, že fašisty lze porazit pouze v součinnosti s částí buržoazie (Lidová fronta), POUM ztotožňovala celou buržoazii s fašismem a jako cíl konfliktu si stanovila nikoliv „lidovou demokracii“ jako komunisté z PCE, ale diktaturu proletariátu.

Sovětská NKVD byla pověřena definitivní likvidací POUM – Andrés Nin byl 16.června 1937 zatčen a uvězněn, spolu s ním zhruba čtyři stovky „poumistů“. V noci na 24.července byl zavražděn rezidentem NKVD Alexandrem Orlovem v Alcalá de Henares a jeho tělo bylo pohozeno na ulici. Muž číslo dvě Joaquín Maurín zmizel neznámo kam a už o něm nikdy nikdo neslyšel. Milicionáři na frontě neměli o potlačení POUM ani ponětí a ti, co se právě nacházeli v Barceloně byli okamžitě zatčeni, aby nemohli na frontu přinést čerstvé zprávy. Zbytek jich buď padl na frontě, nebo splynul s anarchistickými jednotkami. Tím se uzavřela krátká a tragická historie *Dělnické strany marxistického sjednocení*.

Jaký názor na POUM měli a co si o květnových událostech mysleli zahraniční dobrovolníci? Konkrétně muž, který přijel do Španělska bojovat proti fašismu a za rovnostářskou společnost, člen britské *Independent Labour Party*¹⁹⁸, levicový novinář a člen milicí POUM George Orwell, který byl přímým svědkem barcelonských událostí na přelomu dubna a května 1937? Podle jeho informací během puče padlo 400 lidí a tisíc bylo raněno; autor označuje tato čísla za přehnaná – avšak podle komunistických zdrojů zahynulo minimálně jednou tolik lidí!¹⁹⁹ George Orwell kritizuje politiku ústřední španělské vlády, která odebírala moc z rukou syndikátů, vylučovala dělnickou třídu z podílu na moci a směřovala k opětovnému nastolení moci soukromého kapitálu. Puč nebyl plánovitě připravován, ale byl nevyhnutelný, neboť atmosféra povstání uzrávala již několik měsíců. Na straně anarchistů šlo dozajista o spontánní akci, protože se jí účastnili jen řadoví členové a oficiální vedení CNT se od celé akce distancovalo – anarchističtí předáci byli konzervativnější než členstvo a navíc jejich cílem bylo vytvořit odborářskou koalici s UGT a boje roztržku mezi UGT a CNT bezpochyby prohlubovaly. Anarchističtí vůdci se rovněž obávali, že pokud by události překročily určitou mez a dělníci se zmocnili kontroly nad městem, mohlo by dojít k zahraniční intervenci. Naopak předáci POUM se k povstání přihlásili a vyzývali svoje stoupence, aby setrvali na barikádách a vyjádřili svůj souhlas²⁰⁰ s extremistickým letákem, který vydali *Přátelé Durrutiho*. Tento leták vyzýval k vytvoření revolučního výboru (junty), zastřelení těch, kdo byli odpovědní za obsazení telefonní ústředny a odzbrojení Civilní gardy.

¹⁹⁸ ILP – Nezávislá strana práce, která měla blízko k idejím anarchismu.

¹⁹⁹ Dějiny KSS, s. 176

²⁰⁰ Zprávy politické, 7/37, 23.5.1937

Orwell upozorňuje, že POUM se snažila omezit dělnické akce na defenzivní, nikdy nenařídila útok na některou budovu, pouze své stoupence vyzvala, aby zůstali na stráži a pokud možno se vyhýbali střelbě. *La Batalla* zveřejnila pokyny, aby žádné jednotky neopouštěly frontu, zatímco komunistický autor Arthur London výslovně uvádí, že POUM stáhla svůj prapor *Choque* z fronty.²⁰¹ Orwell přisuzuje odpovědnost za květnové události POUM jen v tom smyslu, že vyzývala všechny k setrvání na barikádách. Ti, kdo byli v danou chvíli v osobním styku s předáky POUM uvádí, že byli celou záležitostí znechuceni, nicméně považovali za nutné se angažovat. Gorkin později dokonce hovořil o „slavných květnových dnech“. Tím, že se předáci POUM za leták *Prátele Durrutiho*²⁰² postavili – narozdíl od *Solidaridad Obrera*, anarchistických novin, které ho odsoudily – usnadnili komunistickému tisku pozdější útoky obsahující tvrzení, že povstání bylo režírováno výlučně POUM. Předáci CNT svým opatrnějším postojem nezískali nic, avšak vláda je pochválila za jejich loajalitu. Obětním beránkem se tak podle George Orwella stala slabá a málo početná POUM.

Domnívám se, že k likvidaci POUM ze strany komunistů by došlo dříve či později tak jako tak. Nešlo ani tak o barcelonské události, které se spíše staly jen vhodnou záminkou, ale o jejich ideologii – trockismus - ze kterého Stalin vytvořil strašáka a všemožně jej potíral. Ústřední španělská vláda musela být k Sovětskému svazu loajální, jestliže jí dodával zbraně – a tak likvidace strany, která byla nepohodlná samotnému Stalinovi, byla faktickou nutností. POUM byla extrémně levicovou stranou, jejímž cílem bylo nastolit diktaturu proletariátu, nicméně i v jejích řadách bojovalo mnoho statečných lidí, kteří položili život v boji proti fašismu a ideologie vůdců pro ně nebyla až tak důležitá.

Jestliže na pravici byla nejsilnější formací katolická CEDA, jejím antipodem na levici byla jednoznačně **Španělská socialistická dělnická strana – PSOE (Partido Socialista y Obrero de España)**. Španělští socialisté prošli od svého vzniku na konci 70. let 19. století až do vypuknutí občanské války v druhé polovině 30. let 20. století složitým vývojem – od umírněného reformismu přes kolaboraci s autoritativním pravicovým režimem Primo de Rivery k republikánství a následně revolucionářství v bolševickém stylu. Strana si ponechala svůj název dodnes, ovšem v současnosti je to již standardní západoevropská levicová strana nemnoho se lišící od německé SPD, britské *Labour Party* či francouzských socialistů. Současná PSOE však není předmětem této diplomové práce, tudíž se ve svém výkladu vrátím o více než sto let zpět.

²⁰¹ LONDON, Arthur, tamtéž, s. 270

²⁰² „Prátele Durrutiho“ byla malá radikální organizace uvnitř FAI.

PSOE založil v květnu 1879 **Pablo Iglesias Posse** (*1850 - †1925) spolu se svými kolegy - madridskými typografy, kteří straně vtiskli osobitý ráz, který si zachovala až do vůdcovy smrti. Tito lidé představovali tzv. dělnickou aristokracii tíhnoucí k umírněnosti a odmítající revoluční hesla, proto stranu zakormidlovali do reformistické II. Internacionály. Třídní boj a diktatura proletariátu tedy rozhodně nebyly cílem Iglesiase ani lidí ve vedení strany, potažmo ve většině členské základny. Socialistická politika se měla prosazovat v rámci mantinelů parlamentní demokracie a monarchistického státního zřízení. Mějme na paměti, že v té době socialisté nepředstavovali skutečnou politickou sílu, neboť v rámci bipartismu se u moci střídaly dvě „oficiální“ politické strany – liberálové a konzervativci. PSOE se stavěla do pozice strany, která chce především skoncovat s korupcí, zprůhlednit politickou scénu a zbavit ji volebních manipulací. Tradiční levicová témata byla až na druhém místě, i když pro vábení mas bylo nutné se alespoň navenek tvářit „revolučně“ – zejména na předvolebních shromážděních. Tato politická taktika dostala označení po svém ideovém tvůrci jako tzv. *pablismus*.²⁰³

PSOE byla zpočátku nelegální stranou skládající se ze tří nevelkých skupin – madridské, guadalajarské a barcelonské. Legální činnost začala v únoru 1881 a o pět let později – 12.května 1886 - začala strana vydávat vlastní tisk – týdeník *El Socialista*, v němž Iglesias vedl ostrou polemiku s anarchisty a republikány. Až v roce 1888 byl svolán I. sjezd PSOE do Barcelony, kterého se zúčastnilo 18 delegátů zastupujících 20 organizací a kde byl schválen volební program týkající se těchto otázek: uchopení moci dělnickou třídou, přeměna soukromého vlastnictví v kolektivní, hospodářská federace dělnických sdružení zaručující všem užitek z výsledků jejich práce a odborné vzdělání mužům i ženám.²⁰⁴ Socialisté se rovněž jasně vyslovili pro nutnost aktivní účasti na politickém životě v zemi, zvláště kandidováním ve volbách. Další sjezdy proběhly roku 1890 v Bilbao, 1892 ve Valencii a v letech 1894 a 1899 v Madridě a prokázaly soustavný růst PSOE, která v roce 1908 sestávala ze 118 organizací a o pět let později již ze 198. Síť místních organizací pokrývala celou zemi a sdružovala kolem 12.000 členů.²⁰⁵ Kromě ústředního listu *El Socialista* strana disponovala dalšími jedenácti lokálními periodiky. Mládežnická sekce PSOE – **Federace socialistické mládeže (FJS - Federación de la Juventud Socialista)** měla 52 organizací s 2500 členy.²⁰⁶ Do roku 1909 PSOE rozhodně vystupovala proti uzavírání dočasných nebo trvalých svazků s buržoazními stranami. Zlom nastal až při parlamentních volbách v roce 1909, kdy socialisté

²⁰³ TUSELL, Javier, tamtéž, s. 140

²⁰⁴ tamtéž, s. 145

²⁰⁵ tamtéž, s. 146

²⁰⁶ LONDON, Arthur, tamtéž, s. 50

uzavřeli volební blok s nevelkou *Republikánskou stranou federalistů*. Tuto linii potvrdil i V. sjezd strany a do roku 1923 byla politika PSOE konzistentní. Socialisté neměli koncepční teorii o taktice proletariátu v demokratické nebo socialistické revoluci – ta byla vytvářena v průběhu její praktické činnosti a potvrzována na sjezdech.

V srpnu 1888 byla v Barceloně založena odborová sekce strany – **UGT (Unión General de los Trabajadores – Všeobecný svaz pracujících)**, která se hlásila k zásadám Internacionály. Jejím prvním tajemníkem byl pozdější zakladatel *Komunistické strany Španělska* Antonio García Quejido. Socialistické odbory, těsně spjaté s mateřskou stranou, se v pozdějších letech staly masovou organizací a co do počtu členů byly po CNT druhým nejsilnějším odborovým hnutím v zemi. Po celé období vlády Alfonse XIII. svolávali pouze nenásilné a nepolitické stávky, kde demonstrovali své požadavky jako např. zlepšení životní úrovně a pracovních podmínek dělníků. UGT byla vskutku nepolitickým sdružením pracujícího lidu – o vyprofilované levicovosti se v této době zdaleka nedá mluvit. Poté, co se v odezvě na ruskou revoluci z roku 1917 z PSOE vydělily dvě skupiny příklánějící se k bolševismu, v listopadu 1921 se sloučily a vytvořily *Komunistickou stranu Španělska* (PCE) – španělskou sekci Kominterny, ještě více se posílil socialistický konzervatismus, resp. *pablismus*. Na rozdíl od anarchistické CNT, která byla v některých obdobích na vzestupu a jindy zase v defenzívě, pro španělské socialisty první třetiny 20. století je příznačný sice pomalý, ale trvalý růst. To je možné přičíst rozvážnosti a umírněnosti, která přitahovala evidentně více lidí, než anarchistická živelnost a taktika „přímé akce“. Pod Iglesiasovým vedením PSOE taktiku násilí negovala a vyplatilo se jí to.

Nicméně v roce 1909 přetekl pomyslný kalich trpělivosti i uvnitř PSOE. Zásahy proti pokojným demonstracím, válka v Maroku a Maurova politika přiměly socialisty, aby společně s anarchisty svolali generální stávku a uzavřeli na počátku listopadu spojení s republikány. Spolu s tím se strana začala více prosazovat na politické scéně – volby v roce 1910 získaly šéfovi socialistů poslanecký mandát a PSOE byla zastoupena ve 40 obecních radách a ve dvou provinčních výborech. Spolu s tím rostla členská základna jak strany, tak odborové centrály. Socialistické hnutí, zpočátku lokalizované v Madridu a Bilbau, postupně přitáhlo asturijské horníky a hutníky z oblastí Río Tinto a Almadén. Do strany vstupovali kromě pracujících i odborníci a intelektuálové. V UGT byl růst členstva následující:²⁰⁷

²⁰⁷ ARTERA, Ubierto a kol., *Dějiny Španělska*, Praha, 1995, s. 595

Rok	Počet členů
1899	15 264
1901	29 383
1903	46 896
1911	77 749
1913	147 729
1920	211 342
1930	277 011

Kontroverzním obdobím v dějinách PSOE a UGT bylo období Primovy diktatury, kdy se strana rozhodla, že bude s režimem otevřeně spolupracovat „v zájmu pracujícího lidu“, neboť jakákoliv vzpoura by byla dříve či později utopena v krvi a dělníci by přišli i o to málo vymožeností, které získali, zatímco spoluprací s režimem a rozumnou politikou si mohli vydobýt lepší životní úroveň a zlepšit své postavení ve společnosti. Diktátor vstřícnost socialistických vůdců uvítal a v roce 1924 jim nabídl jedno místo ve své *Radě státu*,²⁰⁸ které záhy zaujal odborový předák Largo Caballero. Ten, jakožto sekretář UGT společně se sekretářem PSOE A.Saboritem, vydali 15. září 1923 výzvu k dělníkům, v níž na ně apelovali, aby se vzdali „bezplodného boje“, který může být jen důvodem k represím.²⁰⁹ Proti spolupráci s diktátorem se postavila liberální část strany v čele s Indaleciem Prietem a Fernandem de los Ríos, kteří prosadili vnitrostranické referendum, které mělo o věci rozhodnout. Nicméně odboráři byli pro spolupráci a liberály přehlasovali. Od této doby se také datuje antipatie mezi Largem Caballerem a Indaleciem Prietem, která potrvá i přes celé období republikánské éry.

Před pádem diktatury, v roce 1929, měla PSOE necelých 30.000 a UGT cca 230.000 členů.²¹⁰ Největší vliv měli socialisté v Madridu, Baskicku, Asturii, Kastilii a Extremaduře. V zemědělských oblastech se jejich stoupenci soustředili v agrární odborové sekci UGT – **Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra (FNTT – Národní federace zemědělských dělníků)**, která v roce 1932 zdesetinásobila počet svých členů oproti roku 1930 – z 36 000 na 390.000.²¹¹

Po smrti Pabla Igleiase v roce 1925 se stal přededou PSOE pravicový socialista **Dr. Julián Besteiro Fernández** (*1870 - †1940), který podpořil kolaboraci s diktaturou a snažil se pokračovat v reformistickém kursu. Již v této době se uvnitř PSOE formovaly tři frakce,

²⁰⁸ „Consejo de Estado“

²⁰⁹ HRBATA, František, Pád monarchie a vznik druhé republiky ve Španělsku, in: Historický časopis 22 (1974), s. 58

²¹⁰ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 29

²¹¹ CHALUPA, Jiří, Zápisky o válce občanské, Praha, 2002, s. 59

které se plně etablovaly na počátku třicátých let a vzájemně soupeřily o vliv ve straně. Představitelem **pravického směru** byl předseda strany Besteiro a jeho spolupracovníci Goméz a Saborit. Tento univerzitní profesor filozofie a psychologie, absolvent pařížské Sorbony a obdivovatel Karla Kautského byl přesvědčen o tom, že poté, co španělská společnost projde procesem buržoazní demokracie, bude automaticky po jejím dovršení následovat ustavení socialistického systému. A vzhledem k tomu, že ve Španělsku ještě ani neproběhla buržoazní revoluce, nemůže být řeč o diktatuře proletariátu. Besteiro tudíž kritizoval uchopení moci bolševiky v Rusku – nelze bez obtíží nastolit socialistickou společnost v polofeudální zemi a vynechat přitom buržoazní fázi. Střední třída má nejprve zavést systém liberální demokracie a teprve až uzraje čas a feudální systém se přemění na moderní demokracii, přichází ke slovu pracující lid, který vývoj dovrší nastolením socialismu. Dělnická třída se má prozatím věnovat boji za praktické požadavky (pracovní doba, mzdy, pracovní podmínky) a přenechat buržoazii její historickou roli.²¹² Ve své teorii se fakticky přidržoval marxistického učení, které předpokládalo nastolení socialismu ve vyspělých západoevropských zemích. To, že se tak nestalo a beztřídní společnost se stala skutečností v zaostalém agrárním Rusku je ironií dějin. Besteiro se na ruské bolševiky díval zpatra, naopak politicky blízko mu byli britští labouristé. Navazoval na odkaz zakladatele strany Igllesiase; co se týče politického systému, nebyl vyhraněný – otázka případného svržení monarchie a nastolení republiky byla podle něj plně v rukou buržoazie a dělníci měli stát stranou. Když už se diktatura vyčerpala a bylo evidentní, že spolu s ní padne i zkompromitovaná monarchie, začalo se uvnitř PSOE diskutovat, zda se připojit k sansebastiánskému paktu či nikoliv. Sám předseda Besteiro v dubnu 1930 otevřeně prohlásil: „Boj za republiku – to je věc republikánů!“²¹³ Tento přístup až na Prietovu frakci sdílela většina socialistů. Jejich loajalita vůči diktatuře byla natolik silná, že ještě v roce 1926 se vedení UGT a PSOE nepřipojilo nejen k levicové, ale ani k buržoazní opozici vůči Riverově režimu. Trvalo ještě dlouho, než se španělský socialismus jako celek zapojil do republikánského hnutí. Nicméně republikáni vytrvale apelovali na socialistické předáky, že v případě jejich bojkotu by mohlo celé úsilí o republiku ztroskotat. Je třeba si uvědomit, že španělská malá a střední buržoazie byla poměrně slabá, zatímco socialisté měli v roce 1930 více než 30 tisíc členů.²¹⁴ Když byly do sansebastiánského paktu zařazeny konkrétní sociální požadavky včetně pozemkové reformy, rozhodla se PSOE a UGT republikány podpořit a

²¹² PRESTON, Paul, *!Comrades!*, tamtéž, s. 173-174

²¹³ HRBATA, František, tamtéž, s. 63

²¹⁴ TUÑÓN DE LARA, Manuel, tamtéž, s. 497

v *Revolučním výboru* zasedli Prieto, Caballero a de los Ríos. Možná, že i díky kolaboraci s diktaturou a faktu, že nebyly PSOE a UGT perzekvovány resp. zakázány, vstoupili socialisté do republiky jako největší organizovaná politická strana.

Vliv pravého křídla po vyhlášení republiky nadále klesal. Po vypuknutí občanské války Besteiro tvrdošijně odmítal nejen spolupráci s vládami *Lidové fronty*, ale i s výkonným výborem vlastní strany. Obával se, že pokud zvítězí ve válce levice, Španělsko se stane komunistickým státem. Východisko z dané situace viděl v zásahu ze zahraničí, konkrétně z Velké Británie. K tomu, aby získali socialisté přízeň britské vlády, se měli razantně rozejít s komunisty a skoncovat s *Lidovou frontou*, neboť budou-li i nadále upevňovat s PCE spojení, tím hůře je bude cizina soudit. Naopak dojde-li k posílení *Frente Popular*, bude si cizina myslet, že je ve Španělsku na postupu komunismus.²¹⁵ Besteiro zašel až tak daleko, že se na konci války zapletl do Casadova puče proti Negrínově vládě, čímž povstalcům napomohl dovršit jejich vítězství. Ve své naivitě a bezradnosti zašel tak daleko, že v březnu 1939, kdy už Franco ovládal celou zemi, přemítal nad tím, že PSOE bude fungovat i v novém režimu a plánoval i rekonstrukci odborové centrály UGT. Po dobytí Madridu byl Besteiro zajat a odsouzen na třicet let těžkého žaláře. V září 1940 těžce onemocněl a nedlouho poté, prakticky zapomenut, zemřel.

Rozhodným republikánem a také představitelem **centristického resp. sociálně demokratického směru** uvnitř PSOE byl **Indalecio Prieto Tuero** (*1883 - †1962), přezdívaný „don Inda“. Tento podsaditý muž pocházel z městské chudiny Bilbao. Živil se pouličním prodejem sirek, novin a vějířů. Byl to politik-samouk, politice se nejvíce přiučil při četbě novin, které prodával. Postupně se stal majitelem listu *El Liberal* a spolupracovníkem baskických průmyslníků. Byl schopným, chytrým a zkušeným politikem, který se ze všech španělských socialistů nejvíce blížil obrazu západoevropských sociálně demokratických vůdců. Kromě toho, že byl socialistou, cítil se být zároveň liberálem. V roce 1918 byl za PSOE zvolen do parlamentu, kde patřil mezi nejlepší řečníky. Na rozdíl od Caballera, jenž byl miláčkem dělníků, Prieto byl velmi populární mezi drobnými řemeslníky a střední třídou. Ačkoliv platil za umírněného realistu nezaslepeného ideologií, i on se někdy nechal unést a na parlamentní půdě nadával bankéřům do zlodějů. Na adresu multimilionáře Juana Marche²¹⁶, o

²¹⁵ PRESTON, Paul, !Comrades!, tamtéž, s. 175

²¹⁶ J. March ze svého majetku dotoval monarchistické a fašistické skupiny a byl zapleten do všemožných protistátních činností a sabotáží. Byl i aktérem tzv. aféry „estraperlo“, kvůli níž padla Lerroouxova vláda.

němž se všeobecně vědělo, že svůj majetek nenabyl poctivě, prohlásil: „Měli by ho oběsit na náměstí Puerta del Sol! Já sám bych se mu pověsil na nohy!“²¹⁷

V republikánských vládách zastával post ministra financí (od 14.4. do 13.12. 1931) a ministra veřejných prací (od 13.12. 1931 do 9.9. 1933).²¹⁸ Rovněž i on zavrhoval diktaturu proletariátu a uznával nutnost buržoazně demokratické etapy, ovšem na rozdíl od Besteira, který byl proti vstupu PSOE do jakékoliv vlády, usiloval o podíl na moci v koalici s levicovými republikány. Později se utvořivší tandem Azaña – Prieto se stal páteří nové republiky.

Centristé, které kromě Prieta představoval i granadský profesor **Dr. Fernando de los Ríos Urruti** (*1879 - †1949)²¹⁹, měli obecně za cíl zabránit přílišné radikalizaci PSOE a odmítali, podobně jako „besteirovci“, spolupráci s komunisty. Fernando de los Ríos měl s metodami sovětských komunistů vlastní zkušenosti. Byl členem delegace PSOE do Moskvy, kde se dověděl celou pravdu o činnosti Čeky a způsobu, jakým bolševici upevňují svou moc. Poté, co se vrátil zpět do Španělska, vehementně vystupoval proti členství PSOE v Kominterně. O Sovětském svazu napsal v roce 1922 kritickou knihu *Mi viaje a la Rusia soviética*. Podpořil ho i stařícký zakladatel strany Iglesias, takže původně zamýšlený vstup španělských socialistů do Kominterny se neuskutečnil. Část sovětofilského členstva – tzv. *moscovitas*, poté přestoupila ke komunistům.

Centristé chtěli zabránit radikalizaci politické scény, a to jak zprava, tak zleva. Ideální typ vlády pro Španělsko pro ně představovala úzká kooperace s buržoazními levicovými republikány, s kterými bylo možné se kompromisně domluvit a jejich společným cílem byla modernizace země. Prietovo sociálně demokratické křídlo, ovládající ústřední aparát strany, mělo velkou oporu v místních organizacích na severu Španělska; šli za ním zejména horníci a železničáři. Vybočení z jeho pragmatičnosti a umírněnosti představovala jeho aktivní účast na říjnovém povstání v roce 1934, ke kterému se po delším váhání připojil. Opatřil pro dělníky zbraně a pomáhal s jejich vyloďováním v Asturii. Poté, co revoluční pokus skončil fiaskem, Prieto kajícíně prohlásil: „Cítím vinu, před svým svědomím, před socialistickou stranou, před celým Španělskem za to, že jsem se zúčastnil onoho revolučního hnutí. Považuji to za hřích, za provinění, nikoliv za slávu.“²²⁰ Po neslavném dobrodružství se zpět vrátil ke své linii spolupráce s liberálními republikány a odmítal užší spolupráci s PCE a CNT. Byl přesvědčen,

²¹⁷ CHALUPA, Jiří, tamtéž, s. 63, cit. v: AZAÑA, Manuel, Obras completas, 4 sv., México, 1966-68, sv. IV, s. 227

²¹⁸ PRESTON, Paul, ¡Comrades! Portraits from the Spanish civil war, London, 1999, s. 251

²¹⁹ Ministr spravedlnosti od 14.4. do 31.12. 1931, ministr lidové osvěty od 13.12. 1931 do 8.6. 1933 a ministr zahraničních věcí od 12.6. do 9.9. 1933.

²²⁰ CHALUPA, Jiří, tamtéž, s. 63, cit. v: PRIETO, Indalecio, Discursos fundamentales, Madrid, 1975, s. 298

že socialistický program se dá uskutečnit jen, když PSOE bude mít za sebou státní aparát. Projekt *Lidové fronty* byl realizován díky těsné spolupráci Prieta a Azañi a po jeho zvolení prezidentem byl Prieto vážným kandidátem na post předsedy vlády. Proti tomu se však postavil Largo Caballero a vést vládu bez podpory vlastní strany bylo nemožné. Tenze mezi socialistickými leadery tak poškozovaly stranu jako celek.

Na jaře 1936 vystupovali centristé jednotně a podporovali linii svého mluvčího I. Prieta. Snažili se zbrzdit revoluční naladění mas a tvrdili, že zesílení třídního boje je vodou na mlýn fašismu. Prieto v souvislosti s vystoupeními proti ultralevé Caballerově politice vyzýval dělníky přerušit stávky a neodpovídat na provokace fašistů. Politika „působení shora“ se nesečkala s pochopením u členské základny a Prietovy výzvy k přerušení pouličních šarvátek nepadly na úrodnou půdu. Co se týče návrhu komunistů na sloučení PSOE a PCE, centristé se postavili proti, neboť si byli vědomi toho, že tato fúze by jen urychlila revoluční kvas. Kontrovali nutností spolupráce v rámci *Lidové fronty*, zvláště s levicovými republikány. „Třetí cesta“ pro Španělsko v pojetí Prieta představovala vládní koalici s buržoazními republikány, která by vyloučila jak fašismus, tak další rozvoj proletářské revoluce a řešila problémy výhradně na půdě cortesů a nikoliv na ulici.

Levicový směr reprezentoval dlouholetý odborářský vůdce (v letech 1918 – 1938 generální tajemník UGT) a původním povoláním štukatér **Francisco Largo Caballero** (*1869 - †1946). Byl to impulsivní, odvážný, vytrvalý, poctivý a upřímný muž, schopný organizátor a temperamentní řečník. Svoji pozici ve straně si vydobyl každodenní pilnou prací, podílem na postupném prosazování dělnických požadavků, ať už při tom spolupracoval s kýmkoliv. Mezi dělníky byl velmi populární – byl jedním z nich. Mluvil srozumitelně, jednoduše, k intelektuálnímu přemítání měl daleko a ani peprné výrazy mu nebyly cizí. Navíc i přesto, že se politice profesionálně věnoval již delší dobu, neztratil s dělníky každodenní kontakt a nestal se z něj byrokrat odtržený od reality. To, že nejprve spolupracoval s monarchií, následně s Primo de Riverou, aby se později stal republikánem horujícím pro vládu *Lidové fronty*, nasvědčovalo jeho vrtkavosti. Nicméně své počínání obhajoval tvrzením, že vše co dělal, byl pouze boj za zlepšení životní úrovně dělníků různými prostředky.

Zpočátku nebyl republikánskou ideou nijak oslněn, nakonec se ale nechal přesvědčit a PSOE přistoupila na platformu republikánství. Bylo to z několika důvodů: jednak došlo k rozkladu systému dvou stran a byla zde možnost jít do vlády, takže vidina ministerského křesla byla jistě lákavá; navíc by se přímým podílem na moci znásobil vliv PSOE ve společnosti a jako vládní strana by snáze uskutečňovala svůj program. Navíc většina členské základny i socialistických sympatizantů viděla v republice spásu a všelék na marasmus, do

kterého země za vlády Alfonse XIII. zabředla. Caballero v roce 1930 prohlásil: „...pravím, že chci republiku. Jakou republiku? Jakoukoli; pak uvidíme, co se má dělat.“²²¹ Ač se „don Inda“ s „Largem“ nesnášeli, na platformě republikánství se shodli; jediný, kdo zatvrzele odmítal „vtahovat“ pracující do záležitostí buržoazie byl Besteiro.

Levicové křídlo uvnitř PSOE přešlo do ofenzívy koncem roku 1933, za vlády Alejandra Lerrouxe, označované jako *bienio negro*. Largo Caballero, jakožto předák nejsilnější španělské levicové strany, chtěl mít pod kontrolou všechny nalevo směřující dělnické masy, zejména zemědělské dělníky. FNTT - venkovská odnož UGT - byla obzvláště radikálně naladěná a pauperizovaní bezzemci se dožadovali okamžité změny. „Largo“ všemožně bránil tomu, aby byli získáni politickými konkurenty na levici – anarchisty a komunisty. Neváhal i zostřit slovník a na politických shromážděních volal po diktatuře proletariátu a znárodňování.²²² Pokračování v reformistické politice PSOE považoval nadále za neúnosné. Obával se, že potenciální elektorát socialistů pohltní krajní levice, obzvláště citlivě reagoval na růst vlivu anarchistické CNT. V jeho pojetí bylo nutné dát socialistické straně „nový dech“ – najít novou cestu pro španělský socialismus. Tento názor sdíleli i předáci tradičně radikálnější *Socialistické mládeže*, kteří jej v jeho přesvědčení utvrzovali. Largo Caballero tak přešel z pozic maloburžoazního reformismu na pozice levicového radikalismu, jeho frakce ve straně sílila a hrála stále významnější úlohu. V průběhu vnitrostranické diskuse utrpěla Besteirova pravice drtivou porážku a i Prietovi centristé pomalu splývali s levicí. V UGT byla situace podobná – na plénu Národního komitétu UGT se představitelé 33 z 35 provinciálních federací vyslovili pro levici.²²³ V roce 1932 Besteiro odstoupil z vedení strany a novým předsedou PSOE a UGT byl zvolen Caballero, který nepřestával volat po revoluci a vládě *Lidové fronty* za účasti komunistů. Veřejně tepal středo-pravicovou vládu radikálů a oznámil, že pokud do exekutivy vstoupí CEDA, socialistická strana vyzve dělníky k ozbrojenému povstání. Analogické prohlášení učinil v cortesech Indalecio Prieto. To, jak se vyvíjely události během podzimu roku 1934 a o neúspěchu povstání, jsem psal výše. Je však nutné upozornit na významný fakt: tím, že PSOE povstala proti legitimní vládě a účastnila se ozbrojeného boje, se z ní stala nestátotvorná a extremistická strana, která se fakticky zřekla principu parlamentní demokracie. V následujících letech se na pomyslné ose levice – pravice PSOE pohybuje mezi více napravo se nacházejícími komunisty a nalevo usazenými anarchisty. Radikalizace socialistické strany pod vedením Larga Caballera byla definitivně dovršena.

²²¹ HRBATA, František, tamtéž, s. 62

²²² TUSELL, Javier, tamtéž, s. 134

²²³ NECKÁŘOVÁ, Libuše, tamtéž, s. 76-77

Vzhledem k tomu, že levé křídlo PSOE bylo nejpočetnější, uvnitř jeho vedení se utvářela různá centra, která se názorově ani ideologicky příliš nelišila, ale je užitečné je alespoň zmínit. Jednak zde byli tzv. skalní *caballeristé*, kteří „Largovi“ bezmezně věřili a následovali ho. Patří sem zejména předáci *Socialistické mládeže* – S.Carillo, I.Gallero a dále lidé kolem J.Alvareze del Vayo (*1891 - †1975), A. de Rosal, F.Pretel a další. Část této frakce se s „Largem“ názorově rozešla v průběhu občanské války, nicméně tato platforma představovala ve vedení levého křídla menšinu. Druhou skupinu, která tvořila většinu vedení, reprezentovali odborářští předáci a lidé podobného ražení jako Largo Caballero (P.Termas, P.Saballse ad.). Ke třetí skupině patřili tzv. ultralevičáci – trockizující politici, odpůrci komunismu a SSSR (L.Araquistáin, Baráibar ad.).

Caballero zosobňoval pro Španělsko revoluční symbol, stejný jako byl Lenin pro Rusko. Velice záhy dostal od socialistických mládežníků přívlastek „španělský Lenin“. Dlužno podotknout, že ho tak s pohrdáním titulovali i jeho pravíkoví protivníci.²²⁴ S vyhlášením republiky vkládal do nového systému velké naděje, stejně jako většina obyčejných Španělů. Vstoupil r. 1931 do Azaňovy vlády jako ministr práce a sociálních věcí (od 14.4. 1931 do 9.9. 1933) a věřil v demokratické prostředky a metody, jejichž pomocí zemi změní. Nicméně silná pravíková opozice v parlamentu často znemožnila přijetí pokrokových zákonů a po dvou letech se dostala k moci a revidovala i to málo, co on ve vládě prosadil. V průběhu tzv. „černého dvouletí“ se tak z demokrata stal přesvědčený revolucionář. Postupně dospěl až k názoru, že jedině občanská válka a vítězství levice v ní umožní zemi skutečně přetvořit podle socialistického obrazu. Poté, co byl v roce 1934 po potlačení povstání odsouzen na třicet let za jeho organizaci²²⁵, trávil čas ve vězení četbou Leninových spisů ve francouzštině a přečetl si i Trockého *Dějiny revoluce* přeložené do španělštiny. V červenci 1935 mu poslali delegáti kongresu Kominterny v Moskvě do žaláře pozdravný telegram. Zároveň zde byla probírána strategie evropských komunistických stran pro následující období. Teorie sociálfašismu již byla evidentně přežitá a nadále neudržitelná. Bulharský komunista Jiří Dimitrov označil za největšího protivníka komunismu nikoliv buržoazní a sociální demokracii, nýbrž fašismus. O jeho tezích se mezi delegáty debatovalo celý měsíc až z toho nakonec vznikla koncepce *Lidové fronty* předpokládající vytvoření široké antifašistické koalice politických reprezentací dělníků, rolníků a středních vrstev. Pro Španělsko tyto direktivy znamenaly pokyn socialistům navázat užší svazky s komunisty a levicovými

²²⁴ On sám se tomuto označení zpočátku bránil, aby se s ním později sžil a přijal ho za své.

²²⁵ Nedlouho po svém uvěznění byl Largo Caballero i ostatní internovaní levicoví politici propuštěni na amnestii prezidenta Alcalá Zamory.

republikány. Na rozdíl od jiných evropských zemí byla španělská politická levice mnohem rozmanitější. Byli zde početní anarchisté bojkotující výzvy Kominterny, stejně jako projekt *Lidové fronty* a méně vlivní, i když nezanedbatelní komunisté-trockisté, kteří vnášeli rozkol do jednoty španělského komunistického hnutí. Těmito specifiky se kongres Kominterny explicitně nezabýval, nicméně v budoucnu znamenaly vážný problém a rozpory v republikánském táboře nemalou měrou nakonec přispěly k vítězství povstalců v občanské válce. Situaci ve Španělsku na počátku 30. let charakterizoval německý komunističtí Wilhelm Pieck: „Ve Španělsku v dubnu 1931 stejně jako v únoru 1917 v Rusku byla svržena monarchie. Začala španělská buržoazní demokratická revoluce. Na rozdíl od bolševiků, kteří bojovali v sovětech za pokračování revoluce, španělští socialisté se stali ministry ve vládě Azaňově. Jednali po příkladu ruských menševiků a sociálních revolucionářů, kteří se stali ministry ve vládě Kerenského... Socialisté neozbrojili dělníky k obraně revoluce.“²²⁶

Stojí za povšimnutí, že zatímco v celé Evropě byly pro Kominternu „národními filiálkami“ v jednotlivých zemích tamní komunistické strany, ve Španělsku to byli socialisté. Byli masovou organizací na rozdíl od komunistické strany, která nabyla na významu až po volbách v roce 1936 a hlavně v průběhu občanské války. Largo Caballero prohlásil: „...sovětů ve Španělsku není třeba, protože veškerá dělnická třída je organizována v odborových organizacích a politických stranách.“²²⁷ Přesně tak tomu bylo – španělský proletariát byl nejlépe organizovaný v celé Evropě – nikde jinde nebyly tak masové odbory. Syndikalismus je významnou specifikou španělských národních dějin.

Jaro 1936 bylo obdobím maximálního vlivu levého křídla jak uvnitř PSOE, tak ve španělském dělnickém hnutí jako celku. Vliv *caballeristů* nejméně dvojnásobně převyšoval centristy – za levým křídlem stálo dvacet provincií, zatímco za *prietovci* jen devět a v patnácti byly jejich síly přibližně stejné.²²⁸ Oporou levé frakce byl Madrid, oblasti zemědělských dělníků v jižním a středním Španělsku, přímořské regiony a přístavní města východního, jižního a severozápadního pobřeží. I v oblastech s převažujícím vlivem anarchosyndikalistů měli *caballerovci* velkou podporu. Oprávněně lze tvrdit, že levé křídlo PSOE se na jaře 1936 proměnilo v samostatný proud s vlastní ideologií a vlastní organizační strukturou. Jeho vztahy ke komunistům a anarchistům byly dokonce mnohem lepší, než k centristickému směru uvnitř vlastní strany. Samotná Kominternu na doporučení Jacquese Duclose rozhodla, že „Largo“ je

²²⁶ VAJTAUER, Emanuel, Španělsko v ohni, Praha, 1937, s. 99

²²⁷ tamtéž

²²⁸ PRESTON, Paul, ¡Comrades! Portraits from the Spanish civil war, London, 1999, s. 265

nejvhodnějším vůdcem, schopným sjednotit militantní španělské dělníky a komunistický tisk po celé Evropě budoval jeho image.

Pět let zkušeností v demokratické republice udělalo z PSOE, která byla páteří nového systému, revoluční a nestátotvornou stranu – a Largo Caballero byl jedním z těch, kdo měli přímou odpovědnost za rozpoutání občanské války v zemi. Sám prohlásil, že by se již nikdy nezúčastnil vlády v kabinetě, kde by měl menšinu a dodal, že pokud by PSOE vyhrála volby, buržoazie jí stejně zabráni v přístupu k moci.²²⁹ Po vítězství *Frente Popular* v roce 1936 odmítl účast socialistů ve vládě a pouze vyjádřil Azaňovi tichou podporu. Tiskový orgán PSOE *Claridad* krátce po volbách otiskl prohlášení: „Budeme stát po boku vlády, aby mohla prosadit společný program s nezbytnou odhodlaností, i když nás program plně neuspokojuje. Nevěnujeme však vládě neomezenou důvěru jako v letech 1931 až 1933. Naučení bylo příliš tvrdé a nevzdáme se práva kritiky, poněvadž chceme udržet bdělost dělnické třídy, jež kráčí nyní kupředu ke konečnému cíli naší třídy a poněvadž při nejmenší známce slabosti postavíme dělnickou třídu proti jejím dnešním spojencům.“²³⁰ Umírněný program *Lidové fronty* už nemohl socialisty v pokročilém stádiu revolucionarizace plně uspokojit. 27.dubna 1936 se v Madridu konalo generální shromáždění PSOE, které mělo projednat návrh na reformu programu strany. Většina delegátů, kromě Besteirova křídla, odhlasovala změnu programu co do taktiky jeho provádění. Jako hlavní zásada bylo přijato, že cílů sociální revoluce nelze dosáhnout postupnými reformami, nýbrž radikálním vyvrácením současného sociálního řádu. Cílem PSOE bylo nastolení diktatury proletariátu, která bude prvním skutečně demokratickým režimem v dějinách Španělska. V tomto systému nebude rozdílu ras, pohlaví, náboženství a národnosti. Španělské kolonie získají právo sebeurčení, resp. nezávislost. Diktatura proletariátu se evolucionací promění v nejčistší beztřídní demokracii. Socialisté nebudou nadále spolupracovat s měšťanskými vrstvami a povedou boj proti všem, kteří nesouhlasí s vládou proletariátu, stejně jako to učinili ruští bolševici v roce 1917. PSOE si vytkla nejbližší cíle, jimiž byly:²³¹

1. zmocnit se vlády a převést ji do rukou proletariátu
2. zrušit soukromé vlastnictví, vyvlastnit půdu, doly, průmyslové a dopravní podniky, kapitál, banky a převést je do kolektivního vlastnictví, přičemž v přechodné době změny kapitalistického systému na socialistický bude formou vlády diktatura proletariátu

²²⁹ VAJTAUER, Emanuel, tamtéž, s. 101

²³⁰ tamtéž, s. 103

²³¹ Zprávy politické, 7/36, 27.4.1936

3. bude zaručeno uspokojení všech potřeb dělnické třídy – zavede se dělnická kontrola v podnicích
4. církevní jmění bude konfiskováno, náboženské řády rozpuštěny stejně jako pravidelná armáda

Tento program byl téměř jednomyslně přijat, což znamenalo faktickou porážku reformní frakce a vítězství extrémně levicového směru. Jeho leader Largo Caballero oznámil příchod „rozhodujícího okamžiku“ za blízky, prozatím však doporučil využívat taktických výhod spolupráce s Azaňovou vládou a *Lidovou frontou*.

Dodnes se spekuluje o tom, zda vášnivé projevy Larga Caballera o revoluci, znárodnování, občanské válce a smetení „prohnilé“ buržoazní republiky byly řečníkem myšleny zcela vážně či to byla pouze snaha zalíbit se zradikalizovaným masám. Jisté je, že autentičtí revolucionáři – anarchisté a trockisté ho považovali za mluvku a jeho plamenné projevy příliš vážně nebrali. Naopak střední třídy jeho revoluční rétorika natolik vyděsila, že ze strachu před bolševismem začali sympatizovat s povstalci. „Largo“ na jedné straně držel u moci Azaňovu buržoazní vládu a na druhé straně objížděl zemi a rozhlašoval, že revoluce je za dveřmi a čeká se pouze na vhodný okamžik. To, že svá slova myslel vážně potvrzuje jeho účast na říjnovém povstání v roce 1934, které organizoval a zapojil do něj celou stranu. Tehdy ovšem byla jiná situace, neboť ve vládě seděla ultrakatolická pravice. Zda by zosnoval povstání i proti Azaňově liberálně levicové vládě se jeví jako krajně nepravděpodobné. Ať už to bylo s jeho revolucionářstvím tak či onak, jeho výroky byly krajně nezodpovědné a zřejmě zcela do důsledků nezážil možný dopad svých projevů. Objevily se i sarkastické vtipy typu: „Volte komunisty a zachráníte Španělsko před marxismem!“²³² Byla to zjevná narážka na fakt, že PSOE se stala mnohem revolučnější stranou než PCE.

Vedle socialistů představovali nejsilnější složku španělského dělnického hnutí **anarchosyndikalisté**. Počátky rozšíření idejí anarchismu do Španělska jsou spojeny s příjezdem Bakuninova emisara - Itala Giuseppe Fanelliniho - do Barcelony a Madridu v roce 1868. Již o dva roky později zde založil *Anarchistickou federaci (Federación Anarquista)*, která získala početné příznivce v katalánském proletariátu a v andaluských zemědělských dělnících. V roce 1873 měla kolem 60.000 členů a její vliv nadále rostl.²³³ Špatná hospodářská situace ve Španělsku koncem 19. století s sebou přinášela četné sociální tenze a v reakci na to častější teroristické akce anarchistů. V 90. letech byla v Katalánsku uskutečněna celá řada atentátů, které si vyžádaly stovky lidských obětí. Od roku 1895 začala

²³² BEEVOR, Antony, Španělská občanská válka, Praha, Plzeň, 2004, s. 42

²³³ ŠTĚCHOVÁ, Gabriela, Druhá republika ve Španělsku, diplomní práce FF UK Praha, 1971, s. 32

Canovasova vláda dělnické hnutí a anarchisty zvláště, pronásledovat a perzekvovat. Poté, co byl předseda vlády 8. srpna 1898 zastřelen italským anarchistou, jeho nástupce Sagasta represe ještě zostřil. Anarchisté tak získali své první mučedníky - největším z nich byl Francisco Ferrer Guardia, popravený roku 1909 za organizaci generální stávky v Barceloně, která se zvrhla v povstání proti monarchii. To vzniklo v důsledku povolání záložníků do války v Maroku a tradičně pacifističtí anarchisté se rozhodli zabránit odjezdu vlaku s vojáky. Ve městě probíhala několik dní občanská válka a po jejím potlačení vláda tvrdě zúčtovala s účastníky vzpoury. Mnoho anarchistů bylo popraveno a mezi nimi i známý bojovník proti analfabetismu Guardia.

Na počátku 20. století se k idejím anarchismu připojil syndikalismus inspirovaný Francií. Na rozdíl od marxistických odborů to bylo odborářství neautoritativní, podbarvené tradičním orientálním fatalismem, vírou v zázraky a v generální stávku jako v mytickou, nadpřirozenou sílu, která pracující dovede k vítězství nad buržoazií. V říjnu 1900 byla v Madridě založena *Federace pracujících španělského regionu (FTRE – Federación de los Trabajadores de la Región Española)* jako první krok k anarchosyndikalismu – apolitickému a neautoritativnímu proudu, který se v první třetině dvacátého století stal nejsilnějším dělnickým hnutím v zemi vůbec. Sjezd FTRE v květnu 1908 potvrdil odmítavý postoj vůči jakémukoliv politickému působení. Dělníci za ta léta poznali, že si lepší životní úroveň mohou vybojovat jen nepoliticky – stávkami, bojem v továrnách a požadavky přednášenými přímo zaměstnavatelům. Schopná odborová organizace přinášela dělníkům zlepšení pracovních podmínek, kdežto politická organizace zůstávala neplodná a prospěch z ní měl jen zvolený poslanec. Malá akceschopnost a odliv členů způsobily zánik FTRE, kterou nahradila *Dělnická solidarita (Solidaridad Obrera)*, z jejíhož podnětu byla v září 1911 na půdě barcelonského Paláce krásných umění založena **Národní konfederace práce (CNT – Confederación Nacional del Trabajo)**. Na venkově se anarchismus a syndikalismus spojil až později v *Národní federaci zemědělců (FNA – Federación Nacional de los Agricultores)*, která byla založena v Cordóbě roku 1913, aby se o šest let později sloučila s CNT a zanikla.

CNT sledovala tradici dřívějších anarchistických organizací Španělska, především bakuninské sekce I. internacionály. V letech 1917 – 1920 proběhlo sblížování CNT a UGT, které se projevilo v řadě společných vystoupení a v uzavření dohody ze září 1920 o jednotě akcí obou odborových ústředí. Co do počtu členů se anarchosyndikalistům podařilo předstihnout UGT: zatímco v roce 1919 měla CNT 714.000 členů, v roce 1931 již cca 800.000 oproti necelým 300.000 socialistických odborářů a o rok později jich bylo více než

milion.²³⁴ Je možné, že i spolupráce s UGT způsobila kolísání některých členů CNT, nespokojených s metodami a politikou svých vůdců, mezi anarchismem a marxismem. V Seville dokonce anarchističtí dělníci, mezi nimi i José Díaz, vstoupili do komunistické strany, mj. i na protest proti tomu, že CNT odsoudila bolševickou diktaturu v Rusku. Tyto vnitřní protiklady byly pravděpodobně hlavní příčinou rozhodnutí o rozpuštění anarcho-syndikalistických odborů. Když v září 1923 Primo de Rivera oficiálně zakázal činnost CNT, začaly odborové svazy pracovat v ilegality, ale vedení CNT přijalo v červenci 1924 rozhodnutí o jejich rozpuštění. Nicméně madridská federace CNT vydala bezprostředně po převratu společně s komunisty provolání, v němž vyzvali španělské dělnické hnutí k boji proti vojenské diktatuře a oznámili vznik *Akčního výboru pro boj proti válce a diktatuře*. Se svým projektem apelovali i na předáky UGT, ti však již s diktátorem plně spolupracovali. Když probíhalo na konci dvacátých let formování republikánské koalice, anarchisté se k ní odmítli připojit, neboť jejich cílem bylo odstranění státu jako takového a tudíž přeměna monarchistického systému na republikánský pro ně nepředstavovala změnu k lepšímu.

V roce 1930 se CNT reorganizovala a v předvečer vzniku republiky došlo v jejích řadách k boji mezi reformně-syndikalistickým proudem, v jehož čele stáli **Angel Pestaña Núñez** (*1886 v Ponferrada - †1937 v Barceloně) a Salvador Seguí Rubinals, a mezi předáky **Iberské anarchistické federace (FAI – Federación Anarquista Iberica)**, společné ilegální organizace španělských a portugalských anarchistů, kterou založili v roce 1927 ve Valencii radikální anarchisté **Juan García Oliver** (*1901 - †1980), **Buenaventura Durruti y Domingo** (*1896 - †1936), bratři Ascasové, Jover ad. Na rozdíl od CNT byla FAI nepočetnou teroristickou úderkou, které se nicméně podařilo získat CNT pod svůj vliv a kontrolovat ji, aby neupouštěla od svých anarcho-syndikalistických principů.²³⁵ Každý člen FAI musel být zároveň členem CNT, přičemž ve vedení odborů měli členové FAI většinu.

Při vyhlášení republiky 14.4. 1931 CNT deklarovala, že jejím cílem je: „...sjednocení všech vykořisťovaných pro boj za bezprostřední požadavky a za revoluční zničení kapitalismu a státu. Nejvyšším cílem je libertářský komunismus (comunismo libertario), tj. sociální systém založený na svobodné komunitě, federalizované v místním, oblastním a národním měřítku.“²³⁶ V Katalánsku se ideje anarchismu spojily s tradičním odporem ke španělskému státu a madridskému centralismu. Protože anarchismus byl vždy federativní, slučoval katalánským dělníkům aspirace sociální a nacionální.

²³⁴ ARTERA, Ubierto, tamtéž, s. 596

²³⁵ V roce 1932 měla FAI cca 30.000 členů, zatímco CNT více než milion, viz: TAMAMES, Ramon, La República. La era de Franco, Madrid, 1988, s. 30-31

²³⁶ TUÑÓN DE LARA, Manuel, tamtéž, s. 477

Byla tedy veřejně oznámena věrnost anarchistickým cílům a metodám boje, nicméně vztah anarchosyndikalistů k republikánské vládě v prvních měsících byl poměrně loajální. Zatímco Pestaña dal prozatímní vládě půlroční příměří na konsolidaci nového režimu, radikálové z FAI začali okamžitě proti republice vystupovat. V čele CNT stála syndikalistická skupina Angela Pestaña, která udržovala polooficiální kontakt s republikány a orientovala anarchosyndikalistické hnutí na vstup do nové etapy boje při existenci demokratické republiky. V září 1931 se ale do čela CNT dostali předáci FAI, kteří se prostřednictvím „přímé akce“ pokusili nastolit libertářský komunismus. Puče z let 1932 a 1933 však byly v zárodku potlačeny a kromě několika desítek zmařených lidských životů ničeho nedocílily. Radikálové z FAI ovládli CNT poměrně snadno, neboť nedisponovala stálým administrativním aparátem. Neexistovala funkce předsedy nebo místopředsedů - fungovalo pouze kolektivní vedení, které určovalo směr politiky CNT. To umožňovalo, aby se klíčovými osobnostmi v CNT stali marginální politici. V prosinci 1932 se krize uvnitř CNT vyhroutil natolik, že Pestaña a lidé kolem něj (např. dlouholetý katalánský dělnický předák Seguí) pro odpor vůči přeměně odborů na puristickou anarchistickou organizaci, byli pod tlakem FAI vyloučeni a v roce 1933 založili **Syndikalistickou stranu (PS – Partido Sindicalista)**.

Angel Pestaña se dlouhá léta angažoval v anarchosyndikalistických odborech, v létě 1921 pobýval krátce v Moskvě a po návratu do Španělska byl krátce vězněn a CNT rozpuštěna, nicméně v roce 1922 opět povolena jako apolitická organizace. Během Primovy diktatury s režimem částečně spolupracoval ve snaze zachránit organizační síť CNT. Tím si proti sobě popudil radikály z FAI, kteří se výslovně hlásili k původnímu duchu bakuninovského anarchismu. Na základě usnesení sjezdu v roce 1919 CNT vstoupila do III. Internacionály, ale poté co bylo rozdraceno povstání v Kronstadtu, ji opustila a nedlouho poté se stala součástí *Mezinárodního sdružení pracujících (AIT)*, založeného na sklonku roku 1922. Impulsem k jeho vzniku byla tzv. *Amienská charta* z roku 1906, která deklarovala jednotu všech pracujících bez ohledu na jejich politické a náboženské smýšlení – ideovým tvůrcem tohoto směru byl francouzský inženýr Georges Sorel. Toto revoluční odborové sdružení tvořily organizace z mnoha zemí, ale CNT v něm hrála rozhodující roli, neboť Španělé představovali celou třetinu členstva.²³⁷ V roce 1931 byl Pestaña jedním ze signatářů manifestu „treintistů“, což bylo třicet odborových svazů, které prosazovaly dohodu o jednotné frontě s revolučními organizacemi. Reformisté kolem Pestaña a Beira měli největší vliv ve Valencii a v Barceloně. Umírnění syndikalisté tvrdili, že mezi monarchií a republikou je nepatrný rozdíl

²³⁷ ARTERA, Ubierto, tamtéž, s. 597

z hlediska sociálního a že jejich cílem je sociální revoluce vedená dělníky organizovanými v syndikátech. Pestaña zavrhoval marxistický socialismus, který směřoval k zestátnění bohatství a kde zaměstnavatel-jednotlivec by byl nahrazen zaměstnavatelem-státem. Zavrhoval i bolševismus, který znamenal diktaturu proletariátu a libertářský komunismus, který považoval za nereálný. Syndikalisté hlásali hospodářskou a sociální revoluci, ve které by se dělníci zmocnili dílen a pozemků a založili stát na bázi odborů, družstev a obcí ve federativním svazku. Syndikalistická strana v roce 1936 přistoupila, na rozdíl od CNT, k paktu *Lidové fronty*.

Co bylo vlastně cílem anarchistů? Jejich ideálem je svoboda – jedno z hesel francouzské revoluce – které podle nich marxisté obětovali na úkor materiální rovnosti. Ve jménu absolutní svobody a vyhraněného individualismu bojovali proti jakékoliv vládě osob. Chtěli zřít režim libertářského komunismu, jehož prvními opatřeními by bylo zrušení státu, armády, soukromého vlastnictví a principu moci, nucená kolektivizace a ustavování „libertářských komun“. Vycházeli z myšlenkového odkazu Proudhona, Bakunina, Kropotkina, Malatesty, Pi y Margalla ad. Všechny jejich předchozí pokusy o revoluci ztroskotaly – např. povstání v den zahájení zasedání nových cortesů 8.prosince 1933, které bylo doprovázeno všeobecnou stávkou odborářů z CNT. Hlavním centrem povstání byla Zaragoza, kde se nacházel revoluční výbor vedoucí boj. Revolta byla během týdne potlačena, přičemž v průběhu bojů zahynulo 87 lidí, několik tisíc jich bylo zraněno a kolem sedmi set uvězněno.²³⁸ Tyto roztržité revolty s cílem zavést indeterministickou společnost měly svůj pravidelný scénář. Anarchisté pochodovali městem, obsazovali úřady, z okna vyvěsili úhlopříčně dělenou rudo-černou vlajku a vyhlásili „indeterministický komunismus“. Vše bylo doprovázeno střety s *Guardia Civil*, pálením majetkových dokumentů, prohlášením půdy za společnou a rušením státní měny. Tato místní vyhlášení nezávislosti byla obvykle s četnými ztrátami na životech potlačena.

18. červenec 1936 se jevil pro anarchisty jako zaslíbený den. Španělský terén měli dobře zmapovaný, a tak v okamžiku vypuknutí občanské války obsadili nejlepší pozice. Uvědomovali si, že v případě vítězství frankistických povstalců by byli rozdraceni, a proto se přidali na stranu republiky, i když proti ní od jejího vzniku bojovali. Stav občanské války byl příhodný pro revoluční experimenty, které se ihned daly do pohybu na územích ovládaných CNT-FAI. Anarchisté zastávali názor, že paralelně s válečnými operacemi se má v zázemí provádět sociální revoluce. Proti tomu se ostře postavili komunisté, pro které bylo primární

²³⁸ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 31-32

vyhrát válku a teprve po válce se zabývat novým společenským řádem. Tenze mezi PCE a anarchisty vyvolával i jejich kritický vztah k Sovětskému svazu. Podle nich ruský lid provedl imponující revoluci, o kterou však byl připraven svými vůdci. Diktatura proletariátu se tak stala diktaturou vůdců nad proletariátem, tvrdili španělští anarchisté. Odmítali také pojmy *zestátnění* resp. *znárodnění*, které nahradili termínem *kolektivizace*, resp. *socializace*. Zatímco pro marxisty je představitelem národa stát a tudíž *zestátnění* resp. *znárodnění* je jedno a totéž, pro anarchisty národ představuje pracující lid a odborové organizace, které jej zastupují. Majetek nemá připadnout státu, nýbrž kolektivům zaměstnanců, resp. odborům. Každý dělník pak má pocit, že podnik patří jemu a tudíž záleží na jeho pili, jak bude prosperovat. Tam, kde továrnu vlastní stát, který do jejího vedení dosadí byrokracii, ztrácejí dělníci pocit, že jim patří. Státní byrokracie podle anarchistů vede k novému otroctví.²³⁹

Anarchisté po 18. červenci 1936 vycházeli ze svých dřívějších revolučních zkušeností. V říjnu 1934 vytvořili společně se socialisty a komunisty jednotnou frontu pod názvem *Unión de los Hermanos Proletarios (UHP – Svaz proletářských bratrů)*, zmocnili se zbraní a nakrátko ovládli celou Asturii. Začali s kolektivizací podniků, zrušili měnu a zřídili milice. Asturská komuna byla během několika dnů zmasakrována, avšak nyní se ji anarchisté rozhodli nastolit v celém Španělsku. Nejtypičtějším příkladem anarchistické diktatury byla *Aragonská rada*, vytvořená FAI v říjnu 1936 pod vedením Ascasa. Zde byli rolníci zbavováni půdy a jejich produktů, byla zrušena peseta a zavedena měna místní a došlo k vyvlastnění obchodníků a hokynářů a předání jejich živností do správy CNT. Ti, kteří proti metodám anarchistů protestovali, byli označeni za kontrarevolucionáře a podle toho se s nimi jednalo. Řádění „nekontrolovaných“ způsobilo, že mnozí drobní živnostníci a nižší střední třída zbavená násilně svého majetku, se přidali na stranu frankistů. Revoluční experimenty anarchistů škodily republice jak doma, tak v zahraničí. Někteří podnikatelé a továrníci známí svým přezíravým vztahem k dělníkům nebo úzce spjatí s generálským povstáním, opustili svůj majetek a emigrovali do ciziny. Ze strachu před revolucí obchodníci zavírali své obchody a schovávali zboží, aby je později mohli prodat za lichvářské ceny. Zaměstnavatelé dostali ultimatum, že pokud do 48 hodin neotevrou své živnosti, budou jim bez náhrady konfiskovány ve prospěch zaměstnanců. Ne všude však dělníci nenáviděli své nadřízené. Byla i místa, kde po vzájemné dohodě obou stran zůstalo vedení nezměněno ku prospěchu všech. Na mnoha místech se do čela závodů dostali diletanti a úroveň výroby pak upadala.

²³⁹ VAJTAUER, Emanuel, tamtéž, s. 50-51

Odpor anarchistů k penězům se projevil na mnoha místech rušením státní měny a zaváděním bezpečnějšího hospodářství. Lidé si mezi sebou vzájemně vyměňovali výrobky a potraviny, nicméně bylo poměrně těžké stanovit nakolik je požadované zboží ekvivalentní svou cenou protihodnotě. Každodenní řešení otázek, zda mají boty cenu tří melounů, či pěti vajec nakonec pohřbily i tuto utopickou vizi a namísto peněz byly zavedeny poukázky – tzv. *vale*, které však byly zcela bezcenné a nesplacné a obchodníky přijímány pouze pod nátlakem. Takže i v oblastech kontrolovaných anarchisty nakonec zůstaly v oběhu španělské pesety, protože bylo zjevné, že bez peněz to „prozatím“ nepůjde. Co se týče platů zaměstnanců, debatovalo se o tom, zda má být pro všechny jednotný plat, nebo má-li se odstupňovat. Mnozí odboráři proti jednotnému platu protestovali, neboť ne každý měl stejné výdaje – otec početné rodiny nemohl mít stejný příjem jako svobodný mladík. Na pořad dne tedy přišel tzv. rodinný plat, který měl zvýhodnit rodiny s dětmi.

Na venkově byla proletářská revoluce uvítána, protože podvyživení rolníci a zemědělní dělníci, kteří potají kradli velkostatkářům krmivo pro prasata, aby jejich děti měly co jíst, se už snad hůře mít nemohli. Latifundie byly po útěku velkostatkářů zabráný syndikáty zemědělských dělníků pod patronací obcí; někde byly zřizovány i kolchozy. Často ale docházelo k tomu, že byli sedláci olupováni o své produkty, které putovaly na frontu. Vláda přes nesouhlas levých republikánů schválila 7.října 1936 zákon, který navrhl komunistický ministr zemědělství Vicente Uribe - byly vyvlastněny bez náhrady ve prospěch státu zemědělské majetky fyzických i právnických osob, které byly přímo zainteresovány na vojenském povstání.²⁴⁰ Zkonfiskovaná půda byla předána zemědělským dělníkům a rolníkům, aby na ní hospodařili dle vlastního uvážení, buď samostatně nebo v kolektivech. Tomuto zákonu předcházela dekrety o zřízení zemědělských výborů *Lidové fronty* ze 17.září 1936. V každé obci měl být ustaven zemědělský výbor, který byl pověřen přípravou pozemkové reformy. Výbor sestával ze čtyř členů - zástupců vládních stran – pod patronátem starosty. Anarchisté a leví socialisté z FNTT oproti tomu prosazovali násilnou kolektivizaci i pod hrozbami násilí rolníkům. Agrární experimenty v Katalánsku způsobily stagnaci zemědělské výroby a hromadnou migraci z venkova do měst, což mělo dopad i na zásobování fronty. Již na podzim roku 1936 však většina členské základny CNT a nejvíce milicionáři bojující na frontě, pochopili, že realizace anarchistických cílů (zrušení státu, armády, decentralizace hospodářství atd.) by znemožnila vítězství ve válce. Vedení CNT tak bylo pod tlakem

²⁴⁰ Dějiny KSŠ, s. 171

donuceno revidovat svou dosavadní politiku. Anarchističtí předáci se rovněž obávali, že by mohl být oslaben jejich vliv a CNT by se dostala do izolace.

Na sjezdu CNT v Zaragoze – metropoli Aragonu a „druhém městě anarchismu“ - v květnu 1936, došlo pod silným tlakem delegátů k vypracování okamžitého návrhu na vytvoření *Dělnické revoluční aliance* s UGT. Na konferenci vystoupil i předák UGT Largo Caballero, který anarchosyndikalisty vyzval ke sloučení se socialistickými odbory. Patrně jednal pod vlivem komunistů, jejichž taktika byla prostá: sjednotit, infiltrovat a potom rozdělit a vládnout. Podmínky pro vytvoření tohoto spojení, tak jak byly na sjezdu vytyčeny, byly nepřijatelné pro socialistické odboráře, na což poukazovali i sami účastníci sjezdu. Od UGT se vyžadoval rozchod s *Lidovou frontou* a dělnickými politickými organizacemi, čili faktický přechod na pozice anarchosyndikalismu. Sami anarchisté přiznávali, že předložené podmínky pro jednotu s UGT byly takové, že jejich přijetí předáky socialistických odborů se neočekávalo.²⁴¹ Cílem bylo uspokojit většinu členské základny, která si přála jednotnou levicí a představit vedení v roli bojovníků za jednotu dělnického hnutí. Po sjezdu předáci CNT-FAI vystupňovali útoky na *Frente Popular* ve svém tisku. Avšak po vypuknutí povstání a prvních válečných operací bylo zjevné, že tato politika je nadále neudržitelná. Na podzim roku 1936 CNT zcela změnila taktiku a začal přerod anarchismu z apolitičnosti na platformu antifašismu. Revize původních idejí došla tak daleko, že anarchosyndikalisté připustili „zvenčí“ podporu politiky státu a nedlouho poté přistoupili na samotnou účast ve vládě a všech jejích institucích. 4. listopadu 1936 anarchisté vstoupili do vlády Larga Caballera a získali čtyři ministerstva. Spravedlnost vedl García Oliver, průmysl Juan Peiró (*1887 - †1942), ministrem obchodu se stal Juan López Sanchez (*1900 - †1972) a resort zdravotnictví spravovala Federica Montsenyová (*1905 - †1994), první žena a první anarchistka ve španělské historii, která se stala členkou vlády. CNT měla také zastoupení v *Nejvyšší asturské radě* a dalších státních orgánech. Anarchisté posléze přistoupili i na zřízení pravidelné armády, proti čemuž dříve razantně vystupovali. Jako vojáci odění v uniformách s hodnostmi museli držet disciplínu a dokonce souhlasili s centralizovaným řízením války. Z CNT se tak stala pod vlivem okolností skutečná politická strana, ač si ponechala svůj původní název. Válka tak zcela rozbila utopické a idealistické představy klasického anarchismu. V této době byli vedoucími osobnostmi CNT Mera v Madridě, Luque ve Valencii a Piera v Barceloně.

²⁴¹ TAMAMES, Ramon, tamtéž, s. 31-32

Ne všichni se však s novou politickou orientací smířili. Většina FAI šla i nadále svou cestou – organizovala nekázeň a pokračovala v idejích původního Bakuninova učení prováděním revoluce v zázemí. Obviňovala komunisty a umírněné anarchisty, že obětují zájmy revoluce vítězství ve válce a že se odchyľují od cesty „revolučního marxismu“. To vyvrcholilo v květnu 1937 v Barceloně, kdy FAI společně s POUM povstala proti vládě; CNT se od jejich akce distancovala. Po likvidaci květnového puče se anarchisté dostali do defenzívy – byl odvolán předseda vlády Caballero a anarchističtí ministři z vlády. Nově nastoupivší Negrínova vláda obnovila republikánskou autoritu jak ve městech, tak na venkově, kde byly rozprášeny anarchistické komuny a zkolektivizované podniky byly zestátněny.

Na jaře 1936 se v CNT vydělil i tzv. *unitářský proud*, který na sjezdu CNT v květnu 1936 vystupoval jak proti extremistům, tak proti linii vedení CNT. Unitáři, jejichž vliv však byl velmi malý, podrobili ostré kritice pozici anarchosyndikalistických předáků z let 1934 – 1936 a požadovali změnu podmínek vytyčených vedením CNT pro jednotu s UGT tak, aby tyto podmínky byly pro socialistické odboráře přijatelnější. Ale spolu s tím zůstali odpůrci úplného sjednocení UGT a CNT, neboť se domnívali, že jedině anarchosyndikalisté musí stát v čele revoluce. Unitáři se i nedůvěřivě stavěli vůči dělnickým politickým stranám – PSOE a PCE. Nicméně tato frakce v CNT se opírala o periferní oblasti země (Andalusie, Valencie, Galicie) a jednotlivé buňky nebyly mezi sebou organizačně propojeny a operovaly podle čistě lokálních plánů. Proto po sjezdu v Zaragoze unitáři nemohli změnit celkovou politiku CNT a postavit se v celošpanělském rozsahu proti akcím extremistů ani proti vedení CNT.

Proč měl anarchismus ve španělském dělnickém hnutí vedoucí roli, když ve zbytku Evropy buď vymizel nebo přežíval v podobě marginálních teroristických sekt? Lze to vysvětlit tím, že zatímco v ostatní Evropě byl již plně rozvinut kapitalismus, na Pyrenejském poloostrově stále přežíval feudalismus. Zaostalý průmysl a početný zemědělský proletariát byly další španělskou specifikou. Vzhledem k reformismu socialistů a bezvýznamnosti komunistů, kteří se navíc konstitovali až po první světové válce, byli anarchisté jedinou revoluční silou, která měla za cíl radikální přeměnu společnosti. Proto dovedli přitáhnout početné masy chudých lidí, které nezajímaly politické taškařice v parlamentu, ale konkrétní činy vedoucí ke zlepšení jejich mizerné životní úrovně. Královský dvůr, vláda a parlament představovaly tolik nenáviděný stát, který anarchisté chtěli násilnou cestou odstranit; vzali na svá bedra veškerou bídu a zaostalost španělského lidu, bezmoc vůči drahotě a hladu. Svou vírou v dávnou rovnost všech lidí, kterou hlásalo i původní křesťanské učení, ale jemuž se španělská církev žijící v přepychu zpronevěřila, způsobilo, že anarchismus se pro tyto lidi

stal novou vírou v „lepší zítřky“. Zhýralá španělská katolická církev v zajetí středověkých dogmat, kázající vodu a pijící víno, se stala spojencem konzervativních velkostatkářů, kteří pro bídny život svých poddaných neměli pramalé pochopení. To vyvolávalo v masách vášnivý antiklerikalismus, který byl dalším významným rysem anarchismu. Vypalování kostelů a atentáty na církevní hodnostáře byly projevem zoufalého boje proti všemocné církvi, která společně s králem ovládala celou zemi a boj proti ní se rovnal boji proti státu. Bojovat proti široce rozšířenému analfabetismu (12 milionů lidí podle sčítání obyvatel z roku 1910)²⁴² logicky nebylo v zájmu konzervativních vrstev, které se k požadavkům dělnictva stavěly neústupněji než v jiných evropských zemích.

²⁴² ARTERA, Ubierto, tamtéž, s. 597

8. Vlády Lidové fronty během občanské války

V noci z pátku 17. na sobotu 18.července 1936 vypukla občanská válka. Většina levicových politiků se nacházela mimo zemi, neboť se účastnili odborového kongresu v Londýně. Poté, co povstání zvítězilo v celém Maroku, bylo v rozhlase přečteno heslo: „Po celém Španělsku je bezoblačné nebe“²⁴³, což byl signál k povstání na pevnině. Rebelové čekali, že půjde o klasické *pronunciamento*, kterých Španělsko v minulosti zažilo bezpočet a které uspěje během několika dnů. Nicméně očekávání se nenaplnilo a puč se změnil v krvavou válku. Jak zpočátku probíhala a kde povstalci uspěli?

V Seville vedl převrat generál markýz **Gonzalo Queipo de Llano** (*1875 - †1951), který byl přesvědčeným republikánem a v roce 1930 se účastnil neúspěšného spiknutí proti monarchii. Byl zároveň odpůrcem Primo de Rivery a jeho dcera se provdala za syna prezidenta Alcalá Zamory. V Malaze povstání neuspělo, zato v karlistické Navaře triumfoval generál **Emilio Mola Vidal** (*1887 - †1937), který se paradoxně netajil svým republikánským smýšlením. V Zaragoze **Miguel Cabanellas Ferrer** (*1862 - †1938) porazil anarchisty. Do rukou povstalců se dostal Burgos, Valladolid, Salamanca, Segovia, Gijón, La Coruña a El Ferrol. Na severu zůstalo republikánské jen Baskicko a Asturie. Puč byl potlačen v Madridu, kde byl zajat generál **Joaquín Fanjul** a následně zastřelen dělnickými milicemi a v Barceloně, kde se vzdal generál **Manuel Goded**; i Valencie zůstala v rukou republiky. Obecně platilo, že dělostřelci, letci a námořníci zůstali na straně vlády a *Guardia Civil* resp. policie přešla ke vzbouřencům. Povstání bylo připravováno dlouho předem a jeho základ tvořili armádní důstojníci. Generálové Sanjurjo (20.7. 1936) a Mola (1937) zahynuli v letadle a v srpnu 1936 byl republikány popraven Goded – do čela povstání se následně dostal **Francisco Franco y Bahamonde** (*1892 - †1975), který byl 1.října jmenován hlavou státu a v Burgosu sestavil vzdorovládu. Od tohoto dne existovaly ve Španělsku dvě paralelní centra moci – dvě vlády – povstalecká v Burgosu a legální republikánská v Madridu, jenž se později přesunula do Valencie.

19. července 1936 odstoupila Quirogoва vláda a během téhož dne došlo k několika pokusům o utvoření nové exekutivy. Ustavení umírněně levicového kabinetu **Martíneze Barria** (19.7. 1936), který měl zabránit dalšímu zotřování vztahů mezi povstalci a ústřední vládou, mělo jepičí trvání. Barrio začal na příkaz prezidenta s povstalci vyjednávat a nabídl generálu Molovi místo ve vládě. Vyjednávání se vzbouřenci narazilo na všeobecný nesouhlas,

²⁴³ „En toda España hay cielo sin nubes.“

a tak ještě týž den převzal premiérské křeslo bývalý lékárník a důvěrník prezidenta Azañi - dosavadní ministr námořnictví za Republikánskou levici **Dr. José Giral y Pereyra** (*1879 - †1962), který pouze zrekonstruoval předchozí administrativu (**19.7. 1936 – 4.9. 1936**). Z vlády odešel Quiroga a ministerstva vnitra a války vedli generálové. Nový kabinet nebyl schopen odolat sílícímu tlaku krajní levice, která ač se na vládě nepodílela, činila pod vlivem ulice silný tlak zdola. Giral předal zbraně milicím – socialistickým, komunistickým, anarchistickým a trockistickým. Vláda fakticky ozbrojeným silám nevelela, vše bylo pod vlivem stran. Princip soukromého vlastnictví byl v tichosti opuštěn – docházelo k zabavování vkladů a movitého majetku šlechty a duchovenstva, probíhala živelná kolektivizace továren a velkostatků. Obsazování bytů a domů dělnickými organizacemi a milicemi se proměnilo v soustavné vykrádání, zabrané zemědělské objekty byly znehodnocovány pobíjením dobytka. Na denním pořádku bylo zatýkání a odstraňování osob podezřelých ze sympatií k fašismu, přičemž často šlo o pouhé akty osobní msty. Nekontrolované rudé milice zavraždily i řadu významných osobností – smrti neunikl předseda agrárníků Martínez de Velasco, předseda *Liberálně demokratické strany* Melquíades Álvarez, veterán španělského nacionalismu José María Albiñana, admirál Salas se synem a řada dalších známých person z politických, literárních, uměleckých a vojenských kruhů. Stejná situace ovšem panovala i na území ovládaném burgoskou vládou – povstalci např. zavraždili nejvýraznějšího španělského básníka 20.století - Federica Garcíu Lorcu. Veškeré garance bezpečnosti osob a majetku byly *via facti* zrušeny. Falangisté v automobilech stříleli do stávkujících dělníků ve stylu udeř a zmiz. V Madridu a v některých andaluských městech bylo běžné, že fašisté projížděli velkou rychlostí v autech ulicemi dělnických čtvrtí a stříleli lidi bez výběru. Anarchističtí dělníci v odvetě přepadli falangistickou kavárnu a zabili tři tělesné strážce Josého Antonia. Docházelo k bombovým útokům na redakce novin a falangisté zabili soudce, který odsoudil jednoho z jejich členů na třicet let vězení za vraždu. Komunisté začali organizovat levicové polovojenské útvary *MAOC (Antifašistické dělnicko-rolnické milice)* a socialisté měli vlastní motorizované kolony. Karlisté se omezili na šíření lživé propagandy v podobě kolportace falešných anarchistických letáků psaných hrozivým jazykem. Existovalo množství provokatérů, a to na obou stranách nepřátelského tábora. Pravicový tisk opakovaně srovnával Azañu s Kerenským a vypouštěl historiky o jeptiškách, které dávaly dětem otrávené bonbony, aby vyprovokoval anarchisty k násilnostem.²⁴⁴

²⁴⁴ BEEVOR, Antony, tamtéž, s. 76

Republikánská vláda bez účasti socialistů nastoupivší do úřadu 12. května 1936 a mírně obměněná v červenci podala demisi, aby byla 5. září nahrazena kabinetem sestávajícím ze všech složek *Lidové fronty*. Moci se ujaly strany proletariátu za podpory drobné buržoazie a autonomistických regionalistů za účelem zkrocení ulice a energického vedení války. Vláda byla výsledkem nutnosti spolupráce všech antifašistických stran při omezení vzájemných ideologických rozporů. Socialisté obdrželi šest křesel²⁴⁵, komunisté a *Republikánská levice* po dvou a zbývající tři ministerstva si rozdělily *Republikánská unie*, *Esquerra* a *Baskická národní strana*. Largo Caballero dal Azaňovi ultimatum, že pokud nebude předsedou vlády, zablokuje veškerá jednání. Původním záměrem jak prezidenta republiky tak PSOE bylo pouze doplnit Giralovu vládu o socialistické ministry. „Largo“ však trval na účasti komunistů ve své vládě a jednal i s CNT – anarchosyndikalisté však prozatím odmítli. Komunisté se svým angažmá ve vládě nepočítali, neboť chtěli bránit obviněním z ciziny, že ve Španělsku je na postupu komunismus. Byli tedy i nadále ochotni podporovat vlády *Frente Popular* bez vlastní účasti. Caballero si ale chtěl zajistit spoluzodpovědnost PCE a výjimečně s ním souhlasili i jeho spolustraníci Prieto a del Vayo. Navíc v té době pobýval ve Španělsku emisar Kominterny Jacques Duclos, který komunistům doporučil do vlády vstoupit. PCE se tedy nakonec rozhodla přijmout vládní zodpovědnost.

Šéf PSOE **Francisco Largo Caballero** se stal premiérem (5.9. 1936 – 15.5. 1937) a ministrem vojenství. Ministerstvo zahraničí převzal Julio Alvaréz del Vayo – povoláním žurnalista a v letech 1932-33 velvyslanec v Mexiku, který chtěl v zahraniční politice klást důraz na úlohu v té době již nefunkční Společnosti národů. Námořnictví a letectví spravoval Prieto, vnitro Galarza a resort financí Juan Negrín. Komunisté obdrželi ministerstvo zemědělství (Vicente Uribe) a školství (Jesús Hernandez). *Esquerra* ve vládě zastupoval Tomás y Piera jako ministr práce, resort veřejných prací vedl José Antonio Aguirre za baskické autonomisty. José Giral se musel spokojit s funkcí ministra bez portfeje.

Zákonem ze 6. října, schváleným po vzoru katalánského statutu, byla poskytnuta plná autonomie Baskicku. Provincie Alava, Guipúzcoa a Vizcaya utvořily autonomní celek pod názvem *Pais Vasco (Baskický stát)*, kde jako úřední jazyky byly stanoveny baskičtina a španělština. Autonomní vládě se vyhradily legislativní a exekutivní pravomoci v otázkách ústavy, volebního systému, komunální správy, policie, justice atd., zatímco sociální zákonodárství zůstalo v kompetenci ústřední vlády.²⁴⁶ Zákonodárné těleso představoval tzv. *Sbor* a výkonnou funkci zastával státní orgán v čele se zemským prezidentem. Tímto krokem

²⁴⁵ Tři křesla získali Prietovi centristé a tři křesla „caballeristé“.

²⁴⁶ Zprávy politické, 16/36, 17.10.1936

chtěla madridská vláda čelit separatistickým tendencím a paralyzovat vliv konzervativních a katolických elementů v Baskicku, byl to další krok na cestě od unitárního státu k federalismu.

Jak jsem již zmínil výše, 4. listopadu 1936 do vlády vstoupili 4 anarchisté, kterým byla svěřena ministerstva průmyslu, obchodu, spravedlnosti a zdravotnictví. V této sestavě exekutiva fungovala do 15. května 1937, kdy premiér Caballero odstoupil v důsledku tenzí mezi levicovými stranami.²⁴⁷ Prezident Azaña pověřil Caballera sestavením nové vlády, ale napětí mezi ním a komunisty bylo tak velké, že jednání skončila neúspěchem. Vinili ho ze špatného vedení války a žádali jeho demisi. Komunistická strana, která v této době měla téměř milion členů již svým vlivem socialisty zcela zastínila a nebylo možné sestavit jakoukoliv republikánskou vládu bez její účasti. A byli to právě komunisté, kteří organizovali dovoz zbraní a vojenské techniky ze Sovětského svazu, na nichž byla fronta závislá. Kominternu zase prováděla nábor interbrigadistů a v zemi působilo mnoho sovětských poradců vyslaných Stalinem, který byl pro španělské marxisty velkou autoritou. Z okrajové sekty čítající několik stovek členů, kterou byla na počátku třicátých let, se komunistická strana vypracovala na masovou politickou stranu se značným vlivem. Proto si mohla klást podmínky své účasti ve vládě, které byly následující:²⁴⁸

1. kolektivní rozhodování všech otázek v ministerské radě
2. omezení kompetencí ministra války spolupůsobením *Nejvyšší vojenské rady*
3. reorganizace hlavního štábu a sboru politických válečných komisařů
4. premiér napříště nebude současně ministrem války
5. z vlády odejde ministr vnitra Galarza (PSOE), neboť není dostatečně energický
6. premiér a ministr vnitra se musí těšit podpoře všech vládních stran

Bylo zcela evidentní, že ostří vznesených požadavků bylo namířeno proti triumvirátu Caballero, Galarza, del Vayo, kteří vykonávali jakýsi druh diktatury uvnitř vlády a přes svoje příslušenství k PSOE hledali oporu hlavně v UGT a CNT. Negativní vztah PCE ke Caballerovi sdílela i většina socialistů a republikánů, kteří odmítli bez účasti komunistů do vlády vstoupit. Při své snaze sestavit nový kabinet narazil „Largo“ i na odmítavý postoj CNT, která v proponované vládě požadovala více křesel, takže se mohl opřít jen o podporu odborářů z UGT. Azaña tak dostal na výběr dvě možnosti – buďto dá svolení ke vzniku vlády politické (*Frente popular*), nebo vlády syndikátní (UGT + CNT). První možnost by znamenala odklon od extremismu a návrat k původní umírněné podobě *Lidové fronty*, zatímco druhé řešení –

²⁴⁷ Svou roli zde sehrály i vzájemné neshody mezi jednotlivými ministry a především protivládní květnový puč v Barceloně.

²⁴⁸ Zprávy politické, 7/37, 23.5.1937

vláda odborů, které označily dosavadní chod věcí za konzervativní režim omezující proletariát a považovaly za svůj hlavní úkol opuštění demokratických zásad a pokračování v revoluci – by mohlo oslabit soudržnost v zázemí a ohrozit situaci na frontě. Prezident Azaña se rozhodl pro politické řešení a pověřil sestavením vlády dosavadního socialistického ministra financí. **MUDr. Juan Negrín López** (*1894 - †1956) byl odpovědný za převoz většiny španělského zlata do Sovětského svazu a jako premiér byl pod silným komunistickým a sovětským vlivem. Byl to poslední republikánský předseda vlády na španělském území a první v exilu, odstoupil až v roce 1945.

17. května 1937 se ujala Negrínova vláda moci (**17.5. 1937 – březen 1939**). Premiér vedl souběžně i ministerstvo financí a národního hospodářství. Zahraniční politika byla v kompetenci José Giral, ministrem národní obrany se stal Prieto, resort vnitra vedl Prietův přítel a Bask, člen PSOE Julián Zugazagoitia Mendieta. Komunistům zůstalo ministerstvo zemědělství, které spravoval i nadále Vicente Uribe Galdeano a školství a zdravotnictví, které vedl bývalý kovodělník Jesús Hernandez Tomás. Za *Baskickou národní stranu* ve vládě zasedl Manuel Irujo y Ollo jako ministr spravedlnosti, za *Esquerru* Jaime Ayguadé Miró jako ministr práce a sociální péče a *Republikánskou unii* zastupoval Bernardo Giner de los Ríos, vedoucí resort dopravy a komunikací. Nová exekutiva si dala za úkol potlačit vojenskou vzpouru, zaručit integritu a svobodu země a potírání extrémního levičáctví v režii CNT-FAI a POUM, které hlásaly nutnost provádění sociální revoluce paralelně s válečnými operacemi. Vláda prohlásila, že postavení katolické církve, stejně jako všech ostatních církví, bude respektováno. Svoboda vyznání a přesvědčení bude zaručena. Budou podporována zemědělská družstva a kolektivní hospodářství.²⁴⁹ Negrínova vláda byla rozhodným pokusem oprostit se od extremismu a jasným dokladem toho byl přesun v PSOE od Caballerova levého křídla k centristům - Prieto byl dominantní postavou celé vlády.

Záměrem Negrínovy administrativy bylo oslabit vliv odborů ve vysoké politice a ve společnosti obecně. Premiér si byl vědom toho, že si musí počínat nanejvýš opatrně a volit cestu nejslabšího odporu, neboť obě hlavní syndikátní centrály byly velmi početné. Byl dočasně pozastaven odborářský tisk (hlavní deníky anarchosyndikalistů *Castilla Libre* a *CNT*), zakázáno udržování zbrojních skladů a potlačena propaganda syndikalistů, která jim umožňovala vedle legální vlády hrát roli druhého mocenského centra a na ústřední vládě nezávislého elementu. Po květnovém povstání v Barceloně byla POUM fakticky zmasakrována, nicméně proti půlmilionové CNT musel být veden opatrnější postup, neboť

²⁴⁹ Zprávy politické, 8/37, 10.8. 1937

její vojáci drželi velkou část fronty. Útoky proti CNT tak nebyly vedeny přímo vládou, ale samotnými komunisty za tiché podpory kabinetu. Negrín chtěl zbavit odbory nezávislosti a podřídil je politickým stranám jako pouhé spolupracovníky. Jeho záměry však narazily na velký odpor odborářů, kteří se obávali, že v případě jejich eliminace by byly ohroženy dosavadní výsledky revoluce. Důsledkem toho bylo koncem července semknutí UGT a CNT, utvoření celostátních a lokálních spojovacích komitétů ze šesti zástupců (3 UGT, 3 CNT) a uzavření smlouvy o následujících bodech:²⁵⁰

1. obě odborové centrály se vyvarují vzájemných útoků v propagandě
2. nebude uznána existence odborových svazů stojících mimo UGT a CNT
3. členství v socialistických a anarchistických odborech bude považováno za rovnocenné
4. členové vyloučení z CNT nebudou přijímáni do UGT a naopak
5. nejméně jednou týdně bude svolán spojovací komitét k projednání a vyřešení všech sporných otázek

Odpovědí na spolupráci CNT a UGT mělo být proponované sjednocení PSOE a PCE do jedné masové dělnické strany, k němuž však nakonec nedošlo. Zápas mezi komunisty a anarchosyndikalisty vyvrcholil nařčením CNT, že připravuje v součinnosti s Frankovou pátou kolonou záškodnické akce v zázemí fronty a vyvolává nepokoje, aby způsobila obtíže vládě. Společným postupem CNT a UGT se v čele jednotných odborů ocitl Largo Caballero, který si mezi řadovými členy upevňoval svoje pozice a připravoval půdu pro návrat do vysoké politiky.

Tenze mezi komunisty a anarchosyndikalisty se neprojevovaly jen v názorech na způsob vedení války, ale i v jiných oblastech. Zatímco PCE trvala na zásadě vytvoření individuálních drobných hospodářství, anarchisté se zasazovali o zavádění resp. udržování již existujících zkollektivizovaných. Vzhledem k tomu, že sklizeň v roce 1937 byla na územích kontrolovaných CNT-FAI katastrofální, pravda byla tentokrát na straně komunistů. Rovněž vměšování Sovětského svazu do španělské války bylo anarchisty odmítáno a komunisty vítáno. Předáci CNT unisono tvrdili: „Španělsko jest svobodná země a nepodrobí se příkazům Říma a Berlína, avšak také ne Moskvy.“²⁵¹ Přenesení těchto animozit mezi vládní a odborářskou levicí na frontu by mělo vážné důsledky – milicionáři ať už komunističtí nebo anarchističtí, táhli za jeden provaz a pokud by se k nim donesly zvěsti o napětí v Madridě, mohly by je vážně demoralizovat a nahrát tak ideologicky jednotnějším povstalcům, v krajním případě rozložit celou frontu.

²⁵⁰ Zprávy politické, 8/37, 10.8.1937

²⁵¹ tamtéž

Ministři za levicové republikány se přikláněli na stranu komunistů a více méně souhlasili s jejich výtkami na adresu anarchosyndikalistů. Jejich účast ve vládě udržovala dojem demokratického režimu, avšak vzhledem k početní převaze marxistických ministrů, sami neměli šanci ve vládě cokoliv prosadit a výrazněji se uplatnit. Byl jim svěřen resort zahraničních věcí, kde mohli splnit „svůj úkol“ – být pro zahraničí demokratickou fasádou.

Přes proklamovanou svobodu vyznání a respektování katolické církve se vládě nepodařilo udržet pod svým vlivem „nekontrolované“, kteří vypalovali a rabovali kostely, kláštery a jiné církevní objekty, které pokud nebyly zcela zničeny, sloužily poté jako vojenská skladiště, tržiště nebo lidové domy. Většina duchovních uprchla do zóny kontrolované povstalci a pokud zůstali, byli pobiti. Komunistický ministr školství Jesús Hernandez 30. května 1937 prohlásil: „...Negrínovu vládu lze kvalifikovat jako plně revolucionářskou, ježto garantuje všechny výsledky dosažené revolucí. Držitelé velkostatků jako spoluviníci vojenské vzpoury byli vyhubeni a půda náleží tedy dělníkům... Továrny vlastní buď stát nebo jsou spravovány dělníky; banka není více soukromým podnikem, neboť jest kontrolována státem. Majetek církve byl konfiskován a ona sama vypuzena ze země...“²⁵²

1. října 1937 byl po půlroční „přestávce“ znovu svolán parlament zvolený v únoru 1936. Ze 470 poslanců se jich dostavilo 121 – byli to pouze zákonodárci vládních stran.²⁵³ Tento počet nedosahoval podle ústavy většinu schopnou se usnášet. Nepřišlo totiž ani levé křídlo PSOE v čele s Caballerem, protože v UGT nastal rozkol zosnovaný Largovými odpůrci s cílem oslabit jeho postavení. V čele nového výkonného výboru UGT stanul Gonzalez Peña a na protest proti tomu se Caballero a jeho stoupenci na zasedání parlamentu nedostavili. Raritou však byla přítomnost bývalého premiéra a liberálního monarchisty Portely Valladarese (*1868 - †1952). On a čtyři další zástupci republikánského středu měli v zahraničí vyvolat dojem, že svolaný parlament je všenárodní reprezentací. Svolání cortesů samo o sobě bylo hlavně gestem pro cizinu. S projevem vystoupil premiér Negrín a poslanci aklamací vyslovili důvěru jeho vládě. Po krátkém zasedání byl parlament odročen na neurčito, aby se již nikdy nesešel. V této době zemi ovládal tandem Negrín-Prieto, který do jisté míry oslaboval postavení komunistů. Ti byli vytlačováni z armádních pozic, což vedlo k dočasnému mírnému sblížení PCE s jejími dosavadními nepřáteli CNT a UGT.

Situace na frontě se i nadále vyvíjela v neprospěch republiky. Veškerá odpovědnost padala na hlavu ministra národní obrany Indalecia Prieta, který často podléhal pocitům

²⁵² Zprávy politické, 8/37, 10.8.1937

²⁵³ Zasedání se zúčastnilo 60 poslanců PSOE, 19 z Republikánské levice (IR), 15 z Esquerry, 15 komunistů, 7 basckických nacionalů a 5 nezávislých, viz: Zprávy politické, 21/37, 4.11.1937

beznaděje a koketoval i s myšlenkou uzavření příměří s povstanci. Jeho zmatené počínání bylo trnem v oku jak velitelům interbrigád, tak sovětským politickým komisařům a v neposlední řadě odborům a komunistům, kteří vehementně potírali poráženecké nálady uvnitř republikánského tábora. Ministerstvo obrany bylo skutečným centrem moci, kde se rozhodovalo o dalším osudu republiky a svou odpovědností a důležitostí zastiňovalo roli prezidenta i premiéra, tudíž bylo nezbytné, aby jej vedl akceschopný a energický muž. Tomu, že se v exekutivě chystají změny, napovídaly četné porady a schůze mezi vládou a představiteli odborů.

6.dubna 1938 byl rekonstruován Negrínův kabinet – premiér odvolal Prieta a jeho ministerstvo převzal sám. Umírněný socialistický předák tak svou roli ve španělské politice prozatím dohrál. Znovu se dostane do vrcholné politiky zanedlouho, ale to už bude mimo španělské území, kdy bude vykonávat funkci exilového předsedy vlády. Jeho demisi si vynutili odboráři, kteří začali organizovat dobrovolnické brigády a divize pod dojmem demoralizace zázemí. Ve staronové vládě byly zastoupeny všechny složky republikánského Španělska – po třech křeslech měla PSOE a *Republikánská levice*, po jednom *Republikánská unie*, *Esquerra*, baskičtí nacionalisté, komunisté, CNT a UGT. Složení exekutivy bylo následující.²⁵⁴

Premiér a ministr obrany: Juan Negrín (PSOE)

Bez portfeje: José Giral (IR) a Manuel de Irujo (PNV)

Doprava: Bernardo Giner de los Ríos (UR)

Finance a hospodářství: Francisco Mendez Aspe (IR)

Práce a sociálních věcí: Jaime Agudé (Esquerra)

Spravedlnost: Ramón González Peña (UGT)

Školství a zdravotnictví: Segundo Blanco González (CNT)

Veřejné práce: Antonio Velao Oñate (IR)

Vnitro: Paulino Gómez Saíz (PSOE)

Zahraničí: Alvarez del Vayo (PSOE)

Zemědělství: Vicente Uribe (PCE)

Vláda publikovala 1.května třináct bodů základních norem španělského života po válce, označovaných jako *fines de guerra*, ve kterých oznámila odhodlání nastolit demokratické zřízení. Byla zdůrazněna mj. nutnost naprosté integrity Španělska bez cizího vlivu, vypuzení všech cizích vojsk, jež přepadla poloostrov, budování lidově demokratické republiky se silnou

²⁵⁴ Zprávy politické, č. 59, 8.3.1938

vládou a nezávislou národní armádou, braní ohledů na regionální svobody, občanská práva, svobodu svědomí a náboženského vyznání, dovedení agrární reformy do konce, zavedení pokrokového sociálního zákonodárství při ponechání soukromého řádně nabytého majetku a věrnost mezinárodním závazkům v rámci Společnosti národů.²⁵⁵ Proklamaci podpořily i odbory, komunisté a anarchisté. Ač se zdálo být toto prohlášení pouze nezávazným a bezvýznamným aktem, ve skutečnosti reagovalo na Frankovo oznámení, že po vítězství nacionalistů Španělsko nebude ani liberální, ani demokratické. Byl to tedy jasně vyslaný signál do zahraničí, že zatímco republikáni bojují za demokracii, nacionalisté proti ní. „Třináct bodů“ mělo i dalekosáhlý vliv na veřejnost a posílilo Negrínovu pozici v zázemí. Veřejnost stále doufala, že premiér má jakousi tajnou silnou kartu, kterou v poslední okamžik vnese do hry – mluvilo se o přímé intervenci Sovětského svazu nebo Francie. Místo toho však začaly odbory mobilizovat ročníky 1926 – 1928, což byly deseti až dvanáctileté děti bez vojenského výcviku a jejich posláni na frontu spíše svědčilo o zoufalství vlády, než o nějakém ofenzivním plánu. Negrín vyzval lid, aby vydržel za každou cenu do konečného vítězství a vyzdvihl nezbytnost organizované národní armády oproti chaotickým a nedisciplinovaným milicím. Razilo se heslo „Muži na frontu, ženy k práci!“²⁵⁶ Rázně byly skoncovány poslední zbytky revolučních experimentů a odboráři byli přinuceni svými předsednictvy a na nátlak vlády k ústupu z továren, jejichž vedení bylo předáno dřívějším správcům. Komunisté byli z Moskvy vyzváni, aby se naprosto podřídili rozkazům vlády, dokud nebude dosaženo vítězství na frontě.

16.srpna 1938 podali demisi katalánský ministr práce Aguadé a baskický ministr bez portfeje Irujo, které nahradili José Moix Regás z PSUC a Tomás Bilbao Hospitalet z PNV. Svou demisi autonomisté zdůvodnili nesouhlasem s vládními dekrety o převzetí katalánského válečného průmyslu ústředními orgány, v čemž spatřovali porušení autonomních práv a také odporem ke stupňované krutosti rozsudků a popravám politických provinilců, neboť odmítali trest smrti. Proti myslí jim byl i rostoucí vliv komunistů v soudnictví a armádě. Irujo se ztotožnil s názory svého kolegy a ze solidarity opustil kabinet s ním.²⁵⁷ Naproti tomu ostatní politické strany plně schválily snahu premiéra soustředit vedení válečných akcí do jednoho centra a demisi Aguadého a Iruja odsoudily jako neuváženou a podkopávající jednotu republikánského tábora. Každá vládní krize, byť sebemenší, znamenala oslabení republiky uvnitř země i navenek. Aguadého vzpurnost odsoudili i jeho krajané ze *Sjednocené*

²⁵⁵ Zprávy politické, 5.5.1938, Barcelona

²⁵⁶ „!Hombres al frente, mujeres al trabajo!“

²⁵⁷ V této době již bylo celé Baskicko v rukou frankistů a tamější autonomní vláda přesídlila do Barcelony.

socialistické strany Katalánska. Baskická politická reprezentace byla rozdvojená – zatímco část PNV aktivně podporovala vládu a dělala maximum pro vítězství ve válce, někteří funkcionáři sondovali v zahraničí a hledali si zadní vrátka pro případ prohry. Manuel Irujo navštívil Londýn a hovořil s britskými státníky o budoucnosti baskických provincií. Žádal podporu Albionu baskické autonomii v případě vítězství generála Franka; Angličané ho přijali velmi vlídně a přislíbili učinit co bude v jejich silách. José Antonio Aguirre naproti tomu jednal v Paříži o koupi pozemků v Chile, kam by baskický národ hromadně emigroval po vítězství povstalců.²⁵⁸ Podobné utopické představy se honily hlavou i prezidentu Azaňovi a ex-ministru Prietovi, kteří pro změnu uvažovali o uzavření příměří s fašisty. To kategoricky negoval jak předseda vlády Negrín, tak ministr zahraničí del Vayo, kteří byli zastánci tvrdé linie. Samotný Franco na smířlivé apely reagoval velmi nekompromisně a vzkázal, že bude s rudými bojovat, i kdyby válka měla trvat ještě několik let. Na území ovládaném nacionalisty žilo 30 – 40% obyvatel hlásících se k levici a byli nazýváni výhradně *rojos (rudí)*.²⁵⁹

Ve frankistickém Španělsku byl 15.prosince 1938 mezitím přijat návrh zákona, který povoloval restituci veškerých práv bývalému králi Alfonsovi, příslušejících mu jako španělskému občanu (soukromé osobě) a jichž byl zbaven zákonem z 26.listopadu 1931. Toto opatření mělo odčinit bezpráví spáchaná na králi v minulosti a nikoliv být vykládáno jako prejudice pro budoucí formu státu. Diplomatické kruhy však byly toho názoru, že restituce je první etapou k restauraci monarchie a k povolání Alfonsova syna – dona Juana – na španělský trůn. Bylo veřejným tajemstvím, že na státní formě „don Juan-Franco“ podle vzoru „Emanuel-Mussolini“, měla eminentní zájem Itálie, neboť tak by se prý spolehlivě zajistilo spojení ve Středozezemním moři. Tuto vizi by s největší pravděpodobností podpořila i Anglie a samotný Franco, který se v minulosti nikdy netajil svou náklonností k monarchistickému státnímu zřízení. Opětovně se prohlásil stoupencem zachování tradice a ve svém proslovu u příležitosti prvního výročí povstání - 18.července 1937 – mluvil o přednostech královského režimu. O restituční zákon se zasloužili i falangisté z Frankova okolí, kteří si chtěli zajistit sympatie budoucího monarchy. Nicméně okamžitá restaurace se prozatím vylučovala i mezi rojalisty, protože podle nich se král mohl vrátit jen do země uvnitř konsolidované, což nebude možné dříve než za pět let. 13.února 1939 byl vyhlášen burgoskou vládou další zákon – tentokrát o „zodpovědnosti za politické činy“. Toto nařízení likvidovalo: „...politická zavinění osob, jež svými činy přispěly k přípravě rudého převratu,

²⁵⁸ Tehdejší chilský prezident baskického původu Pedro Aguirre by jim svěřil ke kolonizaci určitou provincii s tím, že by se vrátili zpět do Španělska, jakmile by se tam politická situace zlepšila v jejich prospěch.

²⁵⁹ Zprávy politické, 1.8.1938, San Sebastián

k jeho setrvání po dobu delší dvou let a ztížily vítězství španělského národního hnutí.²⁶⁰ Zmíněný zákon neměl být údajně pomstou, ale konstruktivním opatřením určujícím odpovědnost za politické činy jak fyzických tak právnických osob, které se od počátku října 1934 do 18.července 1936 účastnily podvratných akcí, jakož i osob, které po 18.červenci zaujaly nepřátelský postoj proti španělskému národnímu hnutí. Mimo zákon byly postaveny následující strany a organizace: *Republikánská akce*, *Republikánská levice*, *Republikánská unie*, *Federalistická strana*, PSOE, PCE, PSUC, POUM, FAI, CNT, UGT, PNV, ORGA, *Syndikalistická strana*, *Esquerra*, *Národní baskická akce*, *Ateneo Libertario*, *Socorro Rojo Internacional*, všechna autonomistická uskupení a všechny zednářské lóže. Tyto organizace pozbyly všech práv a majetku, který přešel do vlastnictví státu.²⁶¹ Zákon předvídal tyto tresty:

1. omezení činnosti
2. omezení svobody pobytu (vypovězení ze země, vyhnanství do španělských držav v Africe)
3. hospodářské sankce (úplná ztráta majetku)

Zákon o zodpovědnosti za politické činy byl překvapivě uveřejněn ještě před ukončením války, takže mohl republikány utvrdit v jejich vzdoru. S postupující demoralizací vládních vojsk se zesilovaly nabídky valencijského kabinetu o smír. Franco však nadále trval na bezpodmínečné kapitulaci a všechny mírové návrhy negoval.

²⁶⁰ Zprávy politické, 16.2.1939, č.32, Burgos

²⁶¹ tamtéž

9. Politická unifikace povstaleckého tábora

Zatímco republikánský tábor se zmítal ve vnitřních sporech, osobních a ideologických antipatiích, na straně nacionalistů se již připravovala půda pro vznik jediné politické státostrany, která měla Španělsku vládnout po jejich vítězství. V části země ovládané legální vládou vzešlou z voleb v roce 1936 byly spory mezi jednotlivými složkami *Lidové fronty* na denním pořádku. K proponovanému sjednocení komunistické a socialistické strany nedošlo, trockistická POUM byla zlikvidována, katalánští a baskičtí autonomisté podkopávali pozici Madridu svými žabomyšími požadavky a stále se necítili být dosti „autonomní“ a anarchisté byli zcela nezávislým živlem, odmítajícím se podřídit jakékoliv autoritě. Barcelonské události z května 1937 nebyly zapomenuty a tenze mezi disciplinovanými komunisty a nevázanými anarchisty vážně ohrožovaly vítězství antifašistů ve válce. I když neformálním hegemonek republikánského Španělska byla komunistická strana – vzhledem ke své úloze prostředníka se Sovětským svazem, na jehož dodávkách zbraní byla vláda životně závislá – nepodařilo se ji unifikovat levicové spektrum pod svoji neomezenou kontrolu.

Jinak tomu bylo v povstalecké zóně. Zde se již zcela zřetelně formovala postava budoucího vládce, který postupně dostával pod svou kontrolu všechny složky nacionalistického hnutí. Jeho pozice byla usnadněna tím, že většina potenciálních konkurentů v boji o moc buď zahynula, nebo byla uvězněna a čekala na smrt. Oficiální vůdce povstání a předpokládaný budoucí vládce země – generál Sanjurjo – zahynul v letadle při své cestě z Portugalska do vlasti již v červenci 1936. Nejvýraznější pravicový leader Calvo Sotelo byl zavražděn několik dní před začátkem povstání. Generálové Fanjul a Goded byli zajati republikány a popraveni, Mola zahynul při letecké nehodě v červnu 1937 a největší potenciální Frankův sok – vůdce falangy José Antonio Primo de Rivera – byl popraven v listopadu 1936. Generalissimovým triumfem byla jeho politická neutralita resp. apolitičnost, již dokázal rozmělnit ideologické tenze mezi ultrakonzervativními karlisty na straně jedné a revolucionářskými a zproletarizovanými falangisty na straně druhé. Politologickou terminologií lze říci, že Franco prováděl nepolitickou politiku. Zcela zřetelně neupřednostňoval ani restauraci monarchie (ať už alfonsinské nebo karlistické) či ponechání republiky, byť s výraznými autokratickými prvky vlády. Státní zřízení pro něj bylo druhotné, podobně jako se kdysi vyslovil Gil Robles, primární bylo, aby moc měl ve svých rukou. A tak zatímco karlisté donekonečna diskutovali o podobě nové státní vlajky, alfonsisté o způsobu restaurace monarchie a falangisté o sociálních požadavcích, Franco jednal. Věděl, že pro

vítězství ve válce je nutné nastolit politickou jednotu. Ačkoliv byl povstalecký tábor na první pohled mnohem jednotnější než republikáni, i uvnitř něj docházelo k názorovým třenicím a roztržkám. Samotní generálové patřili k různým názorovým proudům – většina sice sympatizovala s alfonsinskými monarchisty, nicméně Varela byl karlista, Queipo de Llano a Cabanellas byli konzervativní republikáni a Yagüe falangista.²⁶² To, co všechny spojovalo byl nacionalismus – na této bázi se vždy dokázali semknout a překonat dílčí střety. Franco balancoval mezi všemi směry jak se mu to hodilo, což ho na konci září 1936 katapultovalo jak do čela armády, tak do čela formujícího se povstaleckého státu. *Caudillo* se od této chvíle soustředil na vytvoření jediné frankistické politické strany – cílem byla masová státostrana, která by byla pod pevnou kontrolou diktátora a nemohla jeho samotného ohrozit, případně sesadit. Ten, kdo Frankovi pomohl jak stranu, tak celý politický systém nového státu zkonstruovat a právně legalizovat, byl jeho švagr a ex-poslanec CEDA – **JUDr. Ramón Serrano Suñer**, který neúnavně rokoval s monarchisty, fašisty, církví i armádou o kompromisu přijatelném pro všechny. Zcela zamítnuta byla možnost návratu k parlamentní demokracii a vyloučeno bylo i vytvoření nové „frankistické strany“ na zelené louce. Jako optimální řešení se jevilo sjednotit všechny složky povstaleckého tábora do jednoho subjektu pod Frankovou mocí. Vzhledem k tomu, že CEDA jako politická síla již téměř neexistovala - její vůdce Gil Robles odešel do Portugalska - a alfonsisté byli slabí, bylo nasnadě, že páteř nové strany budou tvořit falangisté a karlisté, kteří disponovali značnými vojenskými silami. Navíc z původně marginálního fašistického hnutí se v průběhu války stala masová strana – podobně jako tomu bylo u komunistů. Je třeba si všimnout této paralely - zatímco v průběhu republikánské éry byli komunisté i fašisté na periferii politické scény a jejich členská základna byla velmi malá - během války se z nich staly početné strany s rozhodujícím vlivem uvnitř svých bloků. Proto bývají španělské události někdy ne zcela přesně vykládány jako zápas mezi komunismem a fašismem.

Přilivem tisíců nových členů nabobtnalá falanga byla bez svého vůdce a začala ztrácet svou původní podobu, kterou jí vtisknul José Antonio Primo de Rivera. Mnozí noví členové ani neznali falangistický program a chtěli jen uspokojit své kariérní ambice, jiní zase chtěli legalizovat své násilnictví pod hlavičkou politické strany a další se snažili zachránit si život v případě, že by byli obviněni z pasivního odporu, který byl považován za zradu.²⁶³ Novým neformálním vůdcem falangy se postupně stal intelektuálně omezený mechanik **Manuel**

²⁶² CHALUPA, Jiří, tamtéž, s. 74-75

²⁶³ Do falangy vstoupilo i množství levicově smýšlejících občanů, odborářů a dělníků ze strachu o život nejen svůj, ale celé rodiny.

Hedilla Larrey, který patřil k fašisticko-proletářskému křídlu. Nicméně jeho autorita nebyla příliš silná, neboť se stále počítalo s návratem Josého Antonia, jehož smrt Franco pečlivě tajil a hodlal ji oznámit až ve vhodný okamžik, k čemuž měl vlastní důvody. Zásadní politická rozhodnutí byla tudíž odkládána na pozdější dobu – až se vůdce vrátí – a *caudillo* mezitím mohl s falangou obratně manipulovat ve svůj prospěch. Využíval k tomu rozpolcenost fašistického hnutí, které bylo rozděleno na tzv. *hedillisty*, kteří stáli za současným leaderem, dále na *legitimisty* čekající na návrat Josého Antonia a na *neofalangisty*, kteří do strany vstoupili až v průběhu povstání a původní ideologie jim mnoho neříkala. Franco štvál tyto tři frakce proti sobě, aby mohl později zasáhnout a v zájmu jednoty jim vnutit svou osobní moc. V jeho záměrech ho podpořil i nejvýznamnější falangistický generál Yagüe, stejně jako Němci a Italové, kterým Hedilla příliš nepadl do oka. Ten navíc výrazně odmítal pokusy o sjednocení s karlisty a usiloval o uchování samostatné falangy – nestrpěl by nadvládu muže, ke kterému necítil sebemenší sympatie a nehodlal se jen tak lehce nechat odstavit z vedení.²⁶⁴ Stoupenci generalissima uvnitř falangy se ho však v dubnu 1937 pokusili sesadit, což se neobešlo bez přestřelky a rvaček mezi znesvářenými frakcemi. Nastala hluboká vnitřní krize a také vhodný okamžik, aby Franco zasáhl zcela v intencích hesla „rozděl a panuj“. Ještě před tím podřídil veškeré milice včetně karlistických vojenskému velení, čímž je odpolitizoval a zpečetil svůj dohled nad nimi. Vůdce karlistů Fal Conde na protest proti tomu odletěl do Portugalska a jeho politická kariéra tím definitivně skončila. Mezitím se 18.dubna 1937 na Národní radě nechal Hedilla zvolit oficiálním vůdcem falangy. Nebylo mu to však příliš platné, protože den poté obdržel text dekretu, který suše oznamoval sjednocení karlistického a fašistického hnutí do strany **Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET de las JONS)** pod vedením Franciska Franka. Řadoví falangisté proti tomu neměli námitky a jediný, kdo zarputile protestoval, byl Manuel Hedilla, který přišel o svůj post „vůdce“. Franco se s ním nejprve snažil domluvit po dobrém, ale poté co se zhrzený falangista obrátil se žádostí o pomoc na Němce a Italy, kteří s ním nikdy ve svých plánech nepočítali, byl spolu s několika svými souputníky zatčen, uvězněn a odsouzen k trestu smrti, který mu byl záhy zmírněn na doživotí. Stejně rázně se Franco vypořádal s dalšími odpůrci, kterým nebyla po chuti jeho nadvláda, nicméně protesty byly ojedinělé – všichni se už rezignovaně smířili se systémem caudillovy osobní diktatury, a to jak karlisté, tak falangisté. Pouze Fal Conde odmítl s novým hnutím spolupracovat a natrvalo se uchýlil do

²⁶⁴ PAYNE, Stanley, *Falange. A History of Spanish Fascism*, London, 1962, s. 156

exilu. Gil Robles z Lisabonu rozpustil CEDA a i ostatní menší politické subjekty byly pohlceny.²⁶⁵

Nová státostrana, která byla nedlouho po svém vzniku přejmenována na **Movimiento Nacional (Národní hnutí)** byla „melting-pot“ pravicových ideologií. Každý si zde přišel na své – ať už katolíci, monarchisté, ultrakonzervativci nebo fašisté. Franco naznačil, že strana resp. hnutí se nachází ve fázi budování a je otevřena všem možnostem a změnám. Ačkoliv v členské základně převažovali falangisté, nejednalo se o stranu ryze fašistickou, jako tomu bylo v Itálii a v Německu. Stejně tak nový politický systém Španělska nelze označit za fašistickou diktaturu. *Movimiento* nebylo všemocným hnutím, které by bylo schopné případně Franka sesadit, nýbrž pouze jedním z pilířů o nějž se *caudillo* opíral a který nemohl ohrozit jeho moc. Ve Frankově režimu hrála mnohem významnější roli armáda, ze které se rekrutovala většina ministrů a úředníků. Strana byla pouhým nástrojem, který pomohl *caudillovi* podrobit masy. Jediným skutečným vítězem občanské války a vládcem Španělska se stal Francisco Franco, který zemi vnutil svou osobní diktaturu. Obdivuhodné politické sjednocení povstaleckého tábora pod jeho autoritou, vedle úspěchů na frontě, výrazně přispělo k vítězství ve válce a k porážce republikánů, kteří se nedokázali přenést přes dílčí spory a jejich nejednota se jim stala osudnou.

²⁶⁵ Ayer 50 (2003), Revista de historia contemporánea, La Guerra Civil, s. 63

Závěr

Cílem této rigorózní práce bylo kriticky analyzovat a zároveň podrobněji představit snad nejpohnutější éru španělské moderní historie. Zatímco o občanské válce vyšla bohatá bibliografie, a to jak u nás, tak především v zahraničí, práce zabývající se výhradně druhou republikou na českém knižním trhu velmi postrádám. Republikánská éra sice zpravidla bývá věleněna do prací o občanské válce jako úvod, na který se navazuje, nicméně samostatná kvalitní studie věnující se explicitně problematice „druhé republiky“ zatím vydána nebyla. Přitom se jedná o téma velmi poutavé a zajímavé, a to i vzhledem k československým dějinám. Vždyť ústava republikánského Španělska se výrazně inspirovala ústavou ČSR a mnozí španělští politici byli obdivovateli prezidenta T.G. Masaryka a jeho demokratických a občanských zásad.²⁶⁶ Československá demokracie byla mnohými brána jako vzor pro vybudování nového politického systému na Pyrenejském poloostrově. Stejně jako naše země, i Španělsko se stalo obětí politiky appeasementu a stejně jako Československo, i Španělsko podlelo v boji s fašismem. Ovšem zatímco Španěly ohrožoval fašismus uvnitř jejich země, nás pohltit vnější nepřítel. To, že byla Evropa zasažena hnědým morem, proti kterému bylo třeba bojovat, si uvědomily tři tisíce Čechoslováků, kteří odešli bojovat za španělskou demokracii na fronty občanské války a ono klišé, že u Madridu se bojovalo za Prahu v sobě mělo velký kus pravdy.

Ve své práci jsem se pokusil zachytit především politické dějiny republikánského Španělska – bylo však nezbytné vrátit se o několik desítek let zpět, aby bylo možné pochopit souvislosti, které vedly ke změně režimu ve Španělsku a na jakých základech republika vznikala. Nejobsáhlejší část diplomové práce je věnována vlastnímu tématu – politickým dějinám. Toto téma je nesmírně přitažlivé i z politologického hlediska, ani ne tak z pohledu častého střídání vlád, které bylo tehdy v celé Evropě zcela běžnou záležitostí, ale především co se týče politických stran, vztahů mezi nimi a s tím související politickou kulturou. Mapa španělské politické scény byla velmi pestrá – existovaly zde strany, které fungovaly běžně i v ostatní Evropě jako například socialisté, komunisté, konzervativci, liberálové, agráři, katolíci, fašisté, ale také vyloženě specifická místní hnutí. Pomineme-li autonomisty a regionalisty, byl to jednak fenomén dvou monarchistických proudů – karlismus považují za jednu z nejvýraznějších specifík španělských moderních dějin - a vedle toho samozřejmě velmi zvláštní fenomén typický ovšem nejen pro kontinentální Španělsko, ale i pro Latinskou

²⁶⁶ Mezi nejvýraznější stoupence TGM patřil radikální socialista Marcelino Domingo, ministr školství a později zemědělství v Azaňových vládách.

Ameriku, a tím byl vlivný anarchismus. Karlisté svým fanatickým bojovným katolicismem a ultrakonzervativním smýšlením představovali středověký relikt uvnitř Evropy 20. století. Vymykali se jakýmkoliv politickým šablonám a podobné hnutí bychom ve zbytku kontinentu jen stěží hledali. Anarchisté sice působili téměř ve všech zemích, nikde však neměli tak masový vliv jako ve Španělsku - byli nejvýraznější levicovou silou v zemi. Tyto dva politické proudy výrazně poznamenaly politickou kulturu v zemi, která se vyznačovala naprostou nesmiřitelností. Dohoda mezi levicí, která se stále více revolucionalizovala a pravicí, která lpěla na feudálně-katolických dogmatech, nebyla možná. I socialisté, kteří na počátku třicátých let představovali státotvornou sílu se pod vedením odborářského leadera Larga Caballera stali extremistickou stranou. Totéž platí o nejsilnější pravicové straně CEDA, jejíž předák Gil Robles se netajil obdivem k autoritativním evropským vládcům a demokracii považoval pouze za přechodnou záležitost sloužící k uchopení moci, aby ji bezprostředně poté smetl.²⁶⁷ V tomto prostředí byly dohody a kompromisy nemožné – proto také během necelých pěti let propukly desítky až už levicových nebo pravicových pučů proti demokraticky zvoleným vládám, jejichž vrchol představoval říjen 1934, což byl určitý bod zlomu, který napověděl, že politické antagonismy a tenze budou řešeny zbraněmi a nikoliv volebními lístky. Státotvorné strany byly v menšině a nemohly situaci zachránit – nezbylo jim nic jiného než se přidat k tomu či onomu extrémnímu táboru. Tak zvanými státotvornými stranami rozumím zejména liberálně levicová republikánská uskupení s Manuelem Azaňou jako ústřední postavou, Lerrouxovy radikály, kteří přes plamenné proslovy svého vůdce ctili principy demokracie a také Prietovo křídlo PSOE, které se profilovalo sociálně demokraticky. Do jisté míry sem patří i autonomisté usilující o federaci iberských republik, ne však separatisté neváhající použít pro nezávislost své země sílu.

Naopak za extrémní politické síly považují vedle anarchistů, kteří popírali stát jako takový, přičemž jim nezáleželo na tom, zda republiku nebo monarchii, také komunisty, i když jen do roku 1936 neboť poté, co vstoupili do *Lidové fronty* a zasedli ve vládě, se posunuli výrazně doprava a v mnoha ohledech se shodli s liberálními republikány. Jejich revoluční rétorika byla na příkaz z Moskvy utlumena a paradoxně to byli komunisté, kteří bránili soukromé vlastnictví proti kolektivizačním snahám anarchistů a levých socialistů. Oproti tomu komunisté-trockisté sdružení v POUM se sblížili s anarchosyndikalisty a společně napadali politiku PCE, kterou obviňovali z toho, že brání sociální revoluci a napomáhá tak k udržování kapitalistického systému. Také existence dvou komunistických stran je

²⁶⁷ PAYNE, Stanley, Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español, Barcelona, 1997, s. 203

španělskou zvláštností. Zatímco stalinisté byli sdruženi v *Komunistické straně Španělska*, která měla rovnoměrný vliv zhruba po celé zemi, trockisté vytvořili frakci, která byla méně početná a její vliv převažoval především v Katalánsku. Nenávist mezi oběma komunistickými uskupeními byla natolik silná, že předčila antipatie mezi levicí a ultrapravicí. Ostatně pozdější likvidace POUM Stalinovými agenty o tom dostatečně vypovídá.

Na pravici představovala extrémní sílu bezesporu falanga, jejíž vliv byl na počátku třicátých let mizivý, nicméně v průběhu občanské války se z ní stala rozhodující politická strana v nacionalistické zóně. Dále to byli karlisté, ale i alfonsinští monarchisté, kteří chtěli smést republikánské státní zřízení a restaurovat monarchii v čele s ex-králem Alfonsem XIII. Sporné je zařazení největší pravicové strany CEDA – ačkoliv Gil Robles na předvolebních demonstracích označoval demokracii nikoliv jako cíl, ale jako prostředek, poté, co jeho strana vstoupila společně s radikály do vlády, zmínil svou rétoriku a po vítězství *Lidové fronty* v únoru 1936 nevyběžel k puči, ale uznal legitimitu voleb a zaujal stanovisko blahovolné opozice vůči nově se vytvořivší Azaňově vládě. Svým radikalismem se však netajila katolická mládež JAP, která v rámci CEDA působila jako mládežnická frakce. Většina jejích členů ostatně během války přestoupila do falangy. Stejně tak sporná je klasifikace největší levicové strany PSOE. Je nesporné, že v průběhu „rudého dvouletí“ to byla strana státotvorná, zastoupená ve vládě a prosazující zákony s cílem modernizace země. Zlom však nastal v říjnu 1934, kdy se velká část socialistických funkcionářů – včetně umírněného Prieta - zapojila do povstání proti legitimně zvolené pravicové vládě. Poté, co byl šéfem strany zvolen odborářský leader Largo Caballero, se radikalizace PSOE dále prohlubovala a vyvrcholila v průběhu občanské války, kdy se centristické křídlo dostalo zcela do pozadí a stranu ovládli lidé kolem Caballera. Po potlačení barcelonské vzpoury ultralevičáků a odstranění „Larga“ z postu předsedy vlády načas PSOE znovu ovládli centristé a strana tak měla opět blíže k liberálním republikánům. Nicméně co se týče *Socialistické mládeže*, tam byla situace podobná jako v JAP – zradikalizovaní studenti silně inklinovali ke komunistické straně a pod vedením Santiaga Carilla došlo v roce 1936 k faktickému pohlcení mladých socialistů komunisty.

Jak již bylo řečeno, silovému řešení napjatých konfliktů mezi pokrokaři a konzervativci nebylo možné předejít. Oba tábory zarputile lpěly na svých postojích a prostor pro jakýkoliv kompromis byl silně limitovaný. To, co chtěli jedni, zcela vylučovalo to, co si přáli druzí. Nikdo však nečekal, že válka bude tak dlouhá a krvavá a navíc se z ní stane mezinárodní záležitost. Ve španělských dějinách již bylo mnoho *pronunciamientos* a povstalci se domnívali, že během několika dní ovládnou zemi a uchopí moc do svých rukou. Republikáni se však vehementně bránili, neboť tušili, že když nezvítězí teď, tak už nikdy. Sympatie

většiny světové populace byly na straně republiky, avšak vlády západních demokracií uplatňovaly politiku appeasementu, která se jim o několik let později stala osudnou. Ačkoliv Frankův režim vzešel z fašistického podhoubí a k jeho vítězství velmi přispěli Hitler a Mussolini, obratnou politikou se mu podařilo udržet u moci i po druhé světové válce. Protesty Francie, Mexika a dalších zemí v OSN s nadcházející studenou válkou nemohly uspět. Západ měl již nového nepřítele a španělská otázka nebyla na pořadu dne. Naopak – katolický pravicový režim na Pyrenejském poloostrově byl pro USA a Velkou Británii s příchodem studené války výhodný, neboť se stal protikomunistickou hrází na jihu Evropy. Španělští exiloví politici tak budili zájem o „republikánskou otázku“ bezprostředně po válce, ale čím více let uplynulo od jejího skončení, tím více byly snahy o „restauraci republiky“ marnější. Sám Franco pod vlivem kritiky západoevropských zemí uvolňoval totalitu a zčásti zmírnil diktaturu z let 1939 – 1945. Po smrti generalissima a nástupu krále Juana Carlose – vnuka Alfonse XIII. - na trůn, byl pod jeho vedením zahájen demokratizační proces, který vyvrcholil v roce 1981, kdy král přispěl k rozhodnému potlačení neofrankistického puče a upevnil tak svoji autoritu mezi většinou Španělů. O pět let později Madrid přistoupil společně s Lisabonem k Evropskému společenství a začala se psát nová éra španělských dějin.

Použité prameny a literatura

Prameny:

Zprávy politické, ročníky: 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, Madrid, Barcelona, Burgos, Vyslanectví ČSR v Madridu, Archiv MZV ČR

Ibañez, Vicente, Blasco, *Král Alfonso XIII. demaskován. Vojenský terror ve Španělsku*, Praha, 1925

Kalousek, Vratislav, *Ústava Španělské republiky*, in: *Moderní stát 1933*, roč. VI, str. 113-132

Kybal, Vlastimil, *Politický vývoj španělské republiky, 1931-1933*, in: *Naše doba 6-7/1934*, s. 325 – 333, 400 – 408

Kybal, Vlastimil, *Program španělské vlády a výhled do budoucnosti*, in: *Národní listy 3.5.1931*

Kybal, Vlastimil, *Sněmovní volby ve Španělsku*, in: *Zahraněční politika 1933*

Kybal, Vlastimil, *Soud nad králem Alfonsem XIII.*, in: *Národní večerník 26.-27.11.1931*

Kybal, Vlastimil, *Vývoj náboženských poměrů ve španělské republice*, in: *Naše doba*, roč.39, 1932

Vajtauer, Emanuel, *Španělsko v ohni*, Melantrich, Praha, 1937

Články:

Baďura, Bohumil, *Poznámky ke vzniku fašismu ve Španělsku*, in: *Sborník k problematice dějin imperialismu 13 (1982)*, s. 247 – 256

Baďura, Bohumil, *Počátky a předpoklady fašismu ve Španělsku*, in: *Sborník k problematice dějin imperialismu 18 (1985)*, s. 57 – 239

Hrbata, František, *Cesta španělské falangy k moci*, in: *Historický časopis 20 (1972)*, s. 247 – 261

Hrbata, František, *Pád monarchie a vznik druhé republiky ve Španělsku*, in: *Historický časopis 22 (1974)*, s. 49 – 70

kol. autorů, *La Guerra Civil*, *Ayer 50 (2003)*, *Revista de historia contemporánea*, s. 20 – 113

Kučera, Bohumil, *Agrární zákonodárství vlády Lidové fronty ve Španělsku 1936 – 1939*, in: *Právně historické studie 19 (1975)*, s. 105 – 119

Kučera, Bohumil, *Španělsko Lidové fronty – nový typ státu.*, in: *Acta Universitatis Brunensis Juridica 19, UJEP, Brno, 1976*

Neckářová, Libuše, *Úkoly buržoasně demokratické revoluce a předpoklady vzniku Lidové fronty ve Španělsku*, in: *Sborník k problematice dějin imperialismu 10 (1981)*, s. 107 – 272

Zvánovec, Vít, *Španělská II. Republika – konec jednoho mýtu*, <http://admin.blistv.cz/txt.php>

Internetové zdroje:

<http://www.segundarepublica.com>

Literatura:

- Bachoudová, Andrée, *Franco aneb úspěch obyčejného člověka*, Praha, Themis, 2000
- Beevor, Antony, *Španělská občanská válka*, Praha, Plzeň, 2004
- Carr, Raymond, *España 1808 – 1975*, Barcelona, 1985
- Cílek, Roman, *Krvavá předehra. Španělsko 1936-1939: občanská válka a zahraniční intervence*, Epoque, Praha, 2004
- Hrbata, František, *Komunistická internacionála a protifašistické hnutí v letech 1933-1935*, Praha, 1963
- Chalupa, Jiří, *Jak umírá diktatura*, Praha, 2000
- Chalupa, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, LN, Praha, 2002
- Ibárruri, Dolores a kol. autorů, *Dějiny KSS*, Praha, 1962
- Johnson, Paul, *Dějiny 20. století*, Praha, 1991
- Kvaček, Robert, *Nad Evropou zataženo*, Praha, 1966
- London, Arthur, *Španělsko, Španělsko...*, NPL, Praha, 1963
- Moa, Pío, *Los mitos de la guerra civil*, Madrid, 2003
- Nálevka, Vladimír, *Z neznámých stránek historie*, Praha, 2001
- Neckářová, Libuše, *Španělsko a Lidová fronta 1931-1936*, Praha, Academia, 1986
- Orwell, George, *Hold Katalánsku a ohlédnutí za španělskou válkou*, Praha, Odeon, 1991
- Payne, S.G., *Falange. A History of Spanish Fascism*, London, 1962
- Payne, S.G., *Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español*, Barcelona, 1997
- Payne, S.G., *Unión Soviética, comunismo y revolución de España 1931 – 1939*, Barcelona, 2003
- Preston, Paul, *!Comrades! Portraits from the Spanish civil war*, London, 1999
- Preston, Paul, *Franco. Krvavý diktátor nebo spasitel Španělska?*, Praha, 2001
- Preston, Paul, *La guerra civil española*, Barcelona, 2000
- Preston, Paul, *Revolution and war in Spain 1931 – 1939*, London, 1984
- Sheelagh, Ellwood, *Franco. Člověk, voják, diktátor*, Brno, 1999
- Suchopár, Vladimír, *Komunistická internacionála proti fašismu a válce v letech 1921 – 1935*, Praha, 1964
- Štěchová, Gabriela, *Druhá republika ve Španělsku a její vývoj od dubna 1931 do října 1934*, diplomová práce, FF UK Praha, 1971
- Tamames, Ramón, *La República. La era de Franco*, Madrid, 1988
- Thomas, Hugh, *The Spanish Civil War*, London, 1986
- Tuñón de Lara, Manuel, *Historia de España IX. La Crisis del Estado: Dictadura, República, Guerra (1923-1939)*, Barcelona, 1981
- Thomas, Hugh, *The Spanish Civil War*, London, 1986
- Tusell, Javier, *La Segunda República*, Madrid, 1997
- Ubierto, Artera a kol., *Dějiny Španělska*, LN, Praha, 1995

Resumé

Španělské království vstoupilo do 20. století jako málo rozvinutá agrární země. Většina venkovské populace byla negramotná a žila v bídě. To platí především o bezzemcích a zemědělských dělnících, jejichž životní situace nebyla nepodobná otroctví. Ve městech byla situace o něco lepší, nicméně negramotnost a bída se nižším vrstvám nevyhnula ani tam. Sociální diference byla značná a v přepychu žila jen šlechta, církevní hodnostáři a aristokracie. V politice fungoval systém bipartismu – dvě středové strany se za podpory krále střídaly u moci. Tento způsob vládnutí se však v průběhu první světové války a na počátku dvacátých let překonal a král podpořil převrat fašizujícího generála Primo de Rivery, který nastolil autoritativní režim opírající se o armádu a církev. V průběhu jeho vlády započala modernizace země, nicméně velkou daní za to bylo okleštění občanských svobod a „zjednodušení“ politického života. Alfonso XIII. se podporou diktatury natolik zkompromitoval, že většina španělské populace stále více požadovala odstranění monarchie jako takové.

Na konci dvacátých let se zformovala republikánská opozice, které se podařilo získat důvěru veřejnosti. Lidé spojovali všechny špatnosti oné doby se státním zřízením a republika se jevila jako jediné možné východisko, které zemi znovu přinese prosperitu a blahobyt. Diktatura vyčerpala své možnosti a spolu s ní padla i monarchie. Již podruhé ve španělských dějinách byla vyhlášena republika, od které obyčejní lidé očekávali mnoho. Došlo sice k opětovné demokratizaci, byla zavedena svoboda slova, shromažďování, vyznání, odstraněna cenzura tisku, vzniklo mnoho nových politických stran, které soutěžily o přízeň voličů ve svobodných volbách, nicméně očekávané zlepšení vnitřních poměrů se nedostavilo. Na venkově stále přetrvávala nesmírná bída, kterou pomalé a málo razantní reformy nemohly v dohledné době odstranit. Liberálně socialistické kabinetů sice udělaly mnoho pro zvýšení gramotnosti, zlepšení poměrů v továrnách, omezení vlivu církve a menšinová práva, ale agrární otázka byla jejich velkou slabinou.

Se změnou státního zřízení ovšem nenastaly výrazné změny v armádě, u policie ani na úřadech, kde sloužili v drtivé většině monarchisté, kteří sabotovali vládní nařízení. Lidé byli rozčarováni z minimálního dopadu vládních levicových reforem a ve volbách v roce 1933 dali hlas převážně pravicovým stranám. Nástup pravice znamenal okleštění i toho mála pokrokového zákonodárství, které bylo přijato za „rudého dvouletí“ a země se vracela zpět před rok 1931. Církev znovu získávala ztracený vliv, v armádě a u policie protirepublikánské elementy upevnily své postavení. Na protest proti přílišnému odklonu věcí veřejných do prava a z obav o fašistický puč, levice v říjnu 1934 zahájila protivládní povstání. To bylo nemilosrdně potlačeno a levice se

posléze dostala do defenzivy. Veřejnost však neuspokojila ani pravice u moci, a tak v únoru 1936 opět zvítězila levice seskupená v *Lidové frontě*. Došlo k opětovné revizi opatření předchozích vlád. Politické napětí ve společnosti bylo natolik obrovské, že nemohlo být řešeno jinak, než občanskou válkou. Nespokojení konzervativní generálové se rozhodli republiku smést silou.

Politická kultura ve Španělsku byla velmi svérázná. Mezi levicí a pravicí panovala naprostá nesmiřitelnost. Konzervativci, katolíci a monarchisté chtěli přirozeně zpět návrat starého řádu, neboť za vlády Alfonse XIII. měli jistý svůj majetek, vliv a společenské postavení. Republika jim toto vzala a naopak moc přesunula směrem k pracujícím. Za republiku se plně postavili nejen dělníci, rolníci a odbory, ale i malá a střední buržoazie. Naopak proti republice stála větší část armády, *Guardia Civil*, církve, šlechta a aristokracie. Zjednodušeně lze říci, že občanská válka byl boj mezi bohatými a chudými, mezi stoupenci pokroku a starých tradičních hodnot, nebo také zápas mezi pravicí a levicí, mezi věřícími a ateisty nebo mezi federalisty a centralisty. Politické strany v ní sehrály klíčovou roli, neboť zpočátku na republikánském území byly veškeré milice pod dohledem stran resp. odborů a celá válka byla v jejich režii. Republikánský tábor velice brzy ovládli komunisté, kteří měli pod dohledem dodávky zbraní ze Sovětského svazu a nacionalistický tábor unifikoval pod svým velením generál Franco, jemuž pomáhali Němci a Italové. Ten také ve válce zvítězil a nastolil fašizující diktaturu, která se zprvu nezabývala otázkou státního zřízení a primární byl návrat ke kořenům „španělství“ – tj. katolické víře, vlastenectví a jednotnému Španělsku.

Cílem této práce bylo všechny výše uvedené problémy popsat, analyzovat a na základě pramenů a literatury kriticky zhodnotit. Zároveň jsem představil politické dějiny Španělska v republikánské éře a byl bych velmi rád, kdyby toto mnou otevřené téma podnítilo další badatelský zájem.

Konzervativní premiér Eduardo Dato s králem Alfonsem XIII. (vpr.)

Liberální premiér José Canalejas

Předák baskické Lligy Francisco Cambó

*Excmo. Sr. D. Niceto Alcalá Zamora
Presidente de la República Española*

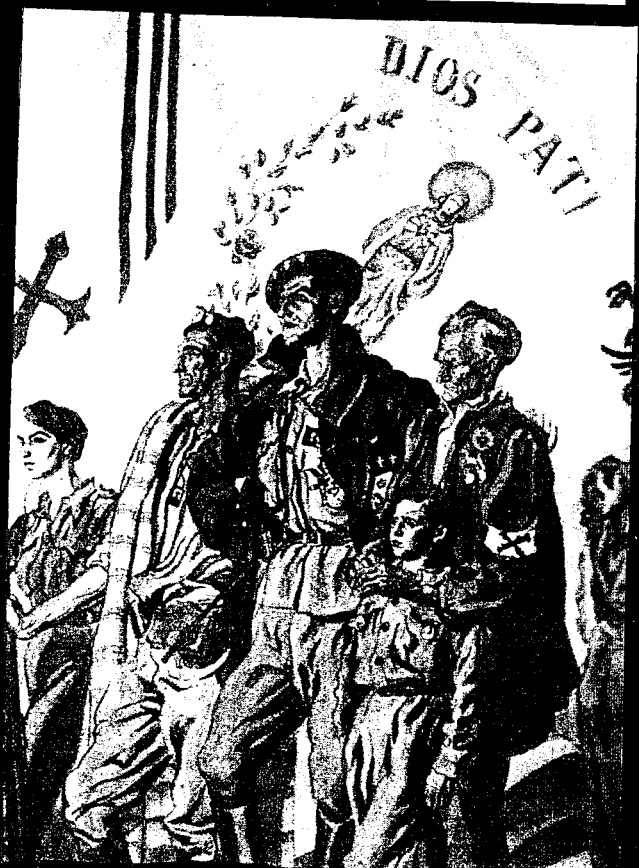
Prezident Španělské republiky (1931 – 1936) a předseda Liberální republikánské pravice Niceto Alcalá Zamora

Zakladatel PSOE Pablo Iglesias

Radikál Alejandro Lerroux

Agitační plakát karlistů

Vůdce fašistické falangy José Antonio Primo de Rivera

Oficiální portrét generála Franciska Franka jako vládce Španělska (1939)

Náčelník generálního štábu Francisco Franco (vl.) a ministr války José María Gil Robles, předák katolické CEDA (1935)

Jeden ze zakladatelů španělského fašismu Ernesto Giménez Caballero

Pravicový socialista a předseda PSOE od roku 1925
Julián Besteiro

Premiér Manuel Portela Valladares (vl.) v rozhovoru
s centristickým socialistou Indaleciem Prietem (1936)

Leader Republikánské unie Diego Martínez Barrio (vl.)
a prezident republiky Manuel Azaña (1936)

(zl.) Předseda vlády Santiago Casares Quiroga, prezident
Manuel Azaña a socialista Indalecio Prieto (1936)

Indalecio Prieto (PSOE)

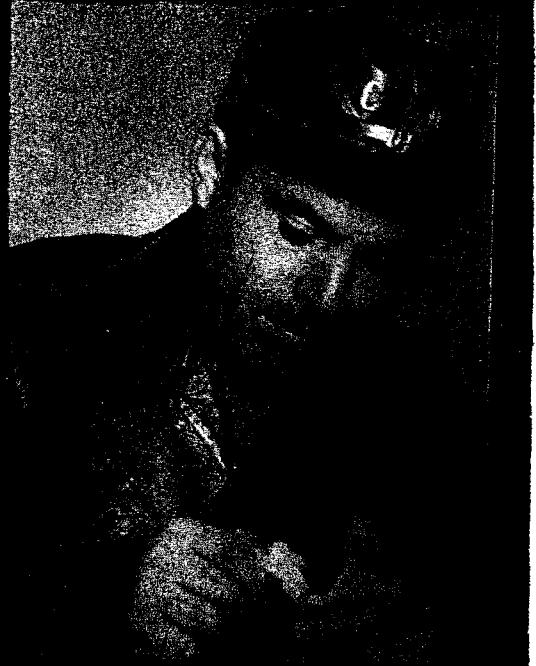
Luis Companys,
předák *Esquerra*

Levicový socialista a generální sekretář UGT Largo Caballero

Premiér Juan Negrín (PSOE)

Předák CNT-FAI Buenaventura Durruti

Agitační plakát španělských komunistů – „Chceme španělské Španělsko...“

Generální tajemník PCE José Díaz

Levicový socialista Julio Alvarez del Vayo

Vůdce POUM Andrés Nin

Anarchistický předák Juan García Oliver

Komunistická poslankyně Dolores Ibárruri

Obsah

Úvod	1
1. Španělsko za vlády Alfonse XIII.	7
2. Od Primo de Rivery k pádu monarchie	13
3. Azaňova vláda a <i>bienio rojo</i> (1931 – 1933)	23
4. Pravicové politické strany	37
I. Republikánská pravice	37
II. Monarchisté	45
III. Fašisté	49
5. Nástup pravice a <i>bienio negro</i> (1933 – 1935)	59
6. Vítězství levice v předvečer občanské války	75
7. Levicové politické strany	82
I. Republikánská levice	82
II. Regionalisté a autonomisté	85
III. Dělnické strany a organizace	88
8. Vlády <i>Lidové fronty</i> během občanské války	124
9. Politická unifikace povstaleckého tábora	135
Závěr	139
Použité prameny a literatura	143
Resumé	145
Obrazová příloha	147
Obsah	151